

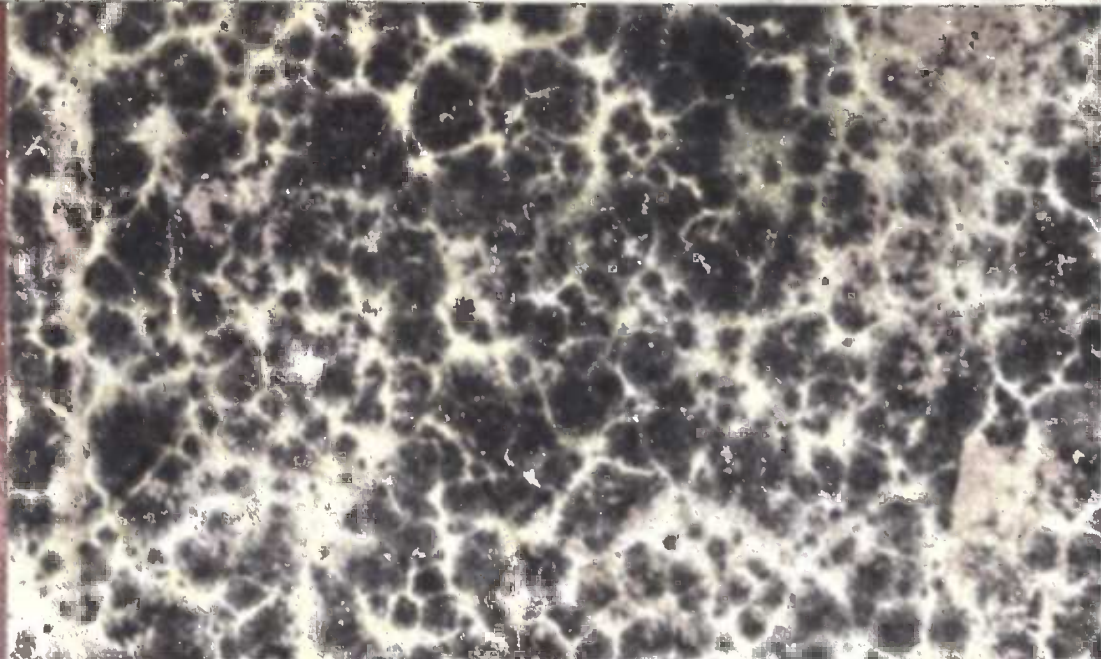
Handwritten text, possibly a name or title, in a script that appears to be Georgian or a similar South Caucasian script.

(Handwritten text in a circle)

Handwritten text, possibly a name or title, in a script that appears to be Georgian or a similar South Caucasian script.

1871

Handwritten text, possibly a name or title, in a script that appears to be Georgian or a similar South Caucasian script.

~~გ. ჯ. ბ.~~

4/5/91

A83/11

1) " any paper by the ...
03. 152.

2) " ...
03 148

6358

1916

№ 299.

პირველი წიგნი

თფილისი

დუბელირის (გ. წერეთლის) წ. 1871

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 30 Декабря 1870

პირველი წიგნის შინაარსი

სადღეგრძელო, ანუ ომის შემდეგ ღამე ღვინი,
ერევნის სიასლოეს (თ. გრ. ორბელიანისა).

დოქტორი კრუპოვის თხზულებიდან, კაცობრი-
ობის სულის ავადმყოფობაზე (რუსულით თარ-
გმნილი გ. წერეთლისაგან).

«სატრფოვ! ხშირად ღალი ფიქრი.» (ლექსი***-სა).

ახალი საფრანგეთი. ისტორიული სურათები. I. სა-
ფრანგეთის მდგომარეობა წარსულ საუკუნეში.
(ნ. სკანდელისა)

«მესმის, მესმის სანატრული...» (ლექსი ***სა-).

მორიგის ლაშქრობის განხილება მეორე ერეკლე
მეფისა.

სასახლწლო (საუბარი მკითხველთან, ნ. სკანდე-
ლისა).

დამატება

გულიკერის მოგზაურობა, თხზულება ჯონათან
სვიფტისა (ნ. სკანდელის ნათარგმნი.)

სადღეგრძელო

ანუ

ამის შემდგომ ღამე ღზინი, კრეკნის
სიასლავს

თ. გრ. ორბელიანისა

თ. ალ. ვ. ორბელიანს

აწ სად აწიან იგინი, მას უამსა ღზინში
ვინც იუკნენ,
მძანი და ტოლნი ვაუკატნი, რამელნი სილ-
ვით გუწაღზენდენ?...
განგუშორდენ გულის ნატნობნი, ვინცა გული-
თა გვიუწარდენ,
თუალთ მიგვეუარენ ... წავიდენ ... ძველთაგან
დაჭკუთით მე და შენ!...

კრებული

ან ეს რატა ვჭსთქვი, რადა ვჭსთქვი, თუ
 რატ მინდოდა, ვერა ვჭსთქვი?
 და ვერ ვჭსთქვი რატა, ის წულუღად გულს
 დამჭმთა და მით ვიტანჯვი!...
 მარამ, თუ ვინმე აქ მხრვა მწნრი ნატნობი
 გულასა,
 ვივიწეებ, რატ ვჭსვი სიმწარე ეკლანს გზანგ
 სოფლისა!...

ან რადას ველი სოფლისგან, რა მიხარინ,
 რა მინდა?
 რატ ვიყავ, იგი აღარ ვარ, ვერც კი ვჭკრძნობ,
 რატა მიყვარდა?
 დღე ყოველ, უამი ყოველი მაკლებს რასარე
 კეთილსა,
 ვჭმხერ მწეხარებით მამაკალს და ვჭსწეველი
 თუჯად წასულსა...

სადღეგრძელო

შეჭსწედა ბანდისა ღმი სწარნი,

დადუმდა ანუ, სად ჭიქხდა ბრძოლას;
 გამარჯვებითა მოილხენს ჯარო,
 ურდო ტეტხლებით განათებულა!

აჰა, მთავარეტ ნელიად შუქსა,
 ვითა ნუგეშსა, მოგუთენს საშუებლად;
 შეკვეტეთ, ვინც დღეს გადურჩით ომსა,
 კჳლავტა გუჭქმნების ზეტა მივარკველად!

მძანო, მარტივის საკსე თვიალით
 ჩვენცა მოუსხდეთ ტეტხლსა ანთებულს,
 ვესაღმთ, ვინცა სიკუდილის კელით
 დაეტნენ ომში, დღეს რისხით ვწასულს!

და შენ, ჰე ღვინოვ, ყოვლად ძლიერო,
 ლხინით, შექტევით, გულნი აღვიგუნე,
 გულის ჳირთ მდევნო, ნიჳო ტიურო,
 ვინ არს, რამელ გსუა და არ აღხინე!

კრებული მხედარნი

შვი შენ, ღვინოვ, უფლად ძლიერო,
 ლხინით, შეძტევით გულნი აღვიგონე,
 გულის ჭირთ მდევნო, ნიჭო ციურო,
 ვინ არს, რომელ გსჯა და არ აღხინე!

სადღეგრძელო

მძანო, აღწავსოთ თვიალა, წინაშით მო-
 სხსენებლად,
 რომელთა დაქსდევს სიტოცხლე მამულის ასა-
 მადლებლად,
 რომელთა სახე დიდების სხივს მოგჭუტენს
 გასამხნეკებლად,
 რომელთა სული მაღალი ჩუჭნტ მიგვიწიდეებს
 ცად მაღლად!

ვითარცა ტეცხლი მარტოდან მსჩინს კელსა
 ზედა მშთომალი,
 რომლისა ექამლი მჯერში ქარის შებჭვით
 არს მქრალი,

ეგრეთ იქნების აღზრდილ ამ სოფლით მისი
 სახელი,
 გზა ცხოვრებისა ვინც განვლო და არ აღ-
 ბეჭდა ნაკალი!

ვინ გვითხრას, ვინა გვიჩუქნოს, სადა სცხოვ-
 რებდენ ძველ-გმირნი?
 დრომან შემუსრს, აღჭკავს მიწით მათნიცა საოვ-
 ლავნი;
 მაგრამ, მსტოცხალან ჯერეთცა დიდების მათ
 მოედანი
 მათი სახელი, მათ ხმალი, საქმენი სახელა-
 ვანნი!

ძმანო, ჰატვიით მივმართათ თუაღნი,
 წასულთა ძველად საუკუნეთა,
 მათში სახენი მსჩინან ნათელნი,
 გმირთა მამულის განმადიდეთა!...

ვინ მოდგა? ვინ არს? ვისი ხიჩდილი
 დაჭმურს ივერსა ჩათვიქრებითა?
 ნუ თუ კვლავს უცუნია შვილი,

მისგან აღსრდილი ტრფიალებითა?

შენ, ჭე ივარნაოზ, ჭქქენ ერთ-მთავრობა,
 შენ მოეც ქართველს წიგნი ჰარველი,
 შენ დაუმკვიდრე ერსა ერთობა
 და ერთობასა წესი და ძალი!

და ივერიის აღინდა მეოფობა,
 და განძლიერდა შენისა სიბრძნით;
 შორსა განითქვა მისი გმობობა
 და მის მეოფენი დიდების ბრწყინვით!

ქრისტეს ნათელით განათლებული,
 მეოვე მირიან ჭბრწყინავს გვირგვინით,
 ჯჰარისა ძალით გარე-მორტყემული,
 შემუსრავს კერხთა მათის ბომონით!

და განჭქრა, ახლის აღთქმისა ძალით,
 ძველის ივერის ბნელი რწმუნება;
 ქართველთ მიხედეს ცას სიხარულით
 და საუკუნო მსცნეს მუნ ცხადვრება!...

მუზარადს მგელ-ლამ გამოსახული,

ველსა მახვილით, ვინ მოვალს გრგვინვით?
 ვით ბრძოლის ღმერთი, თუთ მბრძანებელი
 მზად არს საომრად სახე შერისხვით!

ესე არს გმირი ის გორგ-ასლანი,
 რომლის შეხედვით სპარსელნი მითრთოდენ,
 მისწუნდნენ სადაც მის ძლიერნი მკლავნი,
 მტერთა შელეწდნენ და შემუსრვიდენ!

ზეცა წყალობად, ნუგეშად, ივერსა გა-
 ოხრებულსა
 მეფედ მოუვლენს დავითსა *), ზეგარდმო
 სიერებით ცხებულსა;
 მხედართ-მთავარსა უძლეველს, გულ-მოწყა-
 ლესა მსაჯულსა,
 ზე-ჩაკონებით გასწავლულს, ენა-მდინარე-
 მეტეუჭლსა!...

დავით მსთქვი «იყავნ ქალაქნი» და აღ-
 მომსტენდნენ ქალაქნი!

*) დავით აღმაშენებელი, რომელიც გამეფ-
 და მაშინ, ოდესცა საქართველო იყო სრუ-
 ლიად გაოხრებული მაშქადიანთავან.

კრებული

განჭკლე უდაბნო რხერი,—სავსედ დაბებით
შეჭქქენი!

დაჭკარ წერაქვი—და აღინდენ ტამარნი, ტურ-
ოვად ნაშენნი!

მუნ შენთან ღმერთსა ჭმადლობენ გალობით
შენნი იკეინი!

ხმა-ჭყავ და აღსდგა იკერი ძენიქსებრ
განახლებული,
დადების სხივით შემოსილ, მშვიდობით
აღუქებული!...

აღმხედრდი ლაშქრად—და ივლჩვის სულ-
თანი *) შემრწუნებული,
შირვანდ, დერბენდი, ჭყავ სამზღჳრად,
შენის ხმლით შემოხაზული! **) —

*) შამახისის სულთანი განაჩარა შეშინებუ-
ლი მეოვის დავითის ჯარის მიხსლტებითა.

***) მაშინ საქართველას სამზღვარი იყო:
ანი, შამახია და დერბენდი (ინილე «ქართ-
ცხოვრება»).

ვაწსკვლავად გვინათს სახე ნათელი,
 თუნაღნი, სიამის გამომაცუნნი,
 სარო-ტანადი, ნაზად მწხეველი,
 თითნი ნაწნაწად ბრძლის ნათაღნი!

ვითარცა ღმერთა მშვენიერების,
 ქველ-მოქმედების, სახიერების,
 ვით ცრედი მადლის მშვიდი და წყნაღი,
 ეგრეთ შვენიებით მოვალს თამაღი!

სხიგ-ცისკრთანი მისი გვირგვინი,
 უხურავს დიდებს და სათნოებს;
 წინაშე მისსა ძლევა და მუზნი
 განადიდებენ მისსა მეფობას!

მის ღრთას მოჭსდევს დიდი ორბელი.
 შათა უკრდავი, ბრძენი ჭუანდიდი;
 მხედართ-მთავარი დიდი მხარგრძელი
 და გამრეველი, ლომებრ გულადი!

თამარის ღრთას გაშალეს, შეკრბა დიდ-
 უბეს *) ლაშქარი:

*) დიდებს ეძახდნენ იმ მინდარს,

კახი თვარ-შეებით, თუში ხმლით, თუშავ-ხევ-
 სურს ჭშევენის აბჯარი,
 მკლავით ძლიერი ქართველი, ვით ტიხე-ბუ-
 რჯი მაგარი,
 ოსი თევ-მარდი, მთიული ბრძოლაში შეუ-
 ჰრკარი!

მესხი ჭსწავლითა ქებული, გმირი იმე-
 რი სრდილობით,
 და მშვილდოსნობით ათხაზი, გურული, მე-
 გრი მკვირცხლობით!...
 თამარი ჭლოცავს ჯვართა, ჯარს ამხნევს
 გულას-უხვეებით;
 გული მეთვისა უღუჯა არის, უსამხდურება წყა-
 ლობით!...

გალაშქრდენ, მისწუდენ კარნუსა *), ერ-
 თის შეტევით მილეწეს!

სადან ესლა არის ნემენტის კოლონიას, მუშთა-
 ილის ბაღა და მანდარი ავჭაღისკენ. — დი-
 დებები იგდა თამარ მევისა სასახლე, რომელ-
 იც იყო შორე მისი ქარქილი.

*) კარნუ ქალაქია, აწინდელი არხრუმი.

ლომებრ მისტვინდენ სინაჲსა, მის ტიხე სღჳს-
 ში გარდაგდეს;
 განვლეს არეზი *), თავრიზი, ყაფლანქუ
 გარდაიარეს,
 და მტკვერი გათხრებისა, ღჳთის რისსჳდა,
 ყაზმინს თავს-დაჰსაცეს!

დრონი იტჳალნენ....იხილეთ ქეთევან ნასად
 აღზრდილი **)
 მამულისათჳს იტანჯვის, საწმუნოების დამ-
 ტველი!
 კორტ-დაგლეჯილი შანგებით, მკერდსედა
 ტეტსლ-ანთებული,
 სულის სიმაღლეს გვიმტკიცებს ზეტად დიდე-
 ბით აღმსულებლი!...

ნათელ-გვირგვინით მოჰსჩინან კახეთის
 მსსნელნი გმირები,

*) კნ. ჰასკევიჩიძან 1827 წელსა სწორეთ
 ამ გზით განვლო ძლევა-შემოსილის რუსის
 ჯარითა მიანამდის.

**) ქეთევან დედოფალი.

ელისბარ *) შალვა, ბიძინა, მტარკლის-
გან დატანჯულები!...
ცარიგად შესაწირავად მახვილით განგმერი-
ლები,
ღმერთს აკედრებენ მამულსა მათ უკანასკნელ
სიტყუებსი!

აჲა, ცხრა მძანი, სახელ-განთქმულნი,
მძანი გულითად შეთვისებულნი;
ვათ წმინდა მსხვერცხელი, ცად შეწირულნი,
ერთს უამს, ერთს ომში ერთად დაკლულ-
ნი **).

აჲა ერთგული ამიღახვარი,
თავ-დადებითა მეფისთვის მკუდარი!...

*) ელისბარ იყო ჩოლავაშვილი, შალვა და ბიძინა ქსნის-ერის-თავნი.

***) სერსეულიძის ძენი, განთქმულნი ვაჟ-
ვატობითა, დაიხრცნენ ერთათ მარაბდის ომ-
ში ზარის-პირ შაჰბაჩისა.

და მეოვის ძალნი თხნი ზაალნი *).
თითო ერთ ჯანად დაფასებულნი!....

აჲა მსჯულისა წიგნითა ვსტანგ სვედამ-
წარებული, **)

სწავლის მოუწარე, მუარველი, გონება აძალ-
ლებული!

ეცხოსა ცის ქეჭუ მარტოობს მისი საფლავი
აბოლი,

დაუტირავი ჩუწნთავან, ჩუწნთვს კი დამიწე-
ბული!

აჲა ივერის ნუგეშ-დიდება,
თვისის დროისა გამშვენებული
მამაცთა შორის საკვირველებს,

*) ესენი იუვენ ერთ დროს, გჭანად: ორბე-
ლიანი, ბანათაშუალი, ანდრონიკაშვილი-კუზნი-
ანი და ბორცის შვილი მანაბელი. მეფე ირავ-
ლი იტყუდა: «თითო ზაალ დარს თითო
ჯანად.»

**) მეფე ვსტანგ მანხია ასტანხანში.

პეტრას კახი, მეოვე ირაკლი! *)

წარბ-შეჭრეხვნილი, ხმალ კელ-მოწვე-
ნით,

ვამს მტერსა, სად აღჩნდებოდა!
ერთის შესუდვით, მტერთა შეძუსრვით,
ბრძოლა წამსავე გარდაწუდებოდა!

დღენი ამისნი ემსგავსნეს ჩასვანებულსა
ბრწყინვით მზეს,
მას შუქი თუძცა გვინათებს, მარაჲ გელარ
გმსერთ მისს სასეს!
მამული გელარ იხილავს ირაკლის ხმალსა
მღელვარეს,
დიდება ივერიისა მასთან მარხია სამარეს!

ღრის ათასით სად მისვალ, ჭე ლევან **)

სუღით ხათულა?

*) კახელები ეძახიან მეოვე ირაკლის პეტრას კახად; სიმღერაშია ც მოიხსენებენ: «ბატონი მეოვე ირაკლი ჩუჭნი პეტრას კახია»

**) მეოვე ირაკლის შვილი, მაღალ-გო-

შენ მხლოდ მამის იმედო, უღროდ მსე-
დაბნელებულა!

მსკეცრზლო ბნელისა მტერობის, შეუბრ-
ლებით შეჭმულა!...

შეირყა ტასტი მეთვისა, რა მშთახველ სა-
ოულავს ღომ-გულა!

რა ცეტსლი გაჩნდა გაღმა-მხარს, რა
გრგვინვა მოდის ბრძოლისა?

მთლათ დაღისტანი მოაწვა გასაოხრებლად
ეუწარლისა!

ოცდა-რვა დღეა, რა ისმის ხმა ოძის შეუ-
წუგეტლისა!

გაჭირდა... ტიხე მისუიტდა... სად არის
კელი მსსნელისა?

ნიეჩი და ვაჟკაცი; მეოვემ ჩააბარა ამას დიდ-
ვაჟკაცობისათვის თავის ბაიზადი და ორი ათა-
სი გაძოჩენილი ვაჟკაცობითა მსედაჩნი. მე-
ოვემ ამისის ჩრეგით დაადგინა მორიგის ჯარი.
(ის ბუტე: წახისკა) ამბობენ ვითომც ლევან მო-
სწამლა მისმა მეუღლემ (ნათ. თ. ა. ვ. ორ-
ბულიანისგან.)

ორასის მხედრით სოლომან *) ოთარ
 და რატვიშვილი,
 ნოდარის ძენი და ბოსტა **) დავით და
 ბებურიშვილი;
 გაჩნდნენ... დაჭკივლეს... ხმაღ და ხმაღ,
 შუა გააპეს ლეკთ ძალი,
 და გამოხსნეს ბრწყინავი კახეთის თვალი
 ყვარელი!

*) სოლომან და ოთარი იუწენ ძმანი ქვა-
 ბულაშვილნი.

**) მეივე ირაკლის, ძალიან დამარცხე-
 ბულსა ჯღასნის პირზე ჭარებობისაგან, დაუ-
 დგა დაღაღულობით ცხენი. მეივემ სთხოვა ქი-
 სიუის მოურავს თამაზ ანდრონიკაშვილს ცხენი
 და მან მოახსენა: «ბატონო, შეძრძიჯით და
 ორნივე ერთად მოვრჩებით, თორემ მტერი
 ახლო მოგვადგის». «შენც შეგარცხვინა და მე-
 ნი ცხენიცა, უჭასუხა ბატონძა. ამ დროს მო-
 ადგა უძაწვილი კაცი, ჩამოსტა ცხენით და მო-
 ათვა მეივეს; და ამით მეივე მოჩრის განსაც-
 დელისაგან. ეს უძაწვილი კაცი იყო ბოსტა,
 რომლის უგარი მეივისაგან განხნაურშვილებული
 ესლაც არიან ბოსტაშვილები.

დიდებულ სხით, გელ-უშიშარი,
 ვინ არს, რომ მისგან მტკარი იშიშვის?
 ჯარის იმედი, მტკიცე სათვარი,
 ძლევას მის დროშას წინა-მთუძღვის!

შენ ხარ, ჭე დავით *) გმირი, ლომ-
 გული,
 ვინც იუავ მტრისთვის, ვით ცისა რის-
 სუას;
 მარჯუქმნას გეყრას სიკუდილის ტელი,
 საცა შეჭსძახე, მუნ იყო მტკართ სრუას!

და საქარია **) მიწისა მკელი,
 ანანდეულად მუნ აღინდებოდა,

*) დავით საბრძოლი ობხელაანი, განთქმული ვაჟკაცობითა და სარდლობითა; ის იყო მიზეზი დიდის გამარჯვებისა ანატ სანზედ ერივანთან და ასუზინძის ომშია ცა ოსმალ-ლეკებზე.

**) საქარია ანდრონიკაშვილი, ქიზიყის მთურავი, დიდი ვაჟკაცი, ლეკნი ამას ეძახდნენ «მიწის მკელად».

სადაცა მტერი გალადებული,
მისგან შემუსვრას ან მოელოდა!

ვითარცა ჭექა, მისი დატემა
მტერთა ზედ იუა, ესრეთ საზარლად;
სადა იელვა მახვილმა მისმა,
მუნ მტრის სიტყვებზე განჭქარდა მსწრა-
ფულად!

გუნდნი და გუნდნი ვაჟკაცთა მსრინან მს-
ბულის მივარკველნი!
სოგნი აზატის დამხობნი, სოგნი თემურის
მებრძოლნი!

აი ასპინძის გმირები, ღირსებით თაყუან-ცე-
მულნი,
რომელთ შეჭლებეს მტრის სისხლით მტკუნ-
რის ზვირთნი აღელებულნი!

აი სამასნი გმირები დუშეთით თბილისს
მოსულნი *)

*) სამასნი არაგველნი მოვიდნენ თბი-
ლისს დუშეთიდან აღა მაჭყაღ-ხანის შემოსე-

მეოვის შეწევნად, და მის წინ, მისთვისვე შე-
ფიცებულნი:

«თუ გაგვიწერება ღმერთი და ვერა გან-
კმსდევნეთ მტრის ძალი,
იუფს შეტყვენილ, ვინც ჩუტნგან შინა წავი-
დეს ცოცხალი!»

და გადიწერეს ზირსჯუარნი... ვაჟკაცებ სძალი
იშიშვლეს...

და შავარდენებრ მივარდნენ სძარსთა ურიცხვ-
სა სიმრავლეს!

შეჭსძრეს... გაჭიფანტეს.. მარამაზედ თავიც თვისი
დააკლეს!..

თვითი ვაჟკაცთა წმინდა ზრის... მათცა სიკუდი-
ლით შეძრწმეს!.

თავ-განწირულმა გმირობამ ვერა დაჭსძლია
შავ-მხვედრი...

წახდა თბილისი და მასთან დაემხრო ძველი ივერი!

ღას ღრის, შეჭთვითეს მეოვის და ერთიც
აღარ გამოვიდა ცოცხალი ომიდან. ესენი იუ-
ვრენ ვახტანგ ბატონიშვილის კელქეგით და
კრწანისის ბაღებთან დაიხრტნენ (ნათქ. თ.
აღექსანდრე ვახ. ორბელიანისაგან).

და სად დაჰსთხიეს გვირთ სისხლი, აწ
 კჭმზერთ სიამით ბაღთ მწუნეთ,
 ძუნით მთისმის ლხინის ხმა, გულ-უზრუნ-
 კელთა მოღბინეთ!
 და მას წმიდასა ალაგსა, თაუჟან-საცემსა
 ღიბსებით,
 გლახ-უმეტრება თურხ-ქეცშე მსთრგუნავს გუ-
 ლითა უგრძნობით!
 გვირნო, მაძულის მაღიდნო, თქუცნა ხარო
 ჩუცნი დიდება!
 თქუცნთა სახელთა ამაყად წარმოჰსთქვამს შთა-
 მამავლობა!
 თქუცნთა სჯუთა მოთხრობით მოხუცს ტრემლ-
 მოედინება,
 მხნობით აღტაცებული ჳაბუკი ხმალსა მის-
 წუდება!—

მსეფარნი

გვირნო, მაძულის მაღიდნო, თქუცნა ხარო
 ჩუცნი დიდება!

თქუცნთა სახელთა ამაყად წარმოსთქვამს
 შთამამავლობას!
 თქუცნთა საქმეთა მოთხრობით მოხუცს
 ცრემლს მოედინება,
 მხნეობით აღტაცებული, ჭახუკი სმალსა მის-
 წუდება!

სადღეგრძელო

კელმწიფეგ რუცნო,
 ძლიერო, ბრძენო!
 მხედარნი შენნი,
 ერთგულნი, მხენი,

ვჰსუამთ შესს სადღეგრძელს მოწიწე-
 ბითა!

გულნი ივერთა გვაქუს მსხუცრზლად მსადა,
 შენდა შესაიერ შესაწირავად;
 საყდარი შენი ჰსდგას გულისა რუცნსა, მო-
 გედ მშვიდობის რუცნდა საკმეგად!

ძველი ივერი,
 შენი ივერი,

შენდა მოჰმართავს თუალსა და გულსა;

კრებულა

შენგან მოელის,
 რომ ლამხარს ზსწავლის
 კქალად აღუთებ ძველად გამქრალს!
 შენგან მოელის,
 ვით გზავიხულის
 ეჭვილი მზისგან აღმოცენას!
 განახლებული,
 განათლებული,
 დენიქებრ იწეებს აღმაოფრენას!
 მტრისა მძლეველსა,
 ჩუცნსა მიჯრველსა,
 მარჯვენას შენსა განავრცობ ჩუცნზე:
 ხლის ცხოვრებით,
 აღუჭვილდებით,
 ვითარცა ძველთა მზის მარჯვენადზე!
 მტერი შეძრწუნდეს,
 რა მოახლოვდეს
 მხნეობით დატულს, შენსა სამზღუარსა!
 თამარის დღენი,
 დიდების დღენი,
 შენ მოუკლინე შენსა ივერსა!...
 ღმერთო გვისმინე

მეოვეს მოჭოვინე,
 ძლევა, კურთხევა, მადლი ზეტოერ!
 ჩეჭნდა დიდებად,
 ბედნიერებად,
 მეოვე გვიტოტხლე მრავალჟამიერ!

მსედარნი

დმერთო გვისმინე,
 მეოვეს მოჭოვინე
 ძლევა, კურთხევა, მადლი ზეტოერ!
 ჩეჭნდა დიდებად,
 ბედნიერებად,
 მეოვე გვიტოტხლე მრავალ-ჟამიერ!
 მრავალ-ჟამიერ!
 მრავალ-ჟამიერ!

სადღეგრძელო

ჰე მამულა, სასურველა, ვინ გახსენოს,
 რომ მის გული
 არ აღთრთოლდეს სიხარულის აღტაცებითა
 აღჟსილი?

ვინ გიხილოს დროსა საშინს, არ დაჰსთხიოს
 თვისი სისხლი,
 არა დაკლას თავი თვისი, შენ დიდებდა, ვი-
 თა მსხუცრპლი?

ვინ არ შეესტრუით მას ადგილს, სად აღ-
 გკუნთნეს ზირკელ თქალნი?
 სად მჩბიოდან მხიარული სიუმაწვილე ნათლად
 ჩუცნი?

სად გჩუვარკვიდა ნებეკრად სუგანა ალერსით
 მშობლისა,
 და სად აღგკენთარ ზირკელად გულს ტეტხლი
 სიუჩარელისა?

სად აწ ნახისა რხევითა კეკლუტნი, გულის
 მამტატნი,
 ტამრად მიდიან ცრემლითა, ჩუცნითვის მხურ-
 ვალედ ქლოტავნი!

სადა შეეჭხარით ლაჭჭარად ტისა კამარას
 მორთულსა,
 მასზე მკვალსა კელმწიფებრ სხეს ბრწყინვით
 განსხივებულსა,
 ღაბით ვარსკვლავებს ივრეუხსა, მთოკართ
 განათებულსა,

სიტყვების მოძვენს ჭერსა, სუნნელებრ შე-
 ზაკებულსა!

სად მთანი უინკის გვირგვინით აწიან ცად-
 მდე ასულნი,

და მდინარენი სახილით გვირთის გვირთებ-
 ზედ მსრტლელნი;

უფსკრულნი ჩაბნელებულნი, კლდენი-თუალ-
 გადუწკდენელნი,

სად მონადირე ჰსდევს ჯიბუნსა და მის ქუჩუ
 ჰვლენან ღრუბელნი!

სად ველნი, ივერით გურმუხტენი, ნაზადა აღ-
 წყანდებიან!

მათზე კასკასით წყარონი გასარებულნი მორ-
 ბიან;

მათ სიკამკამეს უწავილნი თავდახრით გან-
 ტვიორდებიან;

გელს მათი ხილვა უხარის, თუალთ კუალად
 ენატრებიან!

სხუა საქართველო სად არის, რომელი
 კუთხე ქუცუნისა?

უკი გულადი, ზურადი, მებრძოლი შავის ბედისა!

შაკათა დროთ ვერა შეჭსტქალეს მის გული
 ადამნტისა,
 იგივ მხნე, იგივ მდერალი, მყოვარე თავის
 მიწისა!

მაძელისათჳს იუალა სავსე ვჭსუათ სიამო-
 ვნებით,
 და იქმნეს აღუქავებული კეთილ-დღეობით, დი-
 დებით;
 იქმნეს მის ქედი აღუქანელ ცათამღას მეთა
 მხნეობით,
 და სიუქარელას მისდაძი ვჭსარობდეთ გულსა
 აღსნებით!

სოთველი იმათ არა ღირს, კაცი ნატრობ-
 დეს უამ გრძელსა,
 თუ იუკვი მისი სიტყვხლე ვერა რას არგებს
 მაძელსა!
 მის სადიდებლად რეცნ შეკჭხუდეთ უშაშრად
 ათასს მახვილსა!
 და მოკჭკუდეთ, თუ კი სიკუდილით ვადი-
 დებთ მისსა სახელსა!

მხედარნი

ჭე მამულო, სასურველო, ვინ გახსენოს,
 რომ მის გული
 არ აღთრთოლდეს სიხარულის აღტაცებითა
 აღჴსილი?
 ვინ გიხილოს დროსა საშიშს, არ დაჴსთხიოს
 თვისა სისხლი,
 არა დაკლას თავი თვისი, შენ დიდებად, ვითა
 მსხუცრზლი!

სადღეგრძელო

ვაი ვინცა ეშხის ტეტხლით ჩემებრ გულსა
 მკუდარად მხედვენ...
 მარამ, ჭე შენ, მეგობრობავ, შეებას ვასკუ-
 ლავად აღკეგზენ,
 გვინათლე ცხროკებისა გზა, ზედა ყუჩვილნი
 მოჴფინენ,
 და განჴვლოთ გულის სიმტკიცით, შენც თა-
 ნამგზავრად შეგკეჴმენ!

რა არის ჩუტნი სიტყვებო, თუ არა საქ-
მე კეთილი?

თუ არ აღვადგენთ დატემულს, არ ვექმნეთ
ნუგეშ-მტემელი?

თუ არა ვსდევნით ბოროტსა, მართლის არა
ვართ მიუარკველი?

სხვის კვნესა თუ არ გვაწუხებს, სხვის არა
გვესმის ტკივილი?

ამ ჭაჩრის გულსა დანერგვით ვწსდევნიდეთ
სულ-მოკლეობას,
ვსდევნიდეთ ძალას დაშიავკრელს და მისსა
უსამართლობას;

ვწსდევნიდეთ კაცის წამხილწკელს, უწმინდურ
ანგაარებებს;

ვწსდევნიდეთ უოფელს, რაც უშლის კაცისა
სულის მადლობას!

მიეტოვო ნიჯსა გზა თვართა, თაუჩანის(ტემა
ღიწსებებს;

მხოლოდ კაცს აძლევს ნიჯს ზენა და არა გუჩ-
რის შვილობას!

კაცი ის არის, ვინც არის ზეგარდმო მად-
ლით ცხებული,
მის მხლად ღვაწლი არს კეთილ, მით მხა-
რე დაშვენებული!...

კმაჩს მოძღვრობას... დაკლიათ... ვინ
იცის სწალ ვინ მოგუჰაკლდეს?
ნატუღად ლხინისა, ექმნება, ვისმე გვითხრო-
დენ სამარეს? *)
ახს! ვით ძნელ-არს მეგობრისთვის მეგობარსა
რას მარხვიდეს,
ანუ სჭუქეტდეს საშიშს ალაცს, შემწეობას
ვერ აძლევდეს!

*) ერეკრის დოქტორატში მოჭკლეს სვიმონ
ვანნაძე; ჯავან-ბულადის ომში გაბრიელ სო-
ლადა-შვილი და ურდო აბბატის სიახლოეს
სვიმონ ჭაკჭაკაძე, სამივე მშვენიერნი და
სავსენი გონებითა უმაწვილნი კაცნი. გაბრიელ
იყო დასახატავი ცხენოსანი, იმ დროს, რო-
დესაც საქართველოში იუშენ მრავალნი გა-
მოჩენილნი ცხენოსანნი.

მისთვის ეს უაბი ლხინისა მოკვსწევით,
 ვითა უჭაკილი,
 რომლისა სუნი, სიტუროვე, ანა ანს ჯერეთ
 გამქრალი!

სუალის იმედით ან კვჭანგოთ ეს უაბი ძალხი-
 ნებელი,
 თვანა, მერწმუნეთ, რომ სუალე სშირად ანს
 მატუნებელი!

მეგობრობასა წმინდასა შეკვსწირით სწულად
 რატ გუაქნდეს!
 დავლით მისთვის ივიალს და აღთქმა ანა გუა-
 კიწედეს...

ვიუკუნეთ ცოცხალნი მეგობრად, და ვინცა
 რში დაეტეს,
 ცრემლნი, კურთხევა მეგობრთ თან გაკაყო-
 ლთ სამარეს!

მსედარნი

აწვე შევექცეთ, ჭე ძმანო! ვინ იტის სუალ
 ვინ მოგუაქლდეს?

ნაცუღად ლხინისა, იქმნება, ვისმე გვიოთხიდენ
სამარეს.

ოხ! ვით ძნელ-ანს მეგობრისთჳს მეგობარსა
როს მარხვიდეს,

ანუ სჭურეტდეს საშიშს აღაგს, შემწეობას
ვერ აძლეუდეს!

სადღეგრძელო

მძანო, ივიწუეთ მტირეს ჟამს მტერი, ომი
და დიდება,

მოიგონეთ სიუჟარელი, რომლით სიტოცხლე
გვიტკბება,

რომლის შუქი აღგჳმადლებს, რომლით სული
გვინათლდება,

რომლით კაცია მშვენიერობს, მაშინ თჳთ
ღმერთს ემსგავსება!

სადა ხარ სიუჟარელის დღევ. აღარა უკმო
იქცევი?

დიმილით შენსა შეყრასა, ნუ თუ ამაოდ გრ-
სურვი?

გულის მნათი, ლამხარე, ნუ თუ ჩემთვის გან-
 ჭქარდა
 და ჩემი ბედნიერებაც წასულთა დღეთათხან წარ-
 გიდა?

გული რა იგრძნობს სიუჩარელს, - სიტყ-
 ცხლაც მაშინ აღუჩავდეს!
 ნეტარ ის უამი, რას სატროფი თავსა ჩუჭნისა
 გუჩავიწებდეს!
 მას შეკვსტროფადეთ, შეკვხარადეთ, თავს გავ-
 ლადეთ, ის გუტანჯავდეს;
 ხან უწვალად გულს გვიკლავდეს, ხან ლმობი-
 თა ნუგეშ-გუტემდეს!

რა ხახოს კეთილ უგრძნობმან ტროფობისა
 მნელთა ჭირებთა,
 ვის არ შეეხრ ეში გულს, არ ებრძვის გუ-
 ლის წულულებთა?
 მიჭხედეთ ვარდსა, — მაშინ ჭიკენს უმეტესს სუნ-
 ნელებთა,
 ღდეს ნიჭი შესებით შეარუევს მისთა რტო-
 ებთა!

სიუჟარულისა ჯლითა ვის ჩუცნში გული
 ეწოდეს,
 და სატრფოს სხე მარად ვის სულსა აღბეჭ-
 დვით თან მსდევდეს,
 ან სოფელსა მას რაა წინა-საბრძელებად აღუ-
 დგეს?
 გულს სიუჟარულით, კულს სხელით, რას არა
 აღასრულებდეს?

მას ახა, მძანო, გულის სატრფოსით
 ივიანა სავსე შეგჭსნეთ წყურვილით;
 ვისურვოთ, რომელ მის ცრემლი ჭმუნვის
 გაშრეს, ვით ღვინო, ამა ივიანით!

შეგებისა დღენი მისთვის არ შეჭსწედეს,
 არ ვნახეთ იგი ჭმუნვისა ღრუბლით;
 ან, სატრფოს ხილვის დღე რას აღმოჭსინ-
 დეს,

ენა გგებუნჯოს მეტ სიხარულით!

ჰე, ჩემო დმურთავ!

ან შენ მოგმართავ,

მისძინო კუნად შორით სიტყუნი:

ყოველთ ჩემთ ივიქრთა,

კრებული

ჩემთ სანუბართა,
 იდუმალ ოხჳრათ, ხარ შენ საგანი!

თუ არა შენზე,

ვუბნობდე სხვაზე,

ბრალი არს ენა და მის როტჳანი!...

ვია, თუ ჩემძან უდროდ შავ-ბედძან, აქ გან-
 მისაზღჳრას მეც აღსასრელი?

ვია, თუ მოვჳკჳდე მეც ობოლ-მწირად, გულს
 არ დაძეცეს სატროლოჲს ტრემლი?

არ მესძას მისი ხმა ნუგეშისა, სიკჳდილის ჟა-
 მის დამატკობელი?

არა ვემახვიო, ბავით ძლივ-ცოცხლით, უკანას-
 კნელად მშვენიერს მის გულს,

რომ სახე მისი თჳალთა დახმულძან, თანა წარ-
 გიდო იბიერ სოთუელს,

მუნ სამკვებლად, მუნ სანუგეშად, და რათა მით-
 ვა ვჳსტნა უკჳდაება!...

რას გინდ მოვჳკჳდე? მაინც შენდამო სულს
 სიუჳარული თანა წარჳეგება!

არს უკჳდაება, სულის დატკობობა, რომელს
 დასასრულ არა ექმნების,

მამ სახე, სულის დამატკობელი, იმიერ სო-
 ელს არ განგქმორდების,
 და სიყვარული, სულის მამეანი, სიცოცხლეს-
 თანა არა დაჭმრტების;
 თვარა სიყვარულს თუ დაგჭკარგვიდე, უკრდაება-
 მან მის წილ რა მოძცეს?
 უსიყვარულად სასუთუველი, ვით სახეობილე,
 ჩემთვის შეიქმნეს!...

მხედარნი

მამ აბა, მძანო, ერთიც სატრფოსთვის
 თვალა სავსე შეგჭსუათ წუერგილით;
 ვისურგოთ, რომელ მის ტრემდი ჭმუნვის
 გაშრეს, ვით ღვინო, ამა თვალით!...

სადღეგრძელო

ცისკარმან აღმოსავლეთი გარდისა თერად
 შეჭლებს,
 ცას სიხარული მოჭეუნა, და ქეცყანასა შეგენეს!
 აენტენ, ცეტხლის ალებრივ, შორს განბნეულ-
 ნი ღრუბელნი;

ცა მშვენიერობს, ნათლდება... მასა შევნატრით
მსილველნი!

ილევს ბინდი ღამისა, ცაში ვასკქლავნი ჭქრე-
ბიან,

ათასის ზმებით ივრინველნი განთიადს მიეგე-
ბიან

ნიავიც მოჭქრის დილისა, გულისა მაგრილე-
ბელი,

თუშვინვა დაწვეს უწავილთა და ბაღში თო-
თოლთ შრიალი.

აჰ, რა ღამაწად იღვიძებს ბუნება მიძინებუ-
ლი!

დაჩუძდით... უერი მიეგდეთ... არ გესძიოთ, ჭკა-
ლობს ბულბული?

ირაკლის თათვაც *) გამორინდა... აჰა მთაც კი-
დობანისა!... **)

აი, უვირალა წანგიცა და ბურჯნი ერეკანისა!.

*) სარდლის ბაღთან ირაკლის თათვა, მარ-
ჯანივ წანვისა. ამ გორაზე იდგა მეოვრე ირა-
კლი, როდესაც დაიბორჩილა ერეკანი.

**) არაწატის მთა.

გათენდა

ვიშ ამ დილასა, ამ ჭაერს ბუნების განმ-
ცხოველსა,
გულისა ჭმუნვის გამქარველს, სიცოცხლის და-
მატკობობელსა!..

ღმერთო, ვინ მისწუდეს შენგან ქმნილს, მისს
ივერ უთვალავს შეკენებს?

საბნელეს აქრობ ნათელით, სიკუდილით მბა-
დავ ცხოვრებსა!..:

ურდოც შეიძრას... ხმაურობს... დაჭკრეს ნადარს
ცისკრისა!..

განემზადება საომრად რაზმი და რაზმი ჯარისა!
ა, თოვიცა გავარდა... ა, მბრბის ცხენი მხე-
დრისა!..

ამ მშვენიერსა დილასა კაცს რად მსუქს სის-
ხლი კაციისა?

ჩვენც ავდგო, ბმანო, და ერთიც გამარ-
ჯვებისა დავლიოთ!

და დღეს, გინც ვეღარ დაბრუნდეს, ის ცრემ-
ლით მოვისსუნით!...

დასრულდა, განქრას სიხმარებზე ესე ლხინიცა
ღამისა,

წაიფეთ, სადაც მიგვიწოდს ხმა საიდუმლო
მხვედრისა!..

დაქტორი გრუბოვის თხზუ- ლებიდან

კაცობრიობის სულის ავთოყოფა და
იმის გადაძებობა

(რუსული)

მე დავიბადე ერთა მებატონის მამულში, მდინარის ოკის პარათ. მაძა ჩემი დიაკონი იყო. ჩვენ სახლთან ცხოვრობდა ერთი ეკკლესიის მსახერი; ის იყო მოხუცებული, ღარიბი და წკრალი ცოლშვილის პატრონი. იმას რვა შვილში ერთი ჩემი ხნის იყო. ჩვენ სულ ერთად ვთამაშობდით, ხან ბოსტანში, ხან საყდრის გადავანში და ხან ჩვენ წინაკარზე. ჩემი ამხანაგად საშინლათ შემეყვანდა და არაოგრი ბშურდა

თმისთვის. ზოგჯერ კიდევ კიჰარავდი ხაჭაპურს ან სხვა რამე საჭმელს, ღობეში ჩუმად ხელს გაუწვდენდი და მივცემდი. ამ ჩემ მკობარს უგულანი «ბრუციან ლეგვას» ეძახდენ და მართლაც ცალი თვალთ ელადი იყო. რაც უფრო ხშირად ვიგონებ ჩემს გავლილს სიუძღვილეს და რამდენათაც უფრო დავუკვირდები მაშინდელს ჩვენს ქვეყანას, იმდენათ უფრო გრწმუნდები, რომ ის ბავშვი საკვირველი უძღვილი იყო. ექვსი წლის რომ იყო, თვის მდინარეში თევზავით ცურავდა. რაც უნდა მალალი ხე შეხვედროდა, შედგაუსვლელი არ მოურჩებოდა. ხშირად მარტო-მარტო ექვს ვერსზე შორს წავიდოდა თავის სახლიდან; მაგრამ ამასთანავე საკვირველი მიუხვდომელი, გაჩითული და მძიმე გონებისა იყო. რვა წლის რომ შევიქნით, წიგნი დაგვაწუებინეს. რამდენსამე თვის შემდეგ, მე დავათნს წესისაგან ვითხოვდები, ლეგვა კი ამოსადებსაც ძლივს აგნებდა. ხანის კითხვამ სულ გამოცვალა ეს უძღვილი; მამა უკვე ღონისძიებას ხმა-

რობდა, რომ შვილასთვის გონება გაეხსნა: ორ-ორ დღეობით არას აჭიკვდა და ისე უძო-
 წყალოთ სტეძდა, რომ ზურგსე დალილებუდი
 თრკვირნობით აჩნდა. თაკზე ნახევარი თმა
 ძამისგან სულ ამოგლეჯილი ქიანდა. თითო დღე-
 ობით ბნელს საკუჭნაოში ჭყავდა დამწუკდელი,
 ძკრამ ლეკვას წიგნის სწავლას ძინც არა
 ეშველარა; იმას კი ძახვდა, რომ შუებრალუბლათ
 კვიდებოდენ, და ისე გაჟინდა, რომ ხმას არ იღებ-
 და. ძვირათ დაუჯდა ლეკვას აძნაირი მოქმედება: -ის
 გახდა წინათ რომ ძმფიჯობაინი და ბაკური
 უხრენველობა ეტყობოდა სახეზე, ახლა სულ
 სწავნარათ შეიცვალა; თითქოს ძხეტს დაემ-
 გზავსა, ისეთი მოშიშა შეიქნა. ძამა არ დაენა-
 ხვებოდა. ერთი თრი წელიწადი კიდე აწკალა
 ძამამ, და რომ გელარა გაწუთრა, თქვა, სწო-
 რეთ უტკინო დაბადებულაო, და სულ თავი
 დაანება. რაკი წვალუბისგან განთავისუფლდა,
 ლეკვა ძთელი დღე ვარეთ იყო, — სად დადიო-
 და, სად არა, იმის გზა და კვალი არავინ
 იცნდა. ძნალოდ გასართობათ თუ ძოვიდო-

და შინ ცუდ ამინდში თაგშესტოპარებათ, თორემ სხვა დროს არა. შინ ერთი კუთხე ქქონდა ამარსიული და იქან ჩუმათ იყო, ან თაგისთვის რაღაცებს ბეჭებუტობდა. ორი სულიერის მეტი არავინ ჭყალია მეგობრათ: ერთი მე და მეორე თაკისი ჰაწაწა ძაღლი. ეს ძაღლი ისე ჭყავდა ჩამოვნი, რომ სწორეთ ნამდვილი იმის საკუთარებთ იყო. ერთხელ ლეკვა წყლის ჰარათ ქეძაზე იწავ; ამ დროს ერთმა გლეხის ზავშია გამოიფუნა ჰაწაწა ლეკვი, ძოაბა ქვა კახურსე და სიტა უფრო ძლიერეთ მიდიოდა წყალი, იქ ჩავადა. ლეკვა იმავეს ჩხტა წყალშია ჩაუყრუმალა და ლეკვი გამოიჭანა. ამას შეხტე, ისინი ერთმანეთს არ მოშორებან.

თორმეტის წლის რომ შევიქენა, შემიწარიათა გამგზავნეს. ორი წელიწადი შინ არ ყოივილვარ, მესამე წელს ვანიკულებში დავბრუნდა. მეორე დღეს დილით, ჩემი შანაური სურთაქი ჩავიარვი და ვემზადებოდა უწინდელი ნაცნობი ალაკების დავლას. როგორც კი ში-

ნიდგან გამოგელი, ღობესთან, იმ ზღაგას, სა-
ცა უწინ საჭაბურებს ვაძლევდი, ლეგვას იდ-
გა. ისეთი სიხარულით გამოექანა ჩემსკენ,
რომ მე ტრემლები ვაძმომგანდა თვალნიდან.

«სენკა» — შეუბნებოდა — «მე მთელი ღამე გიტ-
დადი, გუშინ გრუშამ მითხრა, სენკა მოვიდაო.»
და როგორც ვატყობ ისე შესიევასწულებოდა: «სენ-
კა, ხომ არ მიწერებიაო. ყველა ლეგვას უწერე-
ბა, შენ მაინც ნუ გაუწერებიაო. სენკა ნუ გა-
მიწერები, გიტყობ... თრიას დაგიჭერ.» მე უელ-
ზე მოგესვიე ლეგვას; ამან ისე გაამხიარულა,
რომ მტრის მეტი სიხარულით ტირილი შეჭქ-
ის, ხელი დამიჭირა და კოცნა დაუწყო. ვე-
ღარც კი დავამკრე ხელი, ისე მაგრათ ეჭი-
რა. — ტყეში წავიდეო — მეთქი. — «წავიდეო, შორს
წავიდეო. იქ ძლიან სასიამოვნო იქნებაო» — მან
მიმასუხა. — წავუდით. ოთხი გერსი სულ
ტყით ვიარეთ აღმართზე და პოდლას გავედით
ერთ გაშლილს აღაგზე. ძირს ოკა მიმდინა-
რებდა. ოც კერსზე გარეშემო მშენიერი გა-
დასახედავები იყო. აქ კარგი სამუღოიო; ლეგ-

კა შეუბნებოდა: «ოჰ აქ რა კარგია!» - რაინის მეთქი კარგი, — ვკითხე გამოსაცდელათ, მინდოდა შეძეტეო, რას იტყოდა. იმან ისე შეძომხედა, თითქოს რაღაც ტკივალ, მწუხარებით გაიქნას თავი და მიიხრა: «ლეგვამ არ იტის, რათაო, მაგრამ აქ კარგია!»

მე შეძრტხვა. ლეგვა თითქმის ყოველგან დაძეგებოდა. სწორეთ სულში ჩასამვრეხათ გაფხვდა. როცა ჩემთან იყო, თვალს არ მამორებდა და ეს ძალიან მაღელვებდა. რათ შემიუკარა ასე, ამას დიდი მიხვედრა არ უნდოდა: ჩემს მეტი მომიუერებელი არავინ შეავდა. სახელში არავის უეკარდა, ეგელას რტხვენოდა იმასთან გაკლა; ბიჭ-ბუჭები დასცინოდენ; ის კი არა დიდი კატებიც კი დევნიდენ და თან ამბობდენ: «ღეთის გლახა არ უნდა შეაწებო, ცოდვაო.» ლეგვა სოფელში უკანაკარით ღადიოდა. როცა შარა გზასე გაიკლიდა, მხლოდ ძაღლები ეძეოდენ კატურათ. დაინახავდენ თუ არა, მაშინვე მივარდებოდენ და კუდის ქვეით, სიუვარულობას დაუწყებდენ, კი-

სერზე ხსტებოდენ და ზირს ულოკდენ. ლევ-
კას ისე აძებდა ძაღლების ქცევას, რომ იქვე
შუაგზასზე ჩაჯდებოდა და მთელი საათი ძაღ-
ლებს ეთამაშებოდა, სანამდის რომელიმე სო-
ფლის ბიჭი ქვას არ ესროდა: თუნდ ძაღლს
მოსკედროდა, თუნდ ყმაწვილს, იმისთვის
სულ ერთი იყო. მაშინ ლევკა უცბათ წა-
მოგარდებოდა და ტუისკენ გაქანებოდა.

ჩვენ სოიკელში დღეობა იტოდენ და იმის
წინათ მამახეძმა შეხედა, რომ ლევკა დათულებული
ტანსაცმლით დატანტალობდა, გძელი ზერაგი
გამოაჭრევინა იმისთვის და ჩემ დებს მისცა
შესეკერავათ. ეს რომ მოურავმა შეიტყო, იმა-
ნაც უბრძანა შალის ჩახს შეეკერათ იმისთვის;
ხარჯის წიგნში კი—აღბათ გულმაგიწყობით—
თრი იმდენი ხარჯი აჩვენა. ბატონის კარზე
ერთი მოსუცებული სახლის მტკველი იყო და-
უენგბული, განა იმისთვის კი არა,—რომ კარ-
გი მომჭირნე და თვალყურის მკდებელი ყო-
ფილიყო, არა; იმისთვის რომ მთვრალობდა.
ეს მტკველი, იგივე მკერვალა და ექიმბაში,

ძალიან ბევრი ეწვალა, როცა მოუჩვენა უბძინა ლეკვისთვის ჩოხის შეკერვა: რაკქინა, როგორ მოვასერხო, რომ ლეკვას თავის შესათვენი ჩოხა შეგუქერო. რანაირათ არ ატრიალას, ხან ასე გახომას, ხან ისე, მაგრამ მაინც სასაცილო კურ რა მოაგვარა, — უბრალო ბიჭის ჩოხა გაძოდიოდა. ბოლოს, რომ ვეღარა გაწყო, შეკერა და წითელი ძაუდის ნაგლეჯი საყულოთ მოაკერა. ლეკვას ძალიან უხაროდა ახალი ზეჩანგი, ახალი ჩოხა და წითელი საყულოც, თუმცა, სწორეთ მოგახსენოთ, აქ სასიხარულო არა იყო.

ბიჭ-ბუჭები აქამდის კიდევ იმდენათ არ ერჩოდნენ, მაგრამ ესლა რომ ლეკვას ტანზე სასავალო ბუნდური ნახეს, იმითს ჩხავილ-უვირილსა და დეკნას დასასრული არ მიეცა. ზოგაერთი ქალები ლეკვას უღუენ: აძლევენ ხაჭაპურს, ლუდს და სხვა სასმელებს, ზოგჯერ კიდევ ეთუერებოდნენ. ან რა გასაკვირკულია, რომ დედაქატები და ქალები, რომელთაც გამოუცდათ მხარული მამაკატების ტემა-ტემა დ

შეწუხება, კარგათ მოქცეოდენ უგელასიგან უსამართლოთ დეკნულს ლეკვას? ძალიან მებრძლებოდეს საწყელი ლეკვა, მკრამ დახმარება მნელი იყო. როცა იმას ამტარებდენ, ამითი თავი ძალდა მოჭქონდათ. რიგინათ არავინ ხმას არ გასცემდა. ასე გაჰინჯეთ, ჩემი გულკეთილი ძამატ ვერ მოიადგნდა, რომ არ დაეცინა ლეკვასთვის და ამით თავის თავი არ აკმაღლებინა. ლეკვა, ახა, მითხარი, მკე უწმინდურ ძალდა შე უფრო გიყვარს ვინმე, თუ არა? ჭკითხავდა ძამა ჩემი.—«მიუყარსო, ეტეოდეს ლეკვა. სენკა უფრო მიუყარსო!»—დახე, აი, თუ შემჯამ!.. ვიდევ ვინ გიყვარს? «არავინაო,» გულწრფელათ უპასუხებდა ლეკვა.—«ეჭ, შე უტრინოთ დახადებულო, შე რეგვენო, შენ..ჭა,ჭა.ჭა, —განა დედა შენი ნაკლებათ გიყვარს?—«დაიხ! ნაკლებათ.» ძამა შენი?—«ის სულ არ მიუყარს.»—ჭოი, უფალო შემიწყაღე. «პატრიკ ეტ ძამასა და დედასა შენსა!» შენკი, სულულო, როგორ იქცევი? ჰირუტეგებხატ კი უეჭართ თავის დედაძამები, თა-

რემ გონებიანს, ღვთის მკვლავსმა კაცმა რა-
გორ არ უნდა შეიყვაროს?

— რა ჰარეცევენ?

— რას და: ძაღლებს, ცხენებს—ეგელას.

— აი, ჩვენ კაცს, «ძაშვას,» ჩემი ძაღლი შა-
რიკი ეგელას ურჩევნია. მამარემ ამისთანა ჰა-
სუბზე სიცილით კუჭი უსქდებოდა და ბოლოს
იტყოდა: «ნეტარ იყვნენ გლახკენი სულითა!»

მე იმ დროს რიტორებს (მჭევრ-მეტ-
ეგელბიის სწავლას) ვათაგებდი სემინარიაში
და ამასთვის ძნელი გასაკება არ არის, რათ
მომივიდა თუქრში ჯამეწერა: «სიტყვას ღვთის
წინააღმდეგათ მოქცევისათვის გლახებთან.» რა-
დგან მინდოდა შექნეო ჩემი თხზულება წე-
სისაებრ, რომელსაც ურჩევს კონკილიანი, და
რომ ამასთან უოკელი კანონი ხრიისა არ დამ-
ვიწყებოდა, მე დრმათ ჩათუქრებული ერთ გზას
წავყვი. ვიარე, ვიარე და თვითონაც არ ვიცი,
როგორ მოგზავდი ტუეში. რადგან ჩემს უნებუ-
რათ ჩემმა თუქრებმა ტუეში შემოიყარეს, ამის-
თვის რა გასაკვირგელაა, რომ მე იქ ვინ დაგ-

კარკე: და რაც უფრო ვცდილობდი იქიდან გამოსვლას, იმდენათ უფრო დავიბენი. უცოვართ ლეგის ძაღლის ხმა მომესმა. მაშინვე გაგეძანე იქითკენ, საითაც ძაღლის უეჭო ისმოდა და თითონ შარკისაც ძაღუ მივაგენი; იქიდან თუთხეცის ნახიჯზე, ერთს დიდს ხის ძირას, ლეგის დასძინებოდა; ჩუძით მიუახლოვდი და თაჯზე დაჯდექ. რა მშვიდობიანათ, რა წყნარათ ემანა, რაიმ იტოლდეთ!— ჰირველ შეხედვანზე, ლაძანი არ იყო: თუთრა თმა თავიდან სწორათ ქეანდა ჩამოტყენალი, თავი რაღაც ახირებულნი მოყვანილი ქეანდა. ის იყო თერმკროთალი თ. თრ წაძწამებანა და ცოცხათ ელაძი; მაგრამ არავინ ვა არადროს კარგათ არ დაჭკვირებოდა იმის სახეს, რომელიც ჰირველ შეხედვანზე არავის ძაეწონებოდა. ამ ახირებულს სახეს სულ არ აკლდა თავისი მშვენიერება, განსაკუთრებით ახლან, როცა მოსკვენებელა იყო.

ღოუები შანისის კარდსავით ასწითლებოდა, ელაძი თვალები ამ დროს არ იხედებოდა და იმისი სახე ისეთს სუფიას მშვიდობას გამოხატავ-

და, ისეთს სიწყინარეს, რომ სწორეთ დამნატირდა. იმ მძინარე გლახას რომ თავს ვადეძი, ამ დროს ერთმა აზრმა თავში გაბიელვა, რომელიც სულ მთელს ჩემს სიცოცხლეში მოსკენებანს ან მაძლევდა:

— ვითომ სხვებს რითი ჭეონიათ, რომ ამ უმაწვილზე უკეთესებზე ვართ? რა სიძინათლე აქვსთ, რომ ამ მშვიდობიანს და კეთილს არსებას სდევნიან, რომელსაც თავის დღეში რუდა არავისთვის უქნია?—მუთქი. ამდროს რაღაცა ხმა უერში ჩამძახდა:—ამ.სთვის, რომ ის დანარჩენა კაცებიც უველანი სულელები არიან, მხოლოდ თავისებურათ, და იმიტომაც ჯავრობენ, ლეკვას თავისებურათ რათ არ.ს სულელია! ამ ახარებულმა აზრმა ხრიაც და მეტყუორებიც დამავიწეა. მძინარე ლეკვას ისევ ისე დავაგდე და წაკელი უსაქმით ტყეში სახეტებელათ, თითქოს რაღაც კრძალით ვაცრდილებდი გონებაში ამ ჩემს ახალს აზრს და გონების თვალთ ვაცქრდებოდი. მართლაც, ვფიქრობდი, — ლეკვას რითია სხვანზე უარესი?

იმითა, რომ ქვეყანას იმისგან სარგებლობა არა
 ენახება? მაშას ორმოცდა ათი შთაძომკლობა,
 რომელნიც ერთი მეორის ზედ ძიუღლით ცხო-
 ვრობდენ ქვეყანაზედ, მხოლოდ იმისთვის რომ
 იმათი შვილები დღეს შიმშილით არ გაძწყუდარი-
 უვნენ და არავის სცოდნეოდ, რათ იუვნენ ქვეყანა-
 ზე,—განა რისთვის ცხოვრობდენ? რა შეემცტა
 იმათგან ქვეყანას, რა სარგებლობა მოიტანა იმა-
 თმა სიცოცხლემ? ცხოვრების სიტკბოე-
 ბას თუ მეტყუით, იმათ ამის გემო
 არ უცვნიათ, ან თუ უცვნიათ, იმდენი მანინც არა,
 რამდენიც ამ ლეკვას. იმათთვის ცხოვრება მძი-
 მე ტვირთისა და მასაბუნებელი ჩვეულო-
 ბის მეტი არა უფილანა. შვილებითა?—მე-
 ტყუით. განა ლეკვას კი არ უფილესა შვილე-
 ბი: ამას რა დიდი საქმე უნდა. ლეკვა რატომ
 არ მუშაობს, თუ მეტყუით, რა უფილთ. ის ზურს
 არავის სთხოვს. რატომც არის, ძღება. ვი-
 თომ რითია იმ ჯგვიანებზე უარესი, რომელ-
 ნიც დღე და ღამე მუშაობენ და ლეკვასზე მდიდ-
 რები მანინც არ არიან? მუშაობა რა მაგისტა-

ნა სასიამოვნო საქმეს. ვისაც კი უმეზაროთ უფონა შეუძლიან, ის არც მუშაობს. რაღა ბევრი გაკავებულა, კაცია, რომელსაც სარგებლობა მოაქვს, საზოგადო სარგებლობა კიარა, მარტო თავისთვის (მაგალითად თეოდორე), — სრულებით არას აკეთებს; ის კიარა, სარგებლობა იმისთვის კეთდება. ლეკვა რითი რჩება, მე ეს არ ვიცი, მაგრამ ეს კი ვიცი, იმდენი უფონება აქვს, რომ თუ სოკოები ან ტყუის ხილი მოაგროვას, იმაში ვერ შეატყენ, უძწითარი ხილი და დამწალი სოკოები შენა საჭმელიათ, და დამწაიკებული ხილი ან ქარგი სოკოები კი სხვისათ, მაგალითად მამა ბასილისათ. ლეკვა შინ არ არის, არ ცხოვრობს, არც შვილის მოვალეობას ასრულებს, არც ძმისას: მაგრამ რომელნიც შინ არიან, ისინი კი ასრულებენ? იმას ჭყავს კადეკ შვიდი და ძმანი, რომელნიც ბუჯამ გაუთავებელს ჩხუბში და ვაიკველებელში არიან ერთმანერთთან. ამისთანა ფიქრების შემდეგ უოველთვის ეს აზრი გამიფიქრებდა თავში, რომ ლეკვას სდევიან, აძი-

სათვის, რომ ის თავისებურათ სულელია, სხვა-
ნი კი სულ ერთნაირათ სულელები არიან. და
როგორც ქაღალდის მოთამაშეებს, ან ლოთებს
არ უეკართ ისინი, რომელნიც ქაღალდს არ
თამაშობენ, ან არ სძენ, ამავე გვართ დანარ-
ჩენ კაცობრიობასაც სძულს ლეკვა. მაგ-
რამ ამ საგანზე დისერტაციას (თხზულება) მაინც
არ დავწერე. როგორც სემინარიელს, მეტათ
სამძიმო და უკადრისი მეგონა ამისთანა საგ-
ნებზედ წერას. ჩვენ მხოლოდ ზენაარს საგ-
ნებზე გვაწვრინებდენ, სულ ექსპონირებებსა, ექ-
სპორდიებსა და ჰერორაციებსა. ახა, ამისთანა
მდაბიოს საგანზე ხელს რათ გავისკრიდი!

კანიკულებიც გათავდა. ჩემ სემენარიაში წას-
ვლის დრომაც მოატანა. როცა მამა ჩემმა პეა-
ბა ურემში ჭრელი ცხენი ჩემ წასაყვანათ, ლეკვა
ღობესთან გაჩნდა. ის არ გვეტანებოდა თვალ
წინ, მიგუედა ღობეზე და გამერული ჰერზნგის სა-
ხელოთი ცრემლებს იწმენდა. იმას რომ ვცო-
კებდი, გული მიღონებოდა; ბუკრი რამ სა-
თამაშოები ვაჩუქე და ის უოკელუერს მწუხა-

რებით უეურედს. ლევკა მოძიანლოვდა და გულდაძწვარათ შითხრა: «სერკა, მშვიდობითა!» მერე თავის ჰატარა ძაღლი მომცა ხელში და შითხრა: «შენია შარკი, თან წაიუვანე.» ლევკას იმასე ძვირთვისი არა ჰქონდა და იმასაც მე მძლეკდა. ძლივს დაკითხნებე, რომ შარკი ისე იმას ჰყოლოდა: «ჩემი იუოს და შენთან დარჩეს» — მეთქა. ჩვენ გამოგემშვიდობეთ და გავწიეთ. ლევკა გაიქცა ტყით და აიწინა იმ შინსე, რომლის გვერდზეც ჩვენი გზა იუო; შორიდგან რომ დავინახე ცვირისახოცის ქევს და უწეე. ის უძრავათ დაბჯნოდა თავის ჯოხს და ჩუმათ გვიტქერდა. ლევკა და იმის ახირებული გონების ზრდა თავიდგან აღარ მშორდებოდა. იმასი თუქრი ხწავლას მაშლიდა, მოსკუნებას არ მძლეკდა. თუმცა მტკიცეთ ვიუავა დარწმუნებული, რომ უოკელზე სორციელი იუუვი და ამათ — მეთქა, მავრამ მინტ ცოტ — ჩოცათ სანკურნალო მეტნიერებას სწავლასე უელა შებექნა. ესრომ ჰირკულად მამას გაუცხადე, მეტი არ შეიძლება ისე გამიჯავრდა. «ჰა, მე უზნეო, ლაწერაკო.

როცა მოგვიდებ ხელს და კარში გაგისვრი, მაშინ შეიტყობ მართალს. შენი მამა ჰყვები შენზე უარესები არ გახლდენ, მაგრამ არ დაუგდათ თავისი წოდება!... რა მათეიქრებინებდა, რომ სიბერეს დროს ამისთანა უბედურებას შეკესწრებოდი! ეს არა დვიძლი შვილისგან მინიჭებული ბედნიერება მოხუცების დროს! თურქე მარტო ეკვლესიის მსახური არ ყოფილა ღვთისგან ზეგარდამო მინიჭებული, უბრალოთ კი არ დაძვობრებიამ გლახას: თავისი თვისას ყოველგან იმავის... ეჭ, მენტ სულმოკლე დედაკაცი ხარ, ზულ შენ გაუხსნევე. მიუბრუნდა მამა დედა ჩემს და უსაყვედურა. არ ვიცი კი საიდან აყო დედა ჩემი იმაში დანაშაული, რომ მე სამკურნალ მტენიერების სწავლა მოკინდოდე! ღმერთო, რა ვქენი ამისთანა? — კეუბნებოდი ჩემ თავს, რომ ვინმე გაგონოს მაძირემის სიტყვები, სწორეთ ეგონება, რომ მე იმას ნებსს ვსთხოვდი დიდგზაზე სტარტკელათ გამოსვლისათვის.

იმ დროს წინაღმდეგი აღარა მითქვამხრა;

ერთი თვის შემდეგ კიდევ ჩამოვედე მამას იმა-
 ვე საგანზე ლაშარაკი ჰირველსავე სიტყვასზე, რო-
 გორც ჭარხალი, ისე გაწითლდა და დაბიუვი-
 რა: -სად მიხეტები! რა გაეწუბა. დრომდის
 უნდა გავჩუმდე. შემთხვევას ვეძებ და მანამდის
 კი ვსწავლობ მხოლოდ ლათინურს. მამა რექ-
 ტორმა მშვენივრათ იცოდა ლათინური ენა და
 კარგათ სწავლისთვის ძალიან შემიყვარა. მე ამო-
 ვიჩიე კარგი დრო და მუხლზე მოვეხვიე. იმან
 გულჩვილათ და სიევარულით შითხრა: ადექ შვი-
 ლო ჩემო, ადექ, რაგინდა შითხარი, ნურას და-
 მიძალავ. მე გაუცყედი ჩემს სურვილს და ვსთხო-
 ვე, რომ მამა ჩემთან ეშუაპდგომლა. მამა რექ-
 ტორმა თავი გაიქნია და ბევრი ძელაპარაკა.
 წუნარათ მარიგებდა, რომ თავი დაშენებებინა
 ჩემი განძრახვისათვის; ილოცო, შვილო, რომ
 ღმერთმა მოგანიჭოს ძალა წინააღმდეგობასა
 და. რომელიც უარს გათქმევიანებს სიღიერს
 შურნალებასზე და მიგაქცევს სორციელს ექი-
 მობასაზე. -მისხნიდა, თურა დიდი მნიშვნელობა
 აქვს იმ ღირსებას, რომელსაც დაბადებიდგანვე

მოძენიჭა. შეძეგ მოძგონა მეოხე მტნებს და მოთხრას ნილას სორელის თხზულებს წაიკითხე «მონაზონებრივს ცხოვრებაზე.» უკველივე მტკიცეთ ავასრულე, მაგრამ სამკურნალო მეტრიების სურვილი მაინც ვერ ამოვისოტე გულ დგან. კანიკულზედ ისევ შინ წამოვ ლი. ლეგკა კიდევ უფრო გამხეტებუდიყო. ის მწყემს ეხმარებოდა საქონლის წყესვაში და თითქმის შინ არასოდეს აღარ მოდიოდა. მე უწინდელათვე განუსზღვრელი სიუვარულით მიდილო; იმისა ცქერა გულს მიკლავდა, მით უფრო, რომ ამ ბოლოს დროს ენას უფრო კვლარ აგნებდა და სახეც უფრო საშშია რიუდო. ერთი წლის შეძეგ სემინარიას ვათავებდი. ჩემ საქმეს უნდა დაეჩქარებოდი, თორემ მამარეპი აღავს მიმწადებდა. რა უნდა მექნა! წელ-წაღებული სწორეთ ჩხირს ეჭიდებოდა, ასე მეძანებოდა. ბატონის ვადებისგან გამეკონა, რომ იმათი ბატონის შვილი კარგი კეთილი უმაწვილიათ (ისინი იმ წაუხულს სოფელში ცხოვრობდენ). მე ვითუქრე: თუადო

რეს ზიარით რომ იმან სთხოვოს მამარემს, იქნება ამისთანა დიდი კაცის შუამდგომლობას უარო გერ უთხრას და ნება მომცეს მეთქი—ვისთქვი გონებაში. ვსტდი მაინც. ჩავიცვი ნაშურის სერთუკი, სარკესავით ავანრიალე ჩქია წაღები, ლურჯი ცხვირსახოცი უელსახვევით გავიკეთე და წაკვდი ბატონის კარზე. გზახე ლეკვა შემხვდა. «სენკა»—მომუვიროდა; «ტუში ლეკვამ ბუდე ნახა, ჰაწაწა ბლარტებია, ბუმბული ძლივას ამოსდისთ, დედა არა ჭკაკო, გავათბოთ, სავამელი ვუშოვნოთ.»

— არა გეთუკა, მე აი, იქ მივალ.

— «სად?»

— ბატონის კარზე.

— «უჭი... უჭი... შეჭმეხვნილა სახით მითხრა ლეკვამ, უჭი... უჭი... ბაძია ზაქარას იცნობ? გახაფხულზე ბაძია ზაქარას სტემდენ, ლეკვა უფრებდა; ბაძია ზაქარია, დონიერი, ძალუმი დედას ისე! იმას სტემენ და ის კი არაჟერს მურება. ბაძია ზაქარია სულელია, დონიერია, დედა.— სენკა ნუ მიდიხარ!»—ნუგეშინია, მე არა-

ვინ მტემს-მეთქი. ის დიდხანს მადგენებდა თვალს, ბერე დაუფსტვინა თავის ძაღლს და ტყეში გაიქცა.—მაგრამ ჯერ ოცო ნაბიჯიც არ გადამედგა, ლეკვა ისევ დამეწია.—ალეგვანთ იქ მოდის, სენკას დაუწეებენ ტემას, ლეკვას ქვას ესვრის. » ამდროს მიჩვენა ინდოურის კვერცხის სიმსახ რიუის ქვა, რომელიც ხელში ეჭირა. მაგრამ ის საჭირო აღარ შეიქნა: მოსამსახურებმა არცკი შეგვიშვეს: —ხალა დრო არ არის, ბატონები ჩაის სძენო. ამას შემდეგ სამჯერ კიდევ მივედი,—მაგრამ ბატონის შვილს სულ არ ეცალა. მეტათ აღარც მე წავსულვარ. ნეტა იმისთანას რას აკეთებდა ეს ახალგაზდა ბატონი?—მეცამ ხან თოფით, ხან სულ ხელში არა აქვსრა, ისე ტყუილათ დადას მინავრებში, ვანსაკუთრებით იქითკენ, საცა გლეხის გოგოები მუშაობენ; როგორც დავიჯერო, რომ ნახევარ საათს გერ მოარტლიდა? ბოლოს ბედმა თავისთავათ გამიღო გა-მოსასვლელი კარი, თუცა ეს ძალიან სამწუხარო შეიქნა ჩემთვის. ჰარქიეს სოფელში დღე-

სასწაული იყო. ეს სოფელი ჩვენიდგან რვა
 კვირსზე იდგა. ჩადგან იქ სახაყინო, მოვჭ-
 რე გლეხები ცხოვრობდენ, ამისთვის ჩვენ სო-
 ფელზე მდიდარი იყო და დღესასწაულს ყო-
 გელთვის კარგათ იხდიდა. იქაური მღვდელი
 (იგივე ბლადრიხინი) ჩვენ უკელას დაგვხატო-
 ჟებდა ხოლმე. ჩვენ წინააღმდეგე წავედით:
 მამა ბასილი თავის მუღღით, მამა ჩემი მარ-
 ტო, ბრნიკტნიკი და მე, — იმ გზხზრახვით, რომ
 ცისკარი უნთხოვრივ მოგვესმინა. დიდი დღე-
 ხასწაული გა. მართა. ცამარში ქანხნის მუშები
 ჭეღობდენ. მეორე დღეს წირვასზე თვითონ
 კახტან-ისპრახნიციც მობრძანდა, თავისი მუღღ-
 ღით და ორი ხასკელელი თან მოჭყვას. მამა-
 სახლისმა ერთი თვის წინათ იწყო მოგროგო-
 ბა სულზე ხუთხუთშაურისა, რომ შთაურობის-
 თვის ხაჯესკა ეჭმიან. ერთი სიტყვით, მალთან
 ქეიფი და შექცვას გაიმართა; მარტო მე ვი-
 ვივი მოწყენილი, — უფრო იმისგამო ვიყავი. ჭაგუ-
 რიანთ, რომ ჩემი გულის წადილი არ წრელ-
 ლებოდა და თემობამიაც არ ვიყავი გაჩეკული;

მაშინ ღვინოს ჰარში ან ვიკარები, თუ წყალს
 ში ან გუბიადი და კადეკ უოზო ის ძაჯაგრებ-
 და, რომ ვეკლანი ჩემსედ და პორქიეს
 ღვინოს ქალსე ერთმანეთს თვალს უქნევდენ.
 მე თურმე იმას მამას მოვსწონდი და გულში
 ცადეწევიტა, როგორც სწავლას დავასრულებ-
 დი, თავისი ქალი ჩემთვის უნდა მოეტა ცო-
 ლათ და მხითვანი თავის სამრევლოს და სახლ-
 კარს მამლევდა: მე, შვილო, მოვხეცდა, დროა
 კიდევ მაკასგენოვო. თუმცა იმის ქალი ჯერ
 თურმეც ცხრამეტის წლას მეტი არ იყო,
 მაგრამ, როგორც კეხტა ისე იყო ქანით
 გატენილი და ერბაში ამოვლებულს ცომის
 გუდას მოგავიხებდა. როგორც იყო, ის დღე
 მთქნარებით გავატარე პორქიეში; საღამოს
 მდინარის პირსკად წავიკედი უცნაოთ ლეკვბ
 იქ დამხვდა. თურმე ის საწყდიც დღესასწა-
 ულს წამოეტყუებინა კიდევ ნავი იყო დაბმული
 და იქით აქით ირწევოდა, კარგა ხანი ნავით არ
 მკვლო და გულში ვინატრე იმით შინ დაბრუ-
 ნება. კაფესე რამდენაღ ლურჯა კაბიანი და

ახალ ქედებიანი გლეხები იწიქენ; ცოცხა გან-
 კრულებიც იყვენ და ქიიუიანათ ხმა-მალღა
 ძღეროდენ (ბუღათ ჰორეჩიეში ნაზი აგებულე-
 ბის ქალბატონი ანავინ იუო და ვის უნდა
 მოჩიდებოდენ). ძმობილნო, ერთი ეს ნავი
 მათხოკეთ რაზდერშიანამდის. — უთხარი იმათ.
 — აბატონი ბრძანდებითო, — მიჰსუსეს —
 ჩვენ მამა თქვენს კარგათ ვინობთ, ინებე-
 თო.)) რაი ახალგაზდა კაცი მაშინვე გაიქცენ
 ნავის ასასნელათ. მე ჩაკვები და რთა-
 ყვირებს ხელი წავაგლე. ლეკვა კი ნიბებს
 უსკამდა. ასეთ მზიარულათ მივდიოდით რკის
 მდინარეზე, რომ უკეთესი არ იქნებოდა. და-
 დამდა და მთვარე ამოვიდა. ერთი მხარე
 ძლიან განათებული იუო, მეორე კიდიდგან
 კი შავი კიდიხ ჩრდილები შემოებოდენ ჩვენს
 ნავზე. წელის ბოლი დიდი ცეცხლის კომლი-
 ჯათ აწიოდა მალღა მთვარის სინათლეზე, და
 მდინარეზე იხე თრთოდა, თითქოს ცდილობსო
 იმის პირბადის ახდას. ჰორეჩანლების მზიარული

სიმღერა ქარს დაჭქონდა და ხან ძალიან ისმოდა, ხან ნელა. ლეკვა ნიადაგ ისველებდა წყლით თავს და იწკუმპლებოდა. «ხომ კარგია, სენკა?» — მკითხავდა და როცა მე კუჭასუხებდი: — ძალიან, ძალიან კარგია, — მეტქია, — მეტი არ შეიძლება, ისე იამებოდა. ლეკვამ ძალიან კარგათ იტოდა წყალში ნიჩბის სიძა; ის რაღაც სიამოვნებით ზედიზედ ნიჩბებით სჭრიდა ზვირთებს, მეტე უცბათ ნიჩბებს ზევით შემართავდა და ნავი ნელ-ნელა აზობდა ზვირთებს. ამ დროს დაწყნარებული არე-მარე უჩებურათ მიღს მოგვრიდა კაცს. შინ რომ მივედი, დასე კარგა ძალი იყო გასული. ლეკვა ისევე უკან დაბრუნდა ნავით და მე შინ წამოველი. როგორც კი დავწექი, ურმის ხმა მომესმა; დედა ჩემი რაღაც უქეითოთ იყო და შინ დარჩა. იმან მაშინვე თქვა: — ეს ჩვენი ურმის ჭრიალს არ ჰგავსო; ჭიშკარს არახუნებენ, ალბათ მღვდელი უნდათ საზიარებლად. დედაჯან, თქვენ ნუ ადგებით, მე გავსედავ მეტქია, — და მაშინვე კარეთ გამოვედი; ჭიშკარი რომ გავადე პორეჩიუს

მამასხმლისი, ცოტა გადაკრულიც იყო, წინ-
 აშეკრუნა. — მაკარ ლევი, რა დაგემართა-მეთქი?
 — რა გონი, რა დაგემართა, ცუდი ამბავია.
 — რა იყო?-მეთქი, და თან ტანში ურუნტელმა
 დაძინა, გერძობდი კარგს არას მეტყუოდა.
 მამა თქვენს რაღაც მიუგოდა. მაშინვე მივინდო
 ურემს და იქ მამა ჩემი გაშხლარტული დაძინდა.
 — რა დაემართა? — აღმერთმანა, არ ვიცი. სულ
 კარგით იყო, უეცრათ წაიქცა და რომ მხედავ,
 ჭერე გადაიქცა. მამა ჩემი შინ შემოვატანეთ;
 სხე გაღურე იული მქონდა, ხელემა დაეუზილა,
 წელი შევასხა და შევინაშე. თითქოს სულს
 კადვ იღებდა. მაშინვე ჩვენს მთვრალ მკერ-
 ვას მივმართე — აღმერთამც უმჯელის, იმ დროს,
 აცხილათ იყო; მოაგლო ხელი ნემტარს და
 შესახვეს და წამოიქცა. სამკან მკრან ნემტარი,
 მაგრამ სასხლი არ გამოდგინა; მე არც მკვდა-
 რი ვიყავ; არც ცოცხალი. მკერვალმა ამო-
 ილა თავის ბურნეთის კოლოფი, თრიოდე
 ჭერ ცხარში ბურნეთი შეიყარა, მერე გამუ-
 რულ ხელახლოთ თავის იანადს წმენდა და-

უწყო. რაიყო? მეოქი, ხმა ჩაწვეტილი კე-
თხე.

— მე ძვირისი არა გამეგებარა, — მითხრა,
ძამს თქვენა სახდვარს გადასულაო. დედა-
ჩემს გულს შეძოეუარა, მე გამაძვივა და ძუხ-
ლები მოძეკვითა.

ძამის ჩემის სუკდილს შეძდეგ, დედა აღარ
მიძლიდა სკმინარიიდან ძალე ვიძოვე დათხოვნის
მოწმობა და შეკედი სტუდენტათ მედიკო-სირურ-
გიის აკადემიაში. ლექციების დაბეჭდილი პრო-
გრამა რომ წავიკითხე, იქ ეწერა, რომ თუ ადო-
უნეტს (პროფესორის თანამემწეს) დრო დაურჩა,
რომელიც ერის ათავებენ, იმათ საზოგადო მსა-
ხიაცრიაზედაც წაუკითხავსო. რა არის მსიხი-
სტრია? ამხანაგებმა ამიხსნეს, რომ ეს არის
ისეთი მეცნიერება, რომელიც განიხილავს სუ-
ლის ავთორიტეტობასაო. მოუთმენელათ ველო-
დი წლის გასკლას, და თუმც ამ მეცნიერების
სქენა ჯერ კიდევ არ მეკუთვნოდა, მაგრამ ადოუნ-
ეტის პარკულს ლექციაზე მაინც გამოვცხად-
დი ერის საკდებათ. ძამინ მედიცინისა, ანე

უკეთ ვსთქვათ სამკურნალო-მეცნიერებისა, ისე ცოცხა ვიცოდი, რომ სულ გერა გავიგერა, თუძცა მკურნ-მეცნიერული ადიუნკტის პირველი სიტყვაში აქედის არ დამვიწყებია. იმან დაიწყო: «მსახატრია მიუცილებლათ ყველანზე უფრო ძნელი, აუხსნელი და განუძრტებელი ნაწილიათ სამკურნალო მეცნიერებაში, მაგრამ იმას კაცის ზნეობაზე ძალიან კეთილი გავლენა აქვს. არც მეტათუზაკა, არც თილთსოთიან ისე ცხადათ არ აჩვენებს სულის განკურნობებს და დამოუკადებულებს სორტიდგან, როგორც მსახატრიათ. ის ასწავლის, რომ უოველგვარი სულის ავთიმოთუზა — ცანის მოძლილობა არისო, მაშასადამე იგი ასწავლის: სული რომ ამ სხეულში, ანუ უკეთ ვსთქვათ, ამ დახაბრკოლებელს ჳურტულში. გახვეული არ თუას, უოველთვის კარგათ იქნებოდათ. მე სემინარიაშივე ვიცოდი ვოლტის თილთსოთიან, მაგრამ ადიუნკტის ლაპარაკი მაინც ნათლად არ მესმოდა, თუძცა ძალიან მიხაროდათ, რომ თუითონ მედიცინა: (სამკურნალო მეცნიერება)

ყოფილა მადალ მეტაფიზიკურ მოსახრებათა დაძამ ფკატებელი.

როდესაც კარგათ დავისწავლე წინათ-გამა-
 მხადებელნი სწავლანს, ბურე თუითონ მე დავი-
 წეე ცოც-ცოცათ დაკვირვება სუელით ავთ-
 მუოთებ.ას და დავწვრილებათ ვსწერდი უოველს
 ჩემს შენიშვნებს ცალკე წიგნში. კვირა და
 დღესასწაულს დღეებს თათქმის მუდამ გიჟების
 სახლში ვატარებდი. და უოველივე ჩემი და-
 კვირვება მაგონებდა იმ პირველს ახრს, რო-
 ძელიც მომთვინდა თავში იმ დროს, როცა მძა-
 ნარე ლეჟვას თავს წავატყედი, ესე იგი ის
 გიჟები, რომელთაც სწავლავდებოდა ცალკე აწ-
 უგდეგს, მართლათ რომ განვიხილოთ, დანარ-
 ჩენ კატეორზე უცნულები და შექლილები არ
 არიან. მაგრამ ისინი უფრო თავისებურნი, უფ-
 რად ჩადრძაკებულნი არიან თავის ხრში, ასე
 კოქვით, უფრო გენიოსები არიან სხვებზე. გი-
 ჟების ახარებელი უოფაქტევა და თათი ჯავ-
 რიანობა იმითა ახსნება, რომ რაც უნდა არ-
 ტუიათ, უოველივე თათქმის მადათ აჯავრებს

იმათ, უოგედოვე იმათი საყუთარა მზრის წინა-
 აღმდეკია. შესანიშნავი ის არის, რომ კატები
 ასე მარტო გიჟების სახლში იქცევიან; იმის
 გარეშე კი ყველა ზვთამყოფეს ერთმანეთში
 თათქას იდექალი თანხმობა აქვთ, ერთმანეთს
 ჰატვივის ტყვით ექცევიან, და ამასთანავე კი-
 დეც ჰგონობენ, რომელი რა მზრსკა შეშლილი.
 მართლაც, ცხელი გიჟების უბედურება ის არის,
 რომ ისინი თავისებურებათ არიან გიჟნი, უფრო
 გზუტკისკლნი და ჟინიანები არიან, დათმობა
 მათგან შეუძლებელია და ამისთვის სხვები
 ერთობრივ გიჟები, თავისი სუსტი ხასიათის
 გამო, უმტერებთან იმათ, რატომ ისიც ჩვენსა-
 ვით არ იქცევა, ამწუგდევენ გაღიებში და
 ცივ წყალს ასხდენ თავზე: გითომდა რა? — რა-
 ტომ ისიც ჩვენსავით არ იქცევს, რატომ
 ჩვენსავით არ გიჟობსო.

— მკაცრითებით ავსსნი. საცა შე დაგდიო-
 დი, იმ გიჟების სახლში უფროსი დოქტორი
 ძალიან გულკეთილი ნუშეცია და დაპარაკი არ
 უნდა, რომ თავითონ ის ბევრათ უფრო შეპ-

ცდარია ნახევარ იმთგანზე, რაც იქ გიჟებისა და რომელთაც თვითონ სწამლობს.

ავათმუოებს იმიტომ არ უეკარდნო, რომ გიჟობაში იმით არ დაუკარდებს და ამ საქმეში დოქტორი და იმის გიჟები უოკულთვის ერთმანეთს ექიშებოდნენ.

— ჩინეთის ხელმწიფე ვარ, — უევიროდა იმას ურთა მსხვილი თოკით შეკრული ავათმუოთა, რომელიც თვის ხელმწიფობაში მძლიან მოთოკვილი ბრძანდებოდა. — ჩინეთის იმპერატორი თოკით არ არის დაბმული, — უბასუხებდა კარგი გულის ნემეცა, ისეთი წუნარის სახით, რომ თითქოს გული ამბობდა: იქნება, მართლა ჩინეთის ხელმწიფე იყოლო. — ავათმუოეს წინააღმდეგი სიტყვა რომ ესმოდა, ჯავრისგან კბილებს აკრატუნებდა, უვიროდა: ეს სულ ვოლტერისა და იეზუიტების ბრალისა, იმით დამაბეს ჯატკვითაო. ამას შემდეგ კიდევ დიდხანს იჯავრებდა, სახამდის სულ არ დაწუნარდებოდა. მე კი სულ სხვა ჩინეთ გეიტყოფდი. ისე ვეჩვენებდი სახეს, თითქოს

დიდის მწიწებით მსურდა მათს იმპერატორებითი დიდებულებასთან დახლოება: «ლავარდო ცისაო, უბრწყინვალესო ძმაო მზისაო — ვეუბნებოდი — მე, თქვენს თეხის მტკაერს, ნებს მომეცით ორიოდე წვეთით გაგიგრილოთ ბრწყინვალე შუბლი. გაძხიარულდი ზღვა, რამეთუ წყალი შენი აგრძლებს მათის ხელმწიფობის თეთრი ძვლის კანსაო...», ამ სიტყვებსე ავთომეოფი უაიღებდნ, და მერე რაც უნდა მექნა, ხმას არ გამტყმდა. კარგათ შენიშნეთ ეს ამბავა: მე ამ ავთომეოფის მხოლოდ ისე ვეძტეოდი, როგორც საზოგადოებაში კაცები გტევიან ერთმანეთს. რასაც ჩვენ ვხედავთ ქუჩაზე, სადაარბახობი, სასტუმროში და სხვაგან, საცა ზდილობიანი კაცები ერთმანეთს ჰტვივს სტემენ, ალერსიანობენ, მეც ისე ვეძტეოდი იმ კაესა. — უნდა იცოდეთ, რომ გიჟების საღობი, ერთი დაბაეებიფგან უტვიანო მახუტებული დადოდა, — რომელსაც სჯეროდა, რომ მე უკვლავ დოქტორებზე და ზედაშხედავებზე უკეთესათ ფიცი ამ ავთომეოფების მოგ-

ლან, და უაგედთის ისეთ ჩასმე უძგზავსას
 იტყოდა: «ასე მოიქეცით», რამ იმის მაგი-
 ენათ მე მრცხვენდა; მაგრამ თავი ექაძი
 ჩრასდრას არ იტყოდა, რამ ეკ სისულე-
 ლეთ და წინააღმდეგობათ არ აჯავრებდა;
 ჩინეთის ხელმწიფეს კი აჯავრებდა. — ახა,
 სად არის აქ სამართალი?

ჩემი დაკვირვება თეკ გაგზავნილუ და მო-
 ლოს შევიტყუე, რამ ვიუებიც ხშირათ სცნობენ
 ერომანეთს და შესაოკრათ ექცევიან; მაგალითად,
 მუხეთუ ოთახში ცხოვრობდენ რგა ცოცრათ შემ-
 ცდარნა, და ერომანეთთან მადიან მეგობრათ
 აუფრენ. ერთი ამათუანი ხმ ახრზე გაგოედა,
 რამ მე, ჩემ წილს გარდა, სხვა ჩემმა ამხანა-
 გებმაც თავის სარჩოდგან ყველამ ნახეგარ-ნახე-
 ვარი უნდა მადლოინო, რადგან მამა ჩემი მო-
 ცანჯვით მოკვდას და პაპ ჩემი—სამთვრალი-
 თას. იმან ისე დააჯერა თავის ამხანაგები, რამ
 არც ერთს ამათუანს თავის კერძის შეკვმა ცად-
 კე არ შეეძლათ, უკეთესი ნაწილს იმისთვის
 უნდა მიეცათ; ასე გაშინჯეთ, ჩემთაც ვერ მო-

ცობრობის სიგიჟე, და ამას შემდეგ დავბეჭ-
დავ იმ ჩემს წიგნიდან, რაც მე თვითონ შე-
ძანიძნავს: კ ა ც რ ი ბ ი ს ს ი გ ი ე
შ ე ი ტ ე ბ ა ი მ ი თ ი, რ ე მ: ა, ი ს
უ ს წ ი რ ე თ და თ ა ვ ი ს უ ნ ე ბ უ რ ა თ
ი გ ე ბ ს უ რ კ ე ლ ს ა ვ ე, რ ა ც გ ა რ შ ე-
მ რ ა რ ტ ე ი ა; ბ, ა ვ ა თ მ უ რ ი ს ა ვ ი თ
ქ ი ნ ი ა ნ რ ბ ს, თ უ ნ დ რ ე მ ა მ ი ს-
თ ა ნ ა მ რ ქ მ ე დ ე ბ ა ა ვ ა თ მ უ რ ი ს
მ ა ვ ნ ე ბ ე ლ ი ც ი უ რ ს; და ა მ ი ს გ ა-
მ რ გ, მ უ დ ა მ ბ რ მ ა თ ე მ ე ბ ს ი მ ა ს,
რ ა ც გ ა მ რ ს ა დ ე გ ი ა რ ა რ ი ს და
ი ვ ი წ ე ე ბ ს, რ ა ც გ ა მ რ ს ა დ ე გ ი ა-
ეს ს რ ე ლ ბ ი თ ს ა კ მ ა ა, რ ე მ ჭ ე მ მ ა რ ი ტ ე ბ ა თ
ა დ ი ა რ თ უ რ კ ე ლ ა კ ე ჩ ე მ ი გ ა მ რ კ ე ლ ე ვ ა ნ ი.

დღიურ წიგნიდგან გადმოწერილი

ოცდა მეცხრე გვამი. მოქალაქის ცოლი მატრონა ბუჩკანისა, სანგუინური (სისხლოვანი) აგებულების ზრის, სისხვალე მოსდგამს, ოცდა ათი წლის არის; ქმარსა მყავს. ეს გვამი შინ ძუავს მასამისხურეთ და ამის გამო დაწვრილებათ შემოსწავლია, თუ რა სიხთური და ძრავალი თეოლოგიური ცხოვრება აქვს. — *Alienatio mentale* (გონების გადაბრუნება) აქვს, ამას ეჭვი არ უნდა; ეტეობა კარგი ნიჭიანი დაბადებულს (ესიძათი მტკიცდება, რომ ყიდვაში ძალიან ძარდათ ცის ხალქე მო ზარუა, და როცა რასმეჲ ეკვზანა სხუიდათ, ნახევარს მინც რომ არ გამამრჩეს, არ იქნება. გონების ნიჭი სულ დამახანჯებული აქვს). მატრონა, როგორც ქალი, უფრო გრძობით ცხოვრობს და არა ჯიუთ, მაგრამ ყველა ამის მგრძობულობა ისე გადაკვარებულია აქათ მყოფური ცვინის მოქმედებით რომ ის კატრია კი ზრა, ცხოველურიც არ არის.

ა) ს ი ე კ ა რ უ ლ ი ს მ გ რ ძ ნ ა ბ ე ლ ო -
ბ ა. — არ ეტყობა, რომ ქმარი განსაკუთრებუ-
ლათ უეკარდეს, მაგრამ იმათი ქცევა ერთმანეთ-
თან მომეტებულათ შესანიშნავია და, როგორც
პატალოგიური გამოძიება, მეტად ძვირფას-
სია მეცნიერებისათვის. იმისი ქმარი ხარა-
ზია და სხვაგან დგას; ის ჩვეულებრივით და-
იარებს თავის ცოლთან უოველ კვირას დილა-
ობით. უკანასკნელი კაჭვივის მუტა რომ არ
ქქონდეს. მატრონა იმსხც არ დაიბურებს, რომ
ღვინო უყიდოს. ამასთანავე ხაჭაჭურს ან კვერებს
გამოეცხობს. ათი საათი რომ შეიქნება, იმის
ქმარი დაითვრება და მაშინვე მისდგება თავის
ცოლს საცემრათ. იბდენს სტემს, რომ დასა-
სრული აღარა ექვს. მერე დაიძინებს ორმოცა-
თამდის; როცა გამოეღვიძება, ის გრძობს სა-
შინელს თავის ტკივილს და ამნაირათ წავს თავ-
ვის ხაჭუმაში, იმ ტკიბილის იმედით, რომ მე-
ორე კვირას ამგვარათვე სიუპარულით და წყინა-
რათ გაატანებს თავის სახლობაში მთელს დღეს;
მე გგონებ, რომ მატრონას ზურგის ტყავი თავის

სიცოცხლეშივე ძალიან გასქელებული უნდა ჰქონ-
 დეს; კანის აგებულების შესატყობათ ამის გა-
 ნაძიება ძუტად სასარგებლო იქნება მეცნიე-
 რებისათვის. გელახვის შემდეგ, მატრონა ყო-
 კელთვის ჩემთან მოდიოდა და მწარეთ ურიო-
 და თავის ქმარს; მე ვურჩიე, ღვინოს ნუ-
 ღარ უყიდი-მეთქი, რადგან ამ სასმელს
 იმაზე ცუდი გავლენა აქვს. მაგრამ ვათ-
 მეოფი ძალიან ჯავრობდა, მაგას როგორ მეუ-
 ბნებითო, უპატრონო, გლახა ვინმე ვი
 გგონივართო, რომ ჩემს ქმარს ერთი სტაქანი
 ღვინო არ მივართვია; — კვირა - ძალი მარტო
 სადღობაძის არისო, მე თუ ვყიდულობ
 ღვინოს, ჩემი აყულით ვყიდულობ: თქვენი ხაძ
 არ არისო, და თუ ქმარი მცემს, რა გაეწეობა,
 რაც უნდა იყოს, ღვთისგან მოცემული ქმარი
 არისო. ამისთანა ზსუხს ხშირათ მაძლეკდა და
 ძალიან შესანიშნავიც არის; აქედან შეიძლება
 გამოიკვლიოს კანმა საკვირველი კანონები
 ავადმყოფი ტვინის მსჯელობისა. იმის ზსუხში
 ერთა სიტყვაც არ იწიება, რომ ჩემს შენიშ-

ვნას არღვევდეს, მაგრამ ტვინის ავთომოტორ-
 ბის გამო, სრულებით დაწმენებულთა, რომ
 ჩემი შენიშვნები დაარღვია. და რამდენათ
 ესაფუძვლათ იმის დატყუებები, ამის ქვე-
 მათ მოუგანილი სიტყვებით უფრო გაიგებთ.
 თუ ძსურდა, სულ ამის წინააღმდეგ ელაპარა-
 კნა, რასაც ერთი მინუტის წინათ ამბობდა,
 მხოლოდ ასე უნდა შეიქმნა, ნუ დაუწევს წინა-
 ადმდეგ ელაპარაკს, ზარში რათ ეჩრები, რა გე-
 ნადგლება, რაც უნდა შექმნას, შენ ხმას ნუ გა-
 სტეპ? ამ სიტყვებზე ავთომოტორ ჯვრისაგან
 გიჟდებოდა და გრძნობით მიპასუხებდა: - ის
 ჩემი ქმარი ვა არა, ჩემი სისხლის მსძელია,
 სულელი ხომ არა ვარ, მოუთმინო, რაღაც უგ-
 ნურათ იტყვას, და ამას შემდეგ თავის ქმარ-
 თან თავის ქალბატონსაც გამოაზნობდა, რომ
 ძელმაც დუდობრივის მსრუენველობით თვითონ
 გამოურჩია ქმარი თავის გოგოს. შემთხვევით
 ვი არ მოსვლია, რომ ხანაში გამოურჩევით,
 არა. ქალბატონმა კარგათ იცოდა, რომ ის
 ძალიან მოვრალაობდა, მაგრამ, სიუიქ აბდა,

ცოლს შეირთავს, დაჰკვიანდებოა. — იმის რა
ბრალთა, რომ ასე არ ახდა, — ის მოსტყუვდა;
errare humanum est *)

ბ) იმისგან შეიღებოს უური-
ტდეზა, რომ განვიხილო. მეტათ შესანიშნა-
ვი და შემატევიარი ამხავი შეიქნა. აქ მე თვი-
თონ გავხდი თმის მონაძე, როგორ ექტევიან
ემწვილს, რომ დაბადებითგანვე ცოტ-ცოტათ
შეაჩვიონ სულელობას. პირველათ ახალ დაბა-
დებულს მაგრათ დაუწებენ კვრას ჩვარებით
და არტამნებით. ამასთანვე შეხლს მაგრათ
უკაცურ, რომ ტვანა შევიწროვდეს და ერ-
თობ არ გაიზარდოს. შედეგ უზომოთ აჭმე-
ვენ, შეაჩვენებენ გაუმძღრობას და ამასთანვე
წამის-წამს ცემატეებს მოუხმარებენ. სანამ-
დის ემწვილას აგებულეს იმდენათ არ მო-
ლონაერდა, რომ შესძლებიყო, რასაც ატენი-
დენ, იმ სამკლობის მონელებას, ემწვილი
ხშირათ ავით იყო; დედა თვათონგე სწამლობ-
და და ამ შემთხვევაში სწავლული ექიმებისა

*) შეფუძობილეს კაცობრიობის ხვედრით.

არა სწამდა რა. ან დაუწყებდა ისე სამინლათ
 რწევას, რომ დამხრჩვალეების იქით-აქეთ ქა-
 ნებს მოგაკონებდათ, მაგრამ დამხრჩვალს რომ
 კიდევ არ მოუხდეს, მაინც არა გუჟღირდება-
 რა, რადგან იმისი საქმე წასულია. ემაწვილ-
 საც თითქოს უხდებოდა ამისთანა წაშლობა,
 რადგან გულის რევას დააწყებინებდა და ამით
 შეღავათა მიეცემოდა; ან თუ არა ისეკ იმავე
 საჭმლოთ გააძღებდა, რომლისაგანაც ავსთ
 გაძხდარიყო, ვითომ და სწორი-სწორით გა-
 ნადეკნებოდა. თუ ამითაც არ მოწმებოდა, მაშინ
 დედა დაუწყებდა ცეჭას, მოუხმარებდა ქაბცემს,
 ხელის კვრას და ამასთანავე კიდევ ლანძღავ-
 და. მაგრამ თუ ეს უკანასკნელი წამალიც არ
 გასჭრადა, მაშინ გაუღესავდა ხაშხაშს და ძე-
 ლიან უხაროდა, რომ ბუნგით დამთვრალ
 ემაწვილს დადხანს მკვდარსავით ეძანა ხელზე.
 უნდა მოგახსენოთ, რომ მაგრონას თავის
 გონებაში ძალიან უუკარდა თვისი პაწაწა ბავ-
 შვი. მაგრამ შვილის სიუკარულიც ქმრისას
 მტავდა თუ კი თუღს ჩაიკადებდა ხელში, მა-

შინვე უყიდიდა ჰაწწას თავთის ნაჭკერს
 სხსნათ, მაგრამ ამასთანავე საშინლათ სტებ-
 და, ვინიტობაჲ, ერთი წკეთი ჩმეტ. რემ
 ზედ გადაესხა: — დახე, რა ჯავრიანია, სახასს
 განზრახ ათუჯებსო — ამბობდა დედა მისი. —
 ძალიან ვსწესებარ, რომ მ:ტრონს ადრე მომ-
 შორდა და დაწვრილებით ვერ მოვასწრე ამ
 გკამის შესწავლა; ბოლოს კიდევ შევიტყუე,
 რომ თურმე უმაწვილმა ვედარ გუშდლო იმის-
 თანა მოუღას და მოკვდა.

გ. ს ა მ ო ქ ა ლ ა ქ ო და ს ა ზ ო გ ა დ ო -
 ე ბ რ ი ვ ი უ ო თ ე - ქ ე ვ ა. — მაგრამ მე
 აგონებ, რაღა ვსთქვი, ისიც საკმაოდ დასარ-
 წმუნებლათ, რომ ამ გკამის ცხოვრება თა-
 ვადგან ბოლომდის გიჟობაში გაცტარებულა.
 ამისთვის მე ისევე დაუბრუნდები ჩემი ცხოვ-
 რების აწერას, რომელიც ამასთანავე არის
 ისტორია, თუ როგორ წარმეტებით უკლია
 იმ ჩემს პირველს აზრს...

—
 როცა კერსი დავსრულე, მე გამგზავნეს

ლეკრათ ერთს ქვეითა ჯარის ზოღში. საჭი-
რათ არ უკაცხავ იმა დაკვირვებათა და შენიშვნა-
თა მოთხრობას, რომელიც გამოვისცა და ამა
ასპარეზედ. მე იგი დამაწერია ჩემის დიდა
თხზულების ერთს ნაწილში. აქ მოგიხრობთ
უფრო პრავალ გვაროვნებით სავსე შემთხვე-
ვებს. რამდენსამე წლას შემდეგ უძღლეს მთა-
ვრობის უურადლებამ მომანიჭა მე თხზამდებობა
სამოქალაქო უწყებაში და ამ შემთხვევით ვსარ-
გებლობ, რომელ მადლობა შეკსწარმა მათს
მთავრობითს მზრუნველობას ჩემდამო. აი, აქ
ძალიან თავისუფლათ შეუდგია შედარებითი
ზსიხიატრიის შესახებ დაკვირვებას.....

მე დავუწეე დაკვირვება სხვა-და-სხვა მცხოვ-
რებლებს იმა ქალაქისას და სრულებით დავ-
წმუნდი, რომელ ივინი ეკელანი ცოცხათ
ჭკუასე შემდგარნი იუვენ. თუ ვისმე გამო-
უცდია რაიმე ფილანთოფიური აზრის ძაება,
წარმოიდგინეთ რა რიგათ გამეხარებოდან,
როდესაც ახალი ძვირფასი მატალითებ. ვი-
პოვე ჩემის წინანდელის აზრის დასამტკი-

ტებლათ. ჩვენ ქალაქს სწავლავდით თავისე-
ბური ხასიათი აქვს, ეს განსაკუთრებით ეუ-
ბერნიას სწავლავდით, რომელსაც ყოველის
მხრით მიშენებია ძრავალი სახლები და იმ
აღაგებთანვე ადგილობრივი მცხოვრებნი.

ის იმათი განიარჩევას სხვა ქალაქებიდან, რომ
მთავრობის სწავლავდით და სწავლავდით გა-
ჩნდილ იყო. მცხოვრებლები და უიეროსობა
ამ ქალაქისა სულ მთავრობა იყო, დაწარჩენი
მცხოვრებნი: მოქალაქენი და სოფლის ვაჭრე-
ბი უიეროს წესიერებასთვის იუვენ იქ. მართ-
ლაც. მთავრობა ისე როგორ მოხერხდება, თუ
განსაკუთრებულ და განსაკუთრებული აწავინა შევს.
იმათ მთავრობის გამო ეძლეოდათ მნიშვნელო-
ბა. მოხელეები, მაგალითად, დერციკები, მე-
ჩეჩეები, საქეიფო აღაგების მოჭირავნი (ჩვენ
ქალაქში იყო ეჭვით ტრანსკირი) ეკრვიდენ თრან-
კების, წაღებს და ბილიარდებს წაღებდენ სულ
ჩინოვნიკებისათვის; დაწარჩენი, რომელნიც
ქალაქში არ მსახურობდენ, მხოლოდ იმას აწარ-

მოებდენ, რომლითაც ჩინოვნიკები იკურავდნენ
ფრაკებს, წაღებს და ბილხანდებზე თამაშობით
დრეს ატარებდენ.

ჩვენს ქალაქში, მაღალინოვკაში, მცხოვრებელთა
ხუთი ათასი კაცი ითვლებოდა; იმათში რვა
კაცი უსაქმობისაგან უოკლავის საშინლათ
მოწყენილნი იყვნენ; მათი ათას ცხრასს კაცს
კი ჯანუისაგან წელი მქონდა მოწყვეტილი.—
მაგრამ თავი დავანებოთ ამ სახეგადო გი-
ყობის აწერილობას და ცალკე გვამებს მოვ-
კიდოთ ხელი. როგორც ექამს, სწორათ მი-
მიწვევდენ ხალხე სხულის ხარჩენათ იქ, სა-
ცა სული იყო ავანტიურა და ეჭიმობს იმას
ეჭარებოდა; ვერ წარმოადგენ, რა გიჟობა და
რა ახირებული ხასიათები სჭირდით უკლავ
ჩემს ავანტიურებს: ქალსა და კაცსაც.

— გთხოვთ ახლავე ანნა ფეოდოროვნას-
თან წამოაბანდეთ, — ანნა ფეოდოროვნას რა-
ღაც დაუქართა.— ამავე წაშს გიხსლებათ.— ანნა
ფეოდოროვნა რცდა ათი წლის ფუდაკაცობა,
რომელსაც შობილ ქმარი ვერ უყარებია, თო-

რემ სსკა კაცობის ძალიან ბევრი. იმის ქმარსაც ანა ქუაფოროვას განდა — ეკელა. ის მდიდარი მუხტონია. ამ ტიპი ლიტერატურის ბოლოებში იმით მხოლოდ ერთად დარჩენილი კიდეც გაუწყვეტელი, რომელიც უკვლავ უფრო მაგარია, — იტვიანობა. და ეს მართე წელიწადის სულ იმითა სდევნიან ერთმანეთს. — ანა ქუაფოროვასთან იკვირ. ის ქვეშევრდომი წესითაა დასიკვებული, სიტხე აქვს. წარმოგეტყობს, ძალიან დიდი შინური რძი გადაუსვია ქმართან. მოსამსახურეები გააგებულნაზრთან, ძეგული ანერეულ დანგრეულია, ერთგობებში ჩიბუხის ნამტვრევები ჭერის (კრეობა ძალიან დაუტვრევით), მერე კრეობაში ჩიბუხის ტარი რჩაა ჭედას გადატვირთული.

— ანა ქუაფოროვას, თქვენ ტვირის ძაბუბი მოკვლიათ. ფოტა ბაღის შუთის კაბლებს დაგაღვეინებთ. ამ წამალს მზერე ნუ დაიკვამთ, თორემ წახვებს; რამდენი წლისა

ბრძანდებით, რადისა? მამ რდი ან რტორტ-
და რნი წკეთი მიიღეთ ხაღბე ერთ დაღე-
გასე. აუთმუაფი გამშიარულდა და სინძოვნე-
ბისაკან ტურიებს იკერეკავს.

— იტათ, რა მოგახსენათ, ანა ტეთღ-
რავნაკ, თქვენ საღბე უნდა წახუადეთ, თუნდ
სოფულმა; თქვენ რამ ცხაკრებსს ატარებთ,
სულ დაგასინულესთ.

— მე და ნაკანარ ივანაი მანსს სოფულ-
მა წავალთ.

— კარგი! მამ თქვენ აქ დარჩით. ეს კი-
დეკ უკეთესი იქნება.

— მაგითი რა განდათ მითხრათ?

— თქვენთვის ძალიან საჭიროა წენარათ,
გულ-დაძმვიდებით უაონა, თორემ შეიძლებს
უამისათ, დიერთმა დაგიფაროსო, ისეთი მბა-
ბე ხსატანი რამ შეგეპოთხკესო, რამ ვინ იტანს,
რადგონ გათავდებს.

— სვიმონ ივანაი, მე უბედური დედაკანტი
ვარ, ზღერქი დამემართება, მე უნდა მოვკვდე

რემ სხვა კაცები ძალიან ბევრი. იმას ქმარ-
საც ანა ფეოფანოვნას განდა — უკვლას.
ის მდიდარი მესტონეა. ამ ტიპი
ცოლქმრობის ბორკილებიდან იმათ მხო-
ლოდ ერთად დასრულებით კიდეც გაუწ-
ვეტელი, რომელიც უკვლასე უფრო მაგა-
რია, — იჭვიანობა. და ეს მესამე წელიწადს
სულ იმითი სდევნიან ერთმანეთს. — ანა ფე-
ოფანოვნასთან მიუდო. ის ძველსავე უკვლას
თქვამს დასიკვებელი, სიცხე აქვს. როგორც
ეტყობს, ძალიან დიდი მ. ნურის თბი გადა-
სვლია ქმარიან. მოსამსახურეები გადაცემულნა
არაინ, ძველი ანგრეულ დასგრეულან, ერთ
კუთხეში ჩიბუხის ნამტკრეკები ჭურია (ეგრეულ-
ბა ძალიან დაუტკრეკვით), მეორე კუთხეში
ჩიბუხის ტარი ორთხ ჭედას გადატკრეუ-
ლი.

— ანა ფეოფანოვნას, თქვენ ტკინის
ძაღვები მოგმლათ. ფოტა ბაღის ზეთის კა-
ბეებს დაგაღვეინებთ, ამ წამალს მხეზე ნუ
დადებთ, თორემ წახდებ; რამდენი წლისა

ბრძანდებით, სატისა? მას ოცია ზნ სატ-ოც-
და სატნი წკეთი მიიღეთ ხალხე ერთ დადე-
ვაზე. ავთმუაფი გამხარულდა და სიმკვინე-
ბისაჲს ტუჩებს იკვირებდას.

— იცათ, რა მოგახსენათ, ანა ქეოდ-
რკინაჲ, თქვენ სადჲე უნდა წახვიდეთ, თუნდ
საფელსა; თქვენ რამ ცხაკვრებსს ზტარებთ,
სულ დაგასნულესთ.

— მე და ნაკანარ იკანარ მანსს საფელ-
მა წავალთ.

— კარგია! მამ თქვენ აქ დარჩით. ეს კი-
დეკ უკეთესი იქნება.

— მაგითი რა განდით მითხრათ?

— თქენთვის ძალიან საჭირია წყნრათ,
გულდაძვირებათ უფუნა, თორემ შეიძლებს
უამინათ, დიერობა დაგოფაროსთ, ისეთი მშა-
მე მსატანი რამ შეგეძობესთ, რამ ვინ იცის,
როგორ გათავდვება.

— სკიძონ იქნინი, მე უბედური დედაკატა
ვარ, ჳლერქი დამეძარტება, მე უნდა მოვკვდე

და სულ იმ აწაწმინდას სულის ბრძალს.
სვიმონ ივანეჩი, მისსუნით.

— ბატონი ბძანდებით. მაგჩამ ჩემი წა-
ძალი აივთიაქის აწ იქნება. აი, ჩემი დარღ-
გება: დაიქორწივე აწატაწა წმინდა სადგომი, რაც
შეიძლება, ძალიან ძაძობრებით ნიკანორ ივა-
ნოვიჩთან (ქმრის სახელია). ამას დაუმატე შე-
ბელი, ყვავილები და წიგნები. იცხვრე მუუდ-
რათ და გულდამშვიდებით.—თუ გიშკელისთ,
ეს დარღება გიშკელისთ.

— ადვილათ ბძანებთ. თქვენ აწ იცით, ქარ-
წინება რა არის.

— აწ ვიცი, მაგჩამ, მგონია, შევიგნო;
ბეკრისთვის ქარწინება სადვთო საქმეა; სხვე-
ბისთვის ძალდატანებით ერთად ყოფნის სურ-
ვილია, მაშინ როცა ცალკე ყოფნა მსურთ, და
სრულებით ნამეტანია იმართვის, რომელთაც
ერთად ცხვრება მსურთ. ასე აწ არის?

— ჰო, ვიცი, თქვენ ძალიან თავისუფალი
აწრების ვატი ბძანდებით... ის აწა წმინდა

სულია, მაგრამ ქმარს მინც რეგულ და-
ვაგდებ.

მე ოცდამეცხრე გვამი, მატრონა ბუ-
ჩინისა, მომაგონდა.

— მომიტევეთ, ანა დეოდოროვნაკ, დიდი-
ხანია ვიცნობ თქვენს სახლს და იპიტომ
გუებნებით ასე გულახდით. მინდა ერთი რამე
გკითხეთ და ნუ გამიწერებით.

— რა გნებავთ, სკიმონ ივანირი, თქვენ
ჩვენი შინაურა ბრძანდებით, თქვენ....

— თქვენი ქმარი გიუკანთ ცოცხადნათ
მანც?

— აჰ, არა! მე ამას თუნდ მთელ ხალხში
ვიტყუო.

— იმს კი უუკანხართ?

— ოდნა ჩემი სიუკარულიც არა აქვს. სა-
ლა თითქმის აშკარათ ცხოვრობს ჩვენ მეზო-
ბლის ქალთან, ზოლინასთან. — რასაკვირველია,
ეს თქვენც გეცოდინებათ. ჯანახამდინაც გზა
ქონია, რას დავეძებ; მაგრამ ვერ წამოვიდგენთ,
რამდენს ახარჯებს.

— კარგი და ჰატიალსანი! თქვენ ერთმანეთი
 არ გაუვართ, ერთმანეთს აწუხებთ: თქვენ არი-
 ვეს კარგი შეძლებს გაქვთ—მაშ რაღა გაუე-
 ნებსთ ერთმანეთთან?

— რას მიბძანებთ, სვიმონ ივანირი, ვინა
 გგონივართ? ჩემი სახელი მე სიტყვებს
 მიჩრევენია; რას იტყვიან?...

— ჰე, ეგ სხვა არის.... აჰ, უკაცრავათ,
 ჰარველი საათის ნახევარია, ძალიან დავი-
 გვიანე.... დიან, იმ წამლისა ოც-ოც და
 არი წვეთი დალიეთ ხალქე, თუნდა დღეში
 სამჯერ. ხვალ კიდევ გიანლებით და გნახავთ.

რეგორც წაღაში გამოვედი, ნიკანორ
 ივანირი დაბჩანცული სახით, ჰიჩდაუბანელი
 და მეტად გაჯავრებული თურმე მე მიცდიდა.—
 სვიმონ ივანირი, გთხოვთ ერთწუთს კაბინეტში
 წამობძანდეთ.

— დიდის სიამოვნებით. რა გნებავთ?

— თქვენ ჰატიალსანი კაცია ბძნდებით; მას
 აქეთ რაც გაგიცანით, თქვენისთანა ჰატიალს-
 ნი აღარავინ მეგულებს. თქვენ კარგათ მისც-

დებით—ნა ანის კარგი სახელი. თქვენ სიკვ-
დილამდის დამკვალებთ, მანთასლს თუ მეტ-
უვით.

— ბატონი ბძანდებით, მითხარით.

— რაგონ თუქრბთ, რა მდგომარეობა-
შია ჩემი ცალი?

— თუქრი ნუ გაქვთ, ანა უჭირსრა.—მე,
იმას კანალების სმა ვუთხარია... მხალად სუ-
ლის სიმშვიდე უნდა, ანა ვინ აწყენინოს რა.
თარემ, ხომ იტით, ტვინის მათუები...

— ეგ კი ანა, მე მაგას რას დავკებ
თუნდ დღესაც ჩამაღლებულა; ეგ დედაკანტი
კი ანა, ახვაცა, თქვენ მაგას კარგათ არ იტ-
ნობთ, ჩემი სიტყვსლე მაგან მოწამლა;—მე
მაგას ხომ არ მოგახსენებთ.

— მე თქვენი კერა გამიგიარა.

— ეჭ, რადაგემართათ, დალტვილთ, მინდა
შევიტეთ, საეჭვთა რამე იმის ავთამეოფობა,
თუ ანა.

— ჰო, თქვენ გინდათ შეიტყეთ, რისუ-
ლათ ხომ არ არის?

— ორსულათ?... მე იმას ვაჩვენებ ორსულათს. ეგ რა ქალია, ჩემის ახლით დედაკაცი თუ მადამდის მივიდა, საქმე გათავებულა; ვერა, ვერ ავიტან; მე რა;—თუნდ ჯანდაბადინა გზა მქონია, მაგრამ, სვიმონ ივანის, კანონიერი ცოლია და!... ჩემ სახელს სვრის.

— მე არა შეძინიშნავსრა, მაგრამ ნიკანორ ივანის, ვითომ: რა იქნებოდა, ცალ-ცალკე რომ დაგეწუთ ცხვრობა, ან სხვა-და-სხვა სახლში, ან—კიდევ უკეთესი იქნებოდა—სხვა-და-სხვა ქალაქში რომ გეცხვრათ.—ორივესთვის კარგი იქნებოდა.

— დიახ, მაგის ნება უნდა მივცე, განა, მია, მია, მია,—კარგათ თქვით—მია, მია, მია! რომ არა, ნებას მივცემ.... უვაცრავათ, მე თრანცუზი არ გახლავარ; რიგი და წესი კარგათ გამეგება; ნეტა ახლა დედა ჩემი ცოცხალი იყოს—მოგეტა სიცოცხლე, ისე ცოცხლათ აიღებდა და კუბოში ჩასობდა.... მაგისი ამბები უოკელივე კარგათ მქვს გაგებული.

— შვიდობით ბრძანდებოდეთ, ჩემო ნიკანორ ივანჩი, თქვენ შესობელთანაც მიიღო შევიარო.

— რაგორ, რა დაემართა? გაოცებით მკითხს გულ-დაკოდილმა მეუღლემ და, ცოცხად არ იყოს, შეტყვას.

— არ ვიცა, თქვენმა მხემ, გოგო გამოგზავნათ; რაღაც იმათ ქალს ემიხსებათ თუ რა. — გოგომ კარგათ ვერ გამაგებინა.

— აჰ, ღმერთო ჩემო, რა დაემართა?... ამ დღეებში ვნახე და პოლინა კარგათ იყო.

— დიას, ავანთ განდობა უტებაც შეიძლება; მშვიდობით!

— სვიმონ ივანჩი, დიდი ხანია მიიღოდა... უკაცრავათ განსლავართ, მაგრამ ჩვენი ადამიანსა, ხომ მოგეხსენება, ჩინოვნიკი მთხოვნელებით წრება... მე იმდენათ დავალებული ვარ თქვენგანით, რომ ნება მომეცით ეს რქოს სსბურნეთე მოგართვათ. ჩემდა სსსსკრათ მიიღეთ.. სვიმონ ივანჩი, მხოლოდ ამას გეკუდრებით, ჩვენ შორის დარჩეს, ესე იგი იმ ახალგაზრდა კეთილ-შობილი ქალის სსხელი...

— ზოგი იმისთანა საქმეებია, რომლის-
თვისაც დოქტორს თვალ-ყური აბია და ენა
კიანა. ნიკანორ ივანიჩა გადაძებვია, თავისი
სველი ტურებით და ოთღიანი ჭირით შეძებო
ლაყვანე, თუმცა, სწორეთ მოგახსენეთ, ანაოცრათ
შიაძა.

მოდო და ნუ იტყვი, რომ ესენი შეშ-
ლილები არ არიან! —

ერთ მაგალითს კიდევ მოგახსენებთ. ჩემს
გვერდით დგას ერთი მდიდარი მებატონე,
თავის დიდი ძამულით მოკვებარი, ძუნწი და
სხვ. მუდამ კარ ჩაკეტილია, აჩავის შან არ
უშვებს, თვითონაც გარეთ ძვირათ გამოდის,
ჩა საქმე აქვს ქალაქში, კაცმა არ იცის, არ
მსახურებს, სადაც საქმეებს არ ეკიდება, იმის
სოფელი ორმოცდაათ ვერსზე მოშორებულია
და თვითონ კი ქალაქში ცხოვრობს. იმენს და
ოულს აგროვებს, ეს არის მხლად იმისი საქ-
მე; მაგრამ ამებს სულ ჩუმთ შერებს; მე
ძინდა ის დაგინატეთ იმ დროს, როცა სახლ-
გადო ასწარვსზე მოქმედებს. გოსტინნიცაში

და თურცნუ ჰყავს დაქინაკებული მოსამსახურეები, რომლების მოვალეობა მხოლოდ ის არის, რომ აცნობონ თავის ბატონს რაღა ქალაქში ვინმე დადი კაცია გაივლის, ესე იგი მოჩვენივე რინოვნივი. როგორც კი ამას შეიტყობდა, მაშინვე ჩაიჭვამდა სახსნაურთ მუნდირს და წავიდოდა მათს აღმატებულებასთან; იმას, რასაკვ რველია, ამ დროს ეძინებოდა, რადგან დაღალული იქნებოდა და კარის კანცები არ შეუჩვენებენ. იმას მოშორებდას არა გაეწყობოდა, მოსამსახურეებს ქრთამს აძლევდა, მთელი საათი იდგა და უცდიდა, სანამდის არ მოახსენებდენ, რომ ესა და ეს მოვალა თქვენ სანახავათა. დადი კაცი (როგორც მოგეხსენებათ, ამ მდგომარეობაში შეექვსე კლასას რინოვნიკსაც დიდ კაცად მოაქვს თავი) გაჯავრებული მიიღებდა მთხოვნელს, თუმცა მრისხანეთ და ძალიან ამაყი სიტყვებით; მთხოვნელი, დიდი ბოდიშის მოთხოვის შემდეგ, გამოუცხადებდა, რომ ჩემი თხოვნა, რომლის აღსრულებასეცა და მოვიდებულა საკუთარი ჩემი და ჩე-

ში ცოლ-შვილის ბედნიერება, მხოლოდ ის გან-
 ლაკთ, რომ ინებოთ დღეს ჩემთან ან სა-
 დილის, ან ვახშმის მიერთიკავო. ისეთი გულ-
 მხუჩვალებით ეკედრებოდა, რომ ვერც ერთი
 დიდი კაცი უაჩს ვეღარ ეტყოდა და თანახმა
 განდებოდა იმის თხოვნას. მაშინ დაუდგე-
 ბოდა ჩემს მესობელს ბედნიერი უამი. საცა-
 თევზის დუქნები იყო, იმავე წამს იქით გაეშე-
 რებოდა, იუიდა ერთს დიდს ზუთს და ცოც-
 ხლათ გადაიყვანდენ ამის უბოში რომ აუნი
 იყო, იქა; რაც ვერცხლეულობა ჰქონდა, სულ
 აშაღებინებდა; მოახდევინებდა ძველის ძველ
 ღვინოს. დაწბოდა ოთახიდან ოთახში, ერხე-
 ბებოდა ცოლს, მამობრიულათ აჩიგებდა თავის
 მოუჩავს, თავხირის დამტკრევას და უბედუ-
 რათ განდომას ემუქრებოდა თავის მოხარულს,
 ოცს სხვა კაცს კიდევ დაჰხატოებდა, თამბა-
 ქის უუთებით დაწბოდა ოთახიდან ოთახში;
 წინ კარში დახვდებოდა დიდ კაცს და ხელზე
 ჰკოცნიდა; შამოუანტკებს მდინარესავით ღვრი-
 დენ ძუნწის სახლში და სომდენ იმ დიდ-კა-

ცის სადღეგრძელას. შენაშნეთ, რომ სულ ეს შეშლილობისაგან მოსდობდა იმას, სრულებით უნგანრიშათ. კიდევ უფრო შესანიშნავი მსიხი-
ატრიის ისტორიისათვის ეს არის, რომ მას-
ჰინძლის შეშლილობა თვითონ სტუმარსაც
შეშლილათ მხდოდა. სტუმარი წრთუელის გუ-
ლით დაჯერებული იყო, რომ მასჰინძელს თავის
მადიანობით დიდსამაგს უშვებოდა. სხვა დროს
ხუთ-ექვსს მაგალითს კიდევ გიანბობთ; ახლა
ესეც კმარა.

ჩვენი ქალაქის მცხოვრებლებზე გული და-
მიძვადდა, და ჩემი გამოძიება გავაგრძელე.
დავბარე წარჩინებული მგზავრობის წიგნები
რატ იყო, ძველი დაახალი ისტორიული თხზუ-
ლებები და ხელი მოკაწერე «ღამბურგის ჰირ-
უთნე კორესპონდენციაზე.»

— ყოვლის მხრით მოძდიოდა ცნადა დამ-
ტკიცებანი ჰირეულად ჩემგან ჰიკვლეულის ან-
რისა; მხიარულების ცრემლი ხშირად მომრე-
ვია ხოლმე თვალებში ამ წიგნების კითხვის
დროს. «ღამბურგის კორესპონდენციაზე»

აღწას ვიტყვი; მე ის ტყუილ-მწიქანთა ჭე-
 რების გუდათ ვი არა, თავიდგანვე ჰსტივტე-
 მულ წიგნათ მიმაჩნდა, სადაც იბეჭდებოდა
 საზოგადო ცნობა მწავლის სამოწყალე სახ-
 ლისა უბედურთა სულის აკათმეოფობით შე-
 ჰურბილთათვის. რა ისტორიაც უნდა ამეღო
 საკითხავათ, სადაც ძველი და ახალი თა-
 რის ცხეკრება იყო გამხუვანილი, ყოველ-
 გან და ყოველს უამს ვნიშნავდი სხვა და სხვა
 სიგიჟეს, რამელიც იყო ერთი საზოგადო
 შეშლილობის ამბავი. ტიტ-ლავის ისტო-
 რიას ავიღებდი, თუ მურცტორიას, ტატიტის
 ისტორიას, თუ გიბბონისას, ყოველგან ერთ-
 ნაირა ამბები იყო, იმათში განსხვავებას ვერ
 ვხედავდი; ისანი ყველანი ერთსა და იმავე
 აზრს ამტკიცებდენ, რომ ისტორიას არის ერ-
 თი განუწყვეტელი მოთხრობა შეშლილებზე, ანუ
 უკეთ ვთქვათ შთანმამავლობით გიჟებზე, რა-
 მელიც თანდათან უფრო ჭკუნსე მოდი-
 რდენ ეს მოთხრობა წინათვე გვაძლევს იმის
 იმედს, რომ ათასი წლის შემდეგ ვატყობრი

თბას ერთი ან ორი სიგითე კადეკ მოაკლავ-
 ბა. ჭეშმარიტად არ ვსაჭიროებ ამას ჩაკალი-
 თუბას მოყვანას რომელი ისტორიანც უნდა
 ხაღათ, ყველგან ერთი შექმნეკვას გავაკვი-
 რებსთ: ისა, რომ კატები ნამდვილ საჭ მო-
 ვასს მაგიერათ მისდევენ არა ნამდვილს და
 დანტანხიურს საჭიროებს; შესედეთ, რისთვის
 იღვრება სისხლი, რათ მაისწევენ ასე შორს, რას
 აქებენ, რას ამ გებენ, — და თქვენ ცხადათ დაწმუნ-
 დებით ერთ ჭეშმარიტებაზე, რომელიც ერთას
 შესვდვით ყოვლად საცოდავიან და მეორას მხრით
 კა ყოვლად სანუგეშო და სანატრელია — ეს სულ
 ჭეშმარიტების შემლაღობასაგან არის. საითაც
 არ მიახედავ ძველ დროში, ყოველგან უგუნუ-
 რება თითქმის იმდენათ ცხადია, რამდენათაც
 ხალ დროში; აქ მამა თავის ქალს მსხვერპ-
 ლათ სწირავს: რომ სამგისკვრო ქარი ამო-
 უნრდეს და ისეთი სულელი მოხეტებელიც
 ჩნდება, რომ თავის ხელით დაკლავს საწყლს
 ხალგანდა ქალს; და ეს გიჟია არც ჭაჭვით
 დაუბარო, არც გიჟების სახლში დაუმწყვდევიანთ,

ის კი არა, ქერქმათ და წმინდა ე ტად გამოუყვანათ. სხარსეთას მეფე ზღვას წკეჭლით ტკის, ჩემი ხამალაება რათ დანიღუშეთ, და იმდენათ ვერ ხედვს თავისი სიკუნურეს, რადგან ზაინულები ვერ ხედავენ, თავის უგუნურებას, რადგანაც სოკრატ თილახოთისს საწამლავს ასმეკდენ და ეუბნებოდენ, შენ გონება დაგბნელებია, ჩვენი ღმერთები აღარ გწამსო და ეს რადგანგნესო. ეს რამის იმპერატორები სურვებით გაგიჟესულნი არიან, რადგანაც ესე უმთავრესათ სდევნან ქრისტიანებს; განა ძნელი იყო იმას მოვიჭრება, რომ ეს მესამეობის საშუალობა, სატუსადო, სისხლის ღვრა, წვალება ვერას განაწყობდა წმინდა საწმუნთების ამოსავებურელათ, და ამათა მხოლოდ კმაყოფილდებოდა ცხოველური მშენებება მდევნელებისა?

ვისაც საშუალო საუკუნეში ვერ უჭყვნათ მუშლილობის ნიშნება, იმან სრულებით არ იცის, რა არის მსახივტრია. საშუალო საუკუნეში ყოველი მათქედება გიჟობაა. თუ რამე

გონივრული მომხდარია, ეს სრულებით ეწინააღმდეგება იმ კაცების სურვილს და განზრახვას. ერთა გონიერი აზრიც არ დაჩინილა საშუალო საუკუნის კაცის თავში, უფლებივე გადაჩეულ-გადმოჩეულია. სიუვარულს ქადაგებდენ და შერით ცხოვრობდენ. მშვიდობიანობას ქადაგებდენ და სისხლის მდინარეებს ადენდენ. ამასთან მთელი წოდება წადაცხარებულს გიჟობას აჩემებდა და სულ იმას მიადევდა, თითოეული თავისებურათ. მაგალითად, ვილანებს (გლეხებს) ეგონათ, რომ ერთი ჯავშანიანი კაცი ათას კაცზე უფრო ღირნიდა, რომელნიც კეტებით აჩიან შეაჩაღებულნი. წიანდები გაგიჟდენ იმ აზრზე, რომ მხეტები ეგონათ თავის თავი და რაგონიც ჩვენ დროშ, ტუსადებს აბამენ სატუსადოში, წიანდებმაც იმგვანათვე დაიტუსადეს თავი გამაგრებულს გიჟების სსსლეებში, კლდეებში, ტყეებში და სხვ.

ისტორია აქამდის იმაცომ არის გაუგებარი, რომ სხვა თვალთ უყურებენ ისტორი-

ულს შემთხვევებს; რადგან ისტორიკოსებსა
 მძიმეებულნი ნაწილი ექიმები არ არიან, არ
 იციან რას მიაქციონ განსაკუთრებული ყურად-
 ღება. ის კიანა, კაცი ისტორიას, რეგულარ-
 საექიმო შესაბამისად, ისე უნდა რეგულარ-
 დეს; ისტორიული გვამები გიჟებთ უნდა
 მიაჩნდეს, ყოველი ცხოვრების ამბავი სუ-
 ლელობათ და გამაუდგრობათ. ისტორიის
 ხერხებია, რომელშიც კეთილ-მოქმედს ბუ-
 ნებსა კაცობრიობა ჰყავს ჩაგდებული, რომ
 თან-და-თან ცხოველებს, ჰირეგუგობს გადა-
 ხრიალს; რაც უნდა კარგათ უწაძლათ იმის
 მოსაჩრენათ, ვერ იტყვიან, რომ ის ავსთმეო-
 რობა ხერხებს არ იყოს. ისტორიის გიჟების
 ცხოვრების მოთხრობაა. ეს ისეთი უბრალო
 არის, რომ ჩვენ განათლებულ დროში ამის
 დამტკიცება სირცხვალიც არის.

მატიანები და მოგზაურობანი იმგვანათვე
 სანტერესონი არიან, რეგულარ ავსთმეო-
 ბითი აგებულობის გამოძიება. მართლაც მოგზა-

ვრობის ამბებზე მოგახსენებდით. ისტორიასზე
 ნაკლები დამტკიცებაები აღარც იქიდან გა-
 მომიკრეოთ და მით უფრო სასიამოვნო
 იყვნენ, რომ ჩაც იქ სიგიჟე აწერილი, ათა-
 სი წლის წინათ კი არ მოიხდა; არა: ისინი
 ახლა, ამწამს ხდებიან, როდესაც ამ წიგნს
 ვსწერ და როცა ამ ჩემი ნაწერის კითხვას
 თქვენც დაიწყებთ, მაშინაც მოხდება. მაგა-
 ლითებით ამის დამტკიცება არც კია საჭი-
 რი; გადაძალეთ მაგელანის ჰგზავრობა, გა-
 ძალეთ დემონ-დურვილის წიგნი და ჩაც პირ-
 კულად შეგხვდესთ, ის წაიკითხეთ—საკმაო იქ-
 ნება. თქვენ წარმოგიდგებოთ ან ინდოელი,
 რომელიც, ვიშნის სადიდებლათ, ხელახრო-
 ბილი შის ოცს წელიწადს ერთ აღავას და
 ცხვირსაც არ მოიხოცა, ეძინას, რომ საიქა-
 ეს თავის უკვდავი «მე» არ დაკარგოს; ან ქალი,
 რომელიც ქმრის ჰატვიანტემისთვის გახურებულს
 საკირეში ვარდება, სიცა იმის ქმრის მძოვრი
 იწვის. აღმოხსავლეთი სულ გიჟების ქვეყნ-

ბოთ აჩის ნაქები; მაგრამ ევროპაშიაც ნიშ-
ნებია გიჟობისა. და ამის ამბავს თვითონ
კურსის დროს მოგახსენებთ.

ახსნითი დამატება ავტორისგან

მაგრამ სანამდის ჩამდენიმე თავის გასა-
მართლებელს და გასაივრთხილებელს შენი-
შენას არ ვიტყვი, კალამს ვერ დავდებ. ვიტყვი,
რომ უკეთური განცხები, წადგან ავითმყოფებო
კარგამყოფებთან შეგერ მიტყვნიას, იტყვიან: ახს-
ლი წამეთი უნდა თავი მოგვანწონოსო, დახე,
რა ამხარტავნობით და უკადრისაჲ ეტყევას ავით-
მყოფებსო. გული წმინდა მქვს! ამხარტავ-
ნობამ და უკადრისობამ კი არა, სიუვარულმა
მიმაგნებინა ამ ჩემს ახრს. როდესაც სრულე-
ბით დავრწმენდი, რომ ის ჭეშმარიტია იყო,
ჩემი მხნობითი მდგომარეობა სრულიად შე-
იტყვალა, გული შემისუბრედა, სასოება და იმე-

დი ისევ დაბაბრუნდა, რადგან სხალგახდობისას. უწინდელი მოუთმენლობისა და გაკიცხვის სურვილის მაგიერათ, მოძეტა მხერვალე სიბრალული ავითმყოფებსე და უწინ რომ სძაგელი შური მედვა გულში, იმ შეურაცხებისათვის, რომელსაც ავითმყოფობის გამო მათეუნებდენ, ამის ნაცვლათ მხათ ვიყავი მიმეტეკებინა უოკელივე შეტოდება ჩემდათ, და შევწეოდი ავითმყოფსა (მე გიუების სადგომებშიაც მოვშალე დასჯა, არ მინდოდა ძალათ მოძეტესა მათი ჟინანობა და სიყოლელე). რაიცა შეეხება ჩემი აზრის ახლობას, უნდა მოკახსენოთ, რომ ჩემგან გამოცხადებული სამკურნალე აზრი სხვა და სხვა რიჯათ ძველს დროსაც ბევრს მოსკლიათაში. არის ცოტელი ამბობდა, «ამდენ მთრვალეებში მხოლოდ ერთი ანაქსაგორის თხიზელია.» სწინაზს აზრით გაჩეუნალიკაცი გონებით უმ ურიათ. ამის მოძეტებული გულისთქმან ავითმყოფობას ნიშანიათ, ინგლისის დოქტორი ბენტამი არ ეჭვობდა, რომ კაცს

ტვანის ავთიმუოფობა სჭირს და ამას აბზ-
 ლებდა წარღვნის დროს კაცობრიობის შეშა-
 ნებს. ბოლოს ბენტჰამმა პირდაპირ გამოაცხა-
 და, რომ «ყოველი დამნაშავე ტუდი ანგარიში ს
 კატიაო.» ბენტჰამი სრულებით მარტალს აბ-
 ხობს. მაგრამ ის ერთს ვერ მიხვდა, რომ და-
 მნაშავე გამონგარიშებაში დიდად სტაებს და
 დანარჩენი კაცობრიობაც რომ ტუდი მონგა-
 რიშა და შეტდარიებს შვრებს!... ჩვენ სულ შეტ-
 დომილებით და მორიკენებებით ვართ გარე-
 მოტულნი; ყოველს კაცს, როგორც მიტრე-
 ნას ზაწაწა ქალს (ზევით იხილე), ზატარა-
 ბიდგანვე გადაუდებს ის სიგიჟე, რომელიც
 დიდებსა აქვს (რემტების ექიმები ამ ავთ-
 მუოფობას ეძახიან *der historische Standpunkt*)
 მთელი ჩვენი ცხოვრება, მოქმედება ისეა
 მოგვარებული ამ შეტდომილების ჭავახე, რო-
 გორც უწინდელი დიდი უსარ-მასარო ცხო-
 ველების აგებულება იყო მოგვარებული წი-
 ნინდელ ქვეყნის ჭავახე. ალაგალაგ ჭავახე გა-
 იწმინდება და მშინ სულის ავთიმუოფობაც

ცხრება. ძაგნამ ეგრე ადვილიც არ არის შთა
 მოძავლობით გადმოცემული სიგიჟის რჩენა.
 საშინელი დიდი ჯაფა და წვალებს უნდა, რომ
 ამ შემთხვევაში კატობრიობამ ცოცხა ნაბიჯი
 წინ წადგას. გახსენეთ რომანტიკობა — ეს
 სულის საცკებურა, გახსენეთ «ცოცხობა»
 (морозом) — ეს კატობრიობის დაძველებული
 წნეობითი ქაჩები; გახსენეთ სლავურული-
 ლობა — ეს ებრაელების კეთრეკნება (დაწულუ-
 ლეხული აკათმყოფობა) განკერძოებული ხალ-
 ხოსნობის და ათასი სხვა.

ვიცა, ამასაც მკითხვენ: ამაღნი წელიწადი
 რომ ისტორიულ ჰა. ხინტრიის ძაებაში გა-
 გიტარებია, გამაჩინე რაიმე წამალი? რა
 არის შერი შრომის ნაყოფი? — ერთი — ჭეშმარი-
 ტება; მეორე — ახალი შესედულობა; მესამე —
 ჯერ ბევრი კიდევ არ მითქვას, მხოლოდ ცო-
 ცხათ შეკვხე საგანს, გაკვრით ვუჩვენე. — ლა-
 ნისძიებს ცოცხა, ძაგნამ არის კი. როდესაც
 რგანული ქამის ახალი მეტნიერებით ძა-
 ლიან გამდიდრდება, როდესაც ტკინის ნიკ-

თიერებას დახსნა ზედმწევნათ შექმლესთ, რადესაც ქიმიურათ შექმლესთ გელისთქმის განხილვა და სხვა, მაშინ ჩვენ ვიპოვით საშუალებას ბუნების კეთილდახმარებით ძალიან კარგათ ვაკეთოდ და გავსწავროთ ტვირის ნივთიერება. — ჩვენ გვაქვს ძვირფასი დაკვირვებანი იმისე, თუ რადგან შეაძლებს ქიმიურათ გასწავრება და გადასხვანვერება სულიერი ძრისა, თუძცა იგი სრულებით დამოუკიდებელია. მაგალითად შამიანტკით რიგიანათ ექიმობა ვაცს უღვაძებს მეგობრობას გრძნობას. ქაელ-მოქმედებს, სინჯულის გრძნობას და გულგ სსნილობას, ბურგონის ღვინო ვი სულ სხვანაირათ მოქმედებს, ესე იგი რადესაც ცანში გაუჯდები და მერე თავში აკარდებს, იმას სულ სხვა შედეგი აქვს: ვატი მხდება შუღლიანი, ყველას ერიდებს, სიუვარელისა და გულდაობის მაგიერათ უფრო შერის მეძიებელი და გულჩახვეულია, შენანებს უფრო აქვს ვინამც მხიარულება, მოტყუების მაგიერათ ის დიურო ტირის სწუთროს ბოროტებისთვის.

ეს ათა წელიწადია არც ხარჯს, არც სიცოცხლეს არ ვზოგავ და მუდამ იმას ვაძიებ, შეძობსენებულს გვარისა და სხვა მრავალნაირს საზღოებს რანაირი შედმოქმედება აქვთ კაცის გონებითს ნიჭზე. თუ მეცნიერებას საეკარული აქვს, კაცს რა არ შეუძლიან!

გ. წერეთელი.

*

* *

სატრეფო! სძინად ღალი იგიქრო
 გამიტაცებს სუბუქ ფრთითა:
 ვითომ მე შენ მოგსვევივარ
 სავსეს ეშხის სიამითა.

«დასტები, გიყო! მეუბნები,
 აჭა, ჩემი წრფელი გული!
 ტუჩი ტუჩთან ჩაკვანათ
 და ჩაკვანათ სულთან სული!»

თუძე ეს, ტუჩოვ, სიზმარია,
 ძითაც ჭსტებებს კრული გული!...
 თუ არ სიზმრით, მასმ რით დასტებს
 უიქლო სიყვარული?..-

ახალი საფრანგეთი

(ისტორიული სურათები)

პირველი სურათი

საფრანგეთის მდგომარეობა წარსულ სა-
უკუნეში

ნ. სკანდელისა

I

ერთი დრო იყო, როცა კაცა სწორეთ იმ-
რიგათ ცხადვრებდა, როგორც ტუას მხეტები:
შეიყრიდენ თავს ასი თუ ათასი მგლეჯლები,
დაიარაღდებოდნენ, უიურთსს აირჩევდენ და და-
ეხეტებოდნენ დედა მიწაზე, ხალხის გასავლე-
ჯათ და სხვისი ქონების შესამენათ. ამისთანა
მტარტველების სომრავლე და სიხშირე იქამდი
აწევდა, რომ ჩრავს მათგან მოსვენება არ

ჭეონას; ისინი ანათე მარტო კერძო ჰირებს ეცემოდენ თავზე, — მთელი სოფლები, ქალები და სახელმწიფოები მათგან ახსრებული იყვნენ. და მათ მასაგერებლად ხალხი ჯარებს ადგენდა, ციხე-ქალაქებს ამაგრებდა და მხოლოდ ამისთანა ადგილებზე ესახლებოდა, სადაც ხეივანი ციხის ანა და გოშკის აშენება შეიძლებოდა.

ამ უბედურ დროს დიდი გაკლენა და ძალს შეიძინეს ზოგიერთმა მოლაშკრე ჰირებმა, რომელსაც საზოგადოთ «ჩინდებს» ეძახიან. ისინი გამაგრებულ გოშკებში იდგენ და კარგა ძალს მოსამსახურეებს ინახვიდენ, იმ განსწრავით, რომ მათა დახმარებით ხალხის და მეზავრების ცარცვა შესძლებოდათ. მაგრამ მუშა ხალხს ნაადგი ცარცვა ხელს არ აძლევდა; ამის გამო ჩინდებსა და ხალხს შუა ისეთი გაწეობილება დაწესდა, რომ ჩინდის გოშკის რაც სოფლები ეკრა, ჩინდს ერთგულებას და მონებას შეჰიბდებოდა, და თავის ნაშრომიდან ხარჯს გაუჩენდა, იმ ჰიზობით, რომ ჩინდს, სამაგიერ-

რათ, ეს საოჯახო და მათი მცხოვრებლები სხვა
ჩინებებიდან და მცარტკელებიდან დაეუბნა.

რაც უფრო დრო გადიოდა, ჩინებო უფ-
რო და უფრო იმეორებდნენ ხალხს, და უმე-
ტეს გადასახადს აწერდნენ საოჯახოს. პურისა
და ღვინის გაწდა, გლეხს უფველ თავის მო-
სვალში ჩინდისთვის წილი უნდა დაეღვა,
ჩინდისთვის და ჩინდის სახლში უნდა ემუშავ-
ნა, რაცა მოსთხოვდენ, თავის ცოლშვილით
უნდა ხლებოდნა, და მონობა იქნამდი გაძლი-
ერდნა, რამე გრესკაცს ჯვრის დაწერაც არ შე-
ეძლო ისე, რამე მის საცოლოს, ჯვრის დაწე-
რის შემდეგ, პირველი დამე ჩინდთან არ გა-
ეცარებინას.

მთელა მიწა ჩინებების საკუთრებთ ითვ-
ლებოდა; ისინი ამ მიწასე დასახლებულა ხალ-
ხის გამგებლათ და მსაჯულათ შეიქნენ, დასჯა
და წყალობა მათ ხელში იყო, და საგვირ-
თები კიდეტ თავანთ თუელს სჭრაღენ; ასე რამე
ჩინებო თავ-თავის მამულში სრულა მეთე-
ები იყენენ. მათზე არავის არავერი უფლება

ან ჭქონდა, — და მათი ნება უკელასთვის, ვინც კი მათ მამულზე ესხლა, ან დროებით იზავებოდა, სჯულზე უმტკიცესი ენონი იყო.

II

წინაკვირველია, რომ ამ წაიჩი უსამზღვრო უფლებას ანგელოსაც რომ მასტეს კაცმა, ისიც, ცოტა ხნის შემდეგ, ამ უფლებას ბოროტად მოიხმარს წაინდებიც — სასოგადოთ — მეტის მეტათ აწუხებდენ ხალხს: როგორც კი წაინდას გლეხი წასიე შეიძენდა ან განაკეთებდა, როგორც კი იძას ბედი გაუღიებდა, წაინდი და მისი გზარები მიუვარდებოდენ და უწინდელურათ გატყავებულს დასტოვებდენ. წადა თქმა უნდა, რომ გატყავებული სამართალს ვერსად იზავიდა; იმას დაჩუმების და დამოწილების მეტი არა შეეძლო წა.

წაც თითო გლეხს ეძრთებოდა, ის მთელ სოფლებსაც მოსდიოდა. წოგი სოფელი გზების ჰიწზე იდგა, ან მდინარეზე ან ზღვასზე; ეს ბედწიერი მღებარეობა ხშირათ სოფელს და მას

მკხოვრებს ამდიდრებდა. მაშინ ჩაინდი თავი-
 სა ძხლებებით სოფელში მოდიოდა და
 დიდ გადასახადს ახდევინებდა, იმისთანას,
 რომ მის წასულის შემდეგ სოფელს იქნება
 ათი წლის განძავლობა¹ იატ სულის მობრუნება
 არ შეეძლებოდა. ამასთანა ბედნიერ მდებარობი-
 ან სოფლებში ხალხი ძალე მატულობდა, რა-
 დგანც იქ სამუშაოც და მოსაკები სხვა ადგი-
 ლებზე უფრო მეტი იყო. და როცა კარგა
 ძალი ხალხი შეიკრიბებოდა, ის სოფლის,
 ან ქალაქის განშემო გალავანს აგლებდა, ირ-
 გვლივ კოშკებს უკეთებდა, და როცა ადგილი
 კარგა გამაგრებული ეგონა, ჩაინდს გადასახა-
 დის უარს უთვლიდა. რასაკვირველია, ჩაინდი
 მაშინვე თავისი ჯარით ური ქალაქს ან სო-
 ფლებს თავს ესხმებოდა; ატუდებოდა ბრძო-
 ლა, მრევს მხრით კარგა ძალი ხალხი იხრ-
 ცებოდა, და თუ ჩაინდი გაიმარჯვებდა — ქა-
 ლაქს აქცევდა და ხალხს ჰიუნტავდა, თუ არა
 და, უკან ბრუნდებოდა, ახალი ჯარის და ია-

წაღას მოსწავლეობათ, რომ სულმთავრეთ უ'ჩი
ხალხი დაემორჩილებინა.

ამგვარი ბრძოლა რომდენიმე სიუჟუნ ს გან-
მკვლავობაში ასისხლი ნებდა ქუეყანას, და ამ
ბრძოლაში უთვალავი ხალხი დაიხრცა. უთ-
ვალავი საოფლები და ქალაქები გაკეთდენ,
აშენდენ და დააქტენ, სანამ ზოგიერთმა მთ-
ვანმა, თავისი ბედნიერი მდებარეობით და
მცხოვრებლების სიმამაცით, სრული თავისუფ-
ლებს და მშვიდობიანობს მოიპოვეს.

ამ ბედნიერ ქალაქებში (ან, როგორც იმათ
ისტორიას ეძახის. კო მ უ რ ე ბ შ ი) გაიმარ-
თა ცოცხათი უფრო ხეივანი და მშვიდო-
ბიანი წესი საზოგადო ცხოვრებისა. ხალხს
ძალი ამარჩიული პირები მმართვედენ, და
მმართველები მარტო თავიანთ ნებას და სურ-
ვალს კი არ მისდევდენ, დაწესებულ კანონ-
საც ეკითხებოდენ ხალხე. და რადგანაც ამ-
გვარი მშვიდობიანი და სამართლიანი ცხოვ-
რება დანაწიერი საოფლებისთვის მეტ ს-მე-
ცხათ მაშინდევლი და სახარბო იყო, ისინიც

ამის მახდვას სცდომობდენ, ასე რომ კომუნების რიცხვი თანდათან უფრო და უფრო მატულობდა.

III

ჩაინდებისა და კომუნებს შუა რომ ქმნი და ბრძოლა იყო განართული, ამ ბრძოლით უკელაზე უფრო მტკათ უკუკლგან კორნალებმა და მეფეებმა ისარგებლეს. უწინდელ დროში მეფის სახელს — განსაკუთრებით საოცრანგეთში — დიდი მნიშვნელობა არ ჰქონდა: რაც სახელმწიფოს უცხო მტერი დაეცემოდა თავზე, ან თვითონ ის სხვას შეესეკოდა, ჩაინდები თავიანთი მხლებლებით მეფეს წაუკებოდნ; ბრძოლის გათავების შედეგად ამათ ნაშთკარში წილი დაეებოდა და საბჭო ამით გათავებოდა. რაში ჩადიოდენ ისინი თავიანთ სამთავროში, რას შერებოდენ, რას არა, — მეფეს ამისი არა ეკითხებოდა რა და ძალიერ ხშირათ იც მახებოდა რომ რა-

ინდი თავის მეფეს ომს უცხადებდა და მის
ჯარს ამტკრევდა. —

რასაკვირველია, რომ მეფეს წინდების ამ-
ეჭი უფლებს არ უნდა უვარებოდეს; იმას უო-
ველი ღონისძიებაც უნდა ესმარა მის მოსას-
ზობლათ. და რა ღონისძიება იქნებოდეს იმა-
ზე უადვილესი და უძვირფასესი, რომელსაც
მეფეებს კომუნების დასმარება აძლეოდა? კო-
მუნები ნიანდაგ ექიმებოდნენ და ებრძოდნენ
წინდებს; წინდების გაუღენს და ძალა ერ-
თი ერთ შემცირდა კომუნების დაარსებით
და გათავისუფლებათ; აქედან მეფეებისთვის
ცხადი საქმე იყო, რომ რაც უფრო-და-უფრო
გადიდებდა კომუნების რიცხვი და ძალა, მით
უფრო-და-უფრო დაეტემა კომუნების მტერი —
წინდობა, მით უფრო მეტი საშუალება ექ-
ნება მეფეებს თავიანთ უფლების გადიდების
და დაიუძნების. მაშასადამე, ცხადია, რომ
მეფე კომუნებს უნდა დასმარებოდეს, როცა
ისინი წინდობას ებრძოდნენ.

მეორეს მხრით, თვითონ კომუნები, ბრძა-

ლის დროს, რასაკვირველია, ყოველ დაძმობ-
რეს და ხელის გაძწყობის, ყოველ ძათის ოტე-
რის მტერს, სიხარულით უნდა მივუბრუნდეთ
და დაუთუებელად დაძმობდეთ, რად-
განც ბოლოს დროს მთავარი ძელი სომ-
ხარი და ძვირია. ამისგანჲ ჯერ ერთ კომუნაში,
შერე ძეგლები და ბოლოს თითქმის ყოველ-
გან ძეგლებთან ამოხრეული ვაჭრების გაგზავნა
მიიღეს ჩვეულებათ, ყოველთკის, რატა რა-
ინდი კომუნას აწუხებდა. და მეტი, სამაგივ-
რათ, კომუნას წყალბობის წერილს უგზავნიდა,
რომელშიაჲ ნათქვამი იყო, რამ თავისუფალ
კომუნათ მტკნობათ, ესა და ეს უფლებს და
უბრატესობს მოძინიჭებია თქვენი ერთგულ-
ბისთვის და ვინც თქვენ შევიწროებს გაბე-
დავს, მე ვაჩი და იძინო. თავდაზირველათ,
რანდები ამისთანა წყალბობის წერილებს ანათ-
რათ ეზუებოდენ; მაგრამ შემდგომში, რატა
მოკლებმა ხანდისხან შევიწროებულ კომუ-
ნებს ჯარი დახმარეს და წყალბობის წე-
რილი მართლა ახსრულეს, რანდებს მეტი

წალა ღონე უნდა ჰქონოდათ,—ამისთანა რა-
წათებისთვის ჰატვი უნდა ეტათ.

ამისთანა მდგომარეობას, უეჭველია, უიგრო
და-უიგრო უნდა დაეტანა წინდობა და ძეგობა
უნდა აქმდლებ ა. მართლაც, რაკი ძეგობა ხან-
და-სხან წინდების დასასჯელათ და კომუნ-
ბის დასასმარებლათ ჯანს გზავნიდა, რაკი
ის წინდებსა და კომუნებს შუა მსაჯულათ
ხდებოდა, და სხვა და სხვა უზარტესობას
ურბებდა და ანთმევდა, მისი უიგობა უნდა
გავრტელებულ იყო. და, თრითვე სუეკენის შუი-
დეგ, ჩვენ ვხედავთ, რამ დატეხული წინდო-
ბა ძეგობის მარჩილი და უურმომჭრილი უძინა,
მის ვარს გეტობას შვრება, და თავს ადგილ-
მაძულში ძეგობას უიგობას ემონება. ჯანო უო-
ველგან ძეგობას ძეგობს ადარავის უავს, თუღს მის
ძეგობა აწავინ სჭრას, მსაჯულს უიდასათ ვე-
რავინ აუენებს. ერთი სიტყვით, მამინ ძეგ-
ობა სახელმწიფო ძეგობას ხელმა გადავდა, მის
საკუთრებთ შიიქნა. ასე რომ, მამინ ერთმა
სათურანგეთას ძეგობა, ლუი ძეგობათსძეგობა, კი-

დეკ ამჟამად სოქვა, «სახელმწიფო... მე ვა-
რე.»

IV

მაშინველ დროს საოჯახო, მეუღის, რა-
ნდების, და კომპიუნების განდა, ორი წოდუ-
ბა კიდევ იყო, და ორივეს დიდ-ძალი ხალხი
შეადგენდა. ერთი იყო სამღდელოება, და მე-
ორე—გლეხკაცობა. რას თქმა უნდა, რომ
საოჯახოების სამღდელოება რომის აღსარე-
ბას იყო. სხვა და სხვა მონებებით, მოძ-
კვდავების შეშინებით და სულთ და ხორციით
უძლურების შეტდომით, იმან ვაგება მიძულები
და სიმდიდრე შეამანა, რომელიც თან და თან
უფრო და უფრო დიდდებოდა ახალი ნ.შოვარი
სიმდიდრეების და ბეულების შემოსავლით.
სამღველოებას დიდა გავლენა ჰქონდა განსაკუ-
თრებით ქალებზე, და მათი შემწეობით მოელი
მხარე, მოელი სახელმწიფო ხელში ჩაიგდა.
მას სიმდიდრეს და ძალს სახდვარი არ ჰქო-

ნა, ამიტომ რომ ძალი სხელმწიფო, და დკაცო-
ბიდან დაწყებული უბნალა გლესამდი, უგნურა-
ბაში და უმეტრებსში იყო ჩათლული, და რა-
საკვირველია, ყველაფერს უჯეროდა იმ ჰიბებს,
რომელთაც თავი დუთისაგან დანაშნულ ჰიბებსთ
მეტონდათ...

მეორე წოდებაზე — გლესკაცობაზე — ამ ბევრი
არა ითქმის რა. ისინი რანდების, ან ახნა-
ურების, იმნაინივე ურამაჰრილი უბები იუკ-
ნენ, როგორც თვითონ რანდები მეფის-
თვის შეიქნენ. იმათ არაფრის სიმართლე და
შემლება არ მქონდათ, თუმც მათი შრომით
და ძალით შედგა სული ძიულ სახელმწიფოს.

იმ დროს, რომელსაც ჩვენ ეხლა ვსწერთ —
ესე იგი ამ ასის წლის წინათ, — გლესკაცობა
და კომუნების მცხაკრებლების უმეტესი ნა-
წილი ბევრით არ გაიჩიუკადენ ერთმანეთში.
ისინი ერთიანათ შეადგენდენ «ხლხს;» ერთათ
და ერთნაინათ სახელმწიფო ხარჯს იხდიდენ,
და სახელმწიფოში მესამე, უკანასკნელ, წო-
დებათ ითულებდენ. მაშინდელი საზოგადო-
ების თვალში ეს მესამე წოდება უდიდესი რამ

იყო, ამიტომ რომ თავის სწიქნათ უნდა
 ეძრება; ის დავაწინილ მდგომარეობაში იყო,
 მობეგრეთ ითულებოდა, სპსსხუჩის ადგილე-
 ბის დაკავება არ შეეძლო მას წინ იდგა
 უზირატესი წოდება — «ახნაურობა» (ჩაინდე-
 ბის შთამომავლობა) და სამღვდელეობა, რომ-
 ელიც არც ბეგარას და არც აწიუეს სს-
 ხელმწიფო ხარჯს არ იხდიდა, და რომლის
 დანიწნულება — სსხელმწიფო ადგილების და-
 კავება იყო. ჯარში, ხმელეთზე და ზღვაზე,
 მძარტებლობაში, სსსახლეში, ერთი სიტყვით
 ყოველგან, სსხელმწიფო ადგილება სამღვდელ-
 ეობას და დიდკანტობას ეჭირა. და ეს დად-
 კანტობა გულწრფელი შეურაცყოფით ეხურო-
 ბოდა «მესამე წოდებას», ამიტომ რომ შრო-
 მით და ვაჭრობით კი არა, სსხელმწიფო სსმ-
 სხუჩით და მამულების შემოსავლით იწიქნ-
 და თავს.

ნაჲ, ამიტომ რომ მათელი სსხელმწიფო, და დკაცტო-
ბიდან დაწეებული უბრალთ გლესამდი, უგნურა-
ბაში და უმეცრებაში იყო ჩათულელი, და რა-
საკვირველია, ყველაფერს უჯეროდა იმ ჰიტებს,
რომელთაც თავი დვთისსგან დანაშნულ ჰიტებათ
მოქონდათ...

მეორე წოდებაზე—გლესკაცობაზე—ამ ბევრი
არა ითქმის რა. ისინი რანდების, ან აზნა-
ურების, იმნაძრევე უურ-მოჭრილი უქება იუკ-
ნენ, როგორც თვითონ რანდები მეფის-
თვის შეიქნენ. იმათ არაფრის სიმართლე და
შემდეგ არ ჰქონდათ, თუძც მათი შრომიო
და ძალათ შედგა სული მოელ სსხელმწიფოს.

იმ დროს, რომელსაც ჩვენ ეხლა ვსწერთ—
ესე იგი ამ ასის წლის წინათ,—გლესკაცობა
და კომურების მცხოვრებლების უმეტესი ნა-
წილი ბევრით არ გაირჩეოდენ ერთმანეთში.
ისინი ერთიანათ შეადგენდენ «ხ ლხს;» ერთათ
და ერთნაინათ სსხელმწიფო ხარჯს იხდიდენ,
და სსხელმწიფოში შესაბე, უკანასკნელ, წო-
დებათ ითულებოდენ. მამანდელი საზოგადო-
ების თვალში ეს მესამე წოდება უდიდსი რამ

იყო, ამიტომ რომ თავის საჩივართ უნდა
 ეძრებოდა; ის დავაწინააღმდეგებდა იყო,
 მოხერხებულ ითვლებოდა, სასახურის ადგილე-
 ბის დაკავება არ შეეძლო. მის წინ იდგა
 უნივერსიტეტი წოდება — «ახალი» (ჩინდ-
 ბის შთამომავლობა) და სამდევლოება, რე-
 ძელიც არც ბეგარს და არც არაფერს სა-
 ხელმწიფო ხარჯს არ იხდოდა, და რომლის
 დანიშნულება — სახელმწიფო ადგილების და-
 კავება იყო. ჯანში, ხმელეთზე და ზღვაზე,
 მძარტებლობაში, სასახლეში, ერთი სიტყვით
 ყოველგან, სახელმწიფო ადგილები სამდევ-
 ლობის და დიდებულების ეჭირა. და ეს და-
 ეცობა გულწრფელი შეურაცხყოფით ეზურა-
 ბა და «მესამე წოდებას», ამიტომ რომ შინ-
 შით და ვაჭრობით კი არა, სახელმწიფო სა-
 სახურით და მამულების შემოსავლით იჩივ-
 და თავს.

V

თუბც ამ წოდებაებს შუა დიდი უშველებელა განსხვავება და განსხვავებებს იყო, და ისინი ერთმანეთს რაც შეიძლებადა უფრო და უფრო სტილდებოდა, იყო ერთი ასეთი რამე, რომელსედაც ისინა ერთმანეთს კვარტობოდა და რომელსედაც დამყარებულა იყო მათი ერთიერთი გაწყობილობა ეს „რამე — მიწა-წყალი იყო, რომლითაც ხაღხს სულა უდგია.

მაშინდელ საფრანგეთში სულ არმოცდა ცაქტი მილიონი დეკტარი მიწა-წყალი რომ (ყო *), აქედან მილიონ ნახევარზე მეტი თვითონ მეუეს ეკუთვნოდა; სამ მილიონზე მეტი სამდვადელებას ხელში იყო, და თითქმის შვიდ მილიონ ნახევარი — მხნურების ხელ-

*) მკითხველის სიადვილესთვის მე აქ წვრილმან რიცხვებს ვსტოვებ. დეკტარი დენიარტინას აღენა ზომას ქვიას.

ში. დანარჩენი მიწა კომუნებს და გლეხკაცებს
ბას ქეონდა....

ამ მიწებიდან სამღვდელთებს შემოდის და
წელიწადში სამოცდა ათი მილიონი ჟრანკი *),
სწრაფობას—ას სამოცდა ათი მილიონი, და
ცხრას მილიონზე მეტი—კომუნებს; სხვა და
სხვა იუმაობით კომუნები კიდევ ას სუთ მილი-
ონს იძენენ. ამ ათასი მილიონიდან, იმათ
სახელმწიფო გადასახადში უნდა მიეცათ სუ-
თას ოცდა თექვსმეტი მილიონი; სამას ოცდა
ათი მილიონი — სამღვდელთებისთვის, და
ას ორი მილიონი—სწრაფებისთვის. მამა-
სადაჩე ხალხს ძლივს ასი მილიონი რჩებოდა,
რომელიდანაც თითქმის ნახევარი თვათონ სო-
ფლების და ქალაქების გაშვებას მიჰქონდა,
ჯარის სადგურს და სხვა ხარჯს.

მოკლე სახელმწიფოს მამინ ოცდა სუთი
მილიონი კაცი შეადგენდა. ამ რიცხვიდან
სამასი ათასი კაცი სამღვდელთა ხარა იყო,
ას ოცდა ათი ათასი — თავად-სწრაფი და

*) ჟრანკი სუთ შურინია.

დანაჩენი—ხალხი. სახელმწიფოს რომ ათასს შვიდასი მილიონი შემოსდიოდა წელა-წადში, მიწა-წყლიდან თუ სხვა ხელბიდან, ეს შემოსავალი აი წა წიგათ იყო განაწილებული:

ექვსას ოცდა ოთხ მილიონს მმართველობს იღებდა, თავას თავას შესანახათ.

ექვსას სამოცდა ცამეტი მილიონი სამდგდელებს მიჰქონდა.

სამას ოცდა შვიდი მილიონი—თავად აზნაურობას.

მამასადაძე ხ ლხს, რომელიც ოცდა ოთხი მილიონი სულიდგან შემდგარი იყო, ას მილიონზე ნაკლებიც წიებოდა, ესე იგი მეჩვიდმეტე ნაწილზე ნაკლები. დანაჩენი თექვსმეტი ნაწილი ოთხას სამოცდა ექვს ათასს სულს მიჰქონდა....

VI

რ. საფუძველზე იყო დამყარებული ეს

გაწეობილება, რითი სძლებდა ის მთელ სა-
უკუნოებს განმავლობაში?

ამის შესახებ წინანდელ სტრუქტურების მო-
სხენებელი: რაინდების შინაგანმავლობას და სა-
ძვლელთებს ხელში ეკავათ თათბის სწოვნ-
ების უმჯობესი სახსავ-სათესი მაწის ნა-
ხევარი....

ამ მიწებზე არავის არც ხვნი, არც თესვი,
არც ხის მოჭრა, არც შემის გამოტანა, არც—
ასე გასინჯეთ—ნადირობა შეეძლო. პატრონი
მაწისა აქირავებდა, სადაღოთ აძლევდა, და
ამაგულდობის შემოსავლის მეოთხედი, ხან
მესამედი ან ნახევარიც ეძლეოდა....

დანარჩენ ადგილებზე იმას, თუ შარდავიანი უფ-
ლებს არ შექნდა, რამე უზარატესობა ხომ
მანტ უსათუოთ ექნებოდა, ისე, რომ
თამასუქის, ან შარდავიანი შირობით, ან
ბველი ჩვეულების ძალით მაწის შემოსავალ-
ში იმას წილი ედვა. უამისოთ საქმე იშვი-
ათ იქებოდა. და ის მაწის, რომელიც საზო-
გადოთ, მთელ სახელმწიფოს და ხალხის მარ-

ჩენალია, თითქმის სულ ერთიანათ წამდენი-
შეკატის ხელში ჩავარდნილი იყო...

წასაკვირველია, რომ ამასთანავე გაწეობი-
ლების შეუწყველათ შესწავლავათ დიდი მოხერ-
ხება და საშუალება იყო საჭირო. პირველი
საშუალება სამდკდელთებსა ში მდგომარეობდა,
რომელიც თვითონ ჩაიხებულ შემოსავალს იღებ-
და მიწიანს, და ხალხს ვი ეუბნებოდა ღვთის
ნება ის არის, რომ ვაჩი ამ ქვეყანაში
იტანჯოს და მსგეურათ საიქიოს საუკუნე
ჩეტარება მიიღოს, დამორჩილდით ღვთის
განგებას ნუ ეწინააღმდეგებით. — მე-
რე საშუალება იყო ჯარი, რომელიც ვარჯა
ძალ ხარჯს თხოულობდა, წადგანც ორს
არბოდა ათი ათას ვაჭადგან იყო შემდგარი;
ამ ჯარის დასარჩენათ ხარკი უნდა შეებოჭათ;
ამ საქმეს ეჩვეს იმდენს ხალხი ადგა,
წამდენიც ჯარს შეადგენდა, ესე იგი მილიონ
ნახევარი სული, რომელიცან შემდგარი იყო
ხაჯანგეთის მმართველობა. —

VII

საოჯანგეთში მიწა-წყლის რაინდების შთა-
 მამავლობის ხელში დატოვებამ და რაინდების და
 საოჯლებს შეაბრძოლამ ისეთი სახელმწიფო გა-
 ყობილება მოითხოვა, რომელსაც ანტ საზღვა-
 რი ჰქონდა უოვლებში; ანტ წესი და კანონი—
 მოქმედებაში. მაშინდელი საოჯანგეთის მმარ-
 თებლობა და მთავრობამინი ტრების ხელში იყო;
 სხვა-და-სხვა ქალაქებში და მასრებში კი—გა-
 გზავნილი იუვენ «ინტენდანტები», რომ-
 ძელნიც მასრის უმაჯრესი გამგებლები და
 მთავარმმართველები იუვენ. მასრებში და ქა-
 ლაქებში—ინტენდანტებს, და ჰარეში—მინის-
 ტრებს, საქმე როგორც უნდოდათ ისე მიწყაგ-
 დათ; ვინც მოეწონებოდათ—ამაღლებდენ, ვინც
 არა—დაამტრებდენ... ერთი სიტყვით უოვლებს
 სრულიად მათს ხელში იყო.

ეს ამრეთათ მისთვის უნდა ყოფილიყო, რომ
 უმასოდ საღესს იქნება ისე ადგილათ და მარ-

ჩილათ არ ეძღია ხარკი და სხვა გადასახადი, და ჯანს იქნება ისე დაუთუიქრებლათ არ ავსრულეზინა მთავრობის ბრძანებები.—მაგრამ, რაკ მძანთებლობას ამ წაირი უთლებს ჭქანდა, რაკი ის თვითონ მსაჯულიც იყო, გამგებელიც და მხარჯველიც, რაკი არავის მის გვერდით ხმას და გავლენას არ ჭქანდა, ის ყოველგვარ მოუთუიქრად საქმეს ჩადიოდა. ერთ უბედურებაში გახვეული, ის მეორეს იზახადებდა.

ამ წაირ მდგომარეობას საშინელი გავლენა ჭქანდა ხალხზე და სახელმწიფოზე. დიდ გაცობას შეთვის სასახლის სიახლოვეს ცხოვრებდა ვერსაღში, და იქ ერთ კვირაში მთელი წლის შემოსავალს ხარჯავდა, ვალს იღებდა და თავის მიწაწყალს საუკუნეთ ვახში ავადებდა. მდიდრულს, გადაჭარბებულს ხარჯს დაუთვალავი თული სჭიროდა, რომლის მოკრეფა იჯარით იყო გაცემული. და მოიჯარე, სახელმწიფოსთან შეკრული ზარობის ძალით, უმოწყალოთ, დაუბედვლათ ეპურობოდა ხალხს.

შეუჩნებდა საშინლათ დატეხული იყო. სოივ-

ლექები თითქო საბოლოოთ დაწმუნებული
 იყვნენ, რომ სულ ერთია, რამდენიც უნდა მო-
 ვიყვანოთ, ბევრი თუ ცოცა, სულ ერთიანათ
 ხელიდგან წაკვივან და ჩვენ მარტო იმდენს
 დაგვიტოვებენ, რომ შიშხილით არ მოგვკვდეთ და
 გაისს კიდევ მიწის მუშაობა და საზღოს მოყვანა
 შეგვკეძლოს; მამ რა საჭიროა, რომ მაინც და
 მაინც ბევრი მოვიყვანოთ?... ზოგი ამ აზრით,
 მაგრამ უფრო უმეტესი — სიღარიბით და უგუ-
 ნურობით, სრულიად ვერ უვლიდენ მიწას, ან
 თუ უვლიდენ, ისე, რომ მოსავლის ნახევარიც
 ძლივს მოჭეავდათ. უმჯობესი სახნავ სათესი
 მიწა — რომელიც თავად აზნაურებს ეკუთვნო-
 და — უპატრონოთ დაგდებული იყო, რადგანც
 პატრონს იმის შემუშავების ან საღალთო
 გაცემის თავი ან დრო არ ჰქონდა.

ერთი მხარედგან მერქემდი, მთელი სა-
 თრანგეთი უპატრონო და უთავბოლო, აკლე-
 ბულ ადგილს ჩამოგავდა, — რომელიც მარ-
 ტო გლახაკებით იყო სავსე. ხმელი ზური
 რაა, ზოგ ადგილებში ხალხს ისიც არ ჰქონ-

და საჭმელათ, და ნასწავლი აგრძნობი იუნგო, რომელმაც იმ დროს მთელი სათარაზგეთი დაიბრა, ამბობს, რომ ხშირათ ჭურის აღვილას ხავსს ხმარობენო.

რა გასაკვირველი უნდა უფილიყო, რომ ამ ნაირი უბედური და გლახაკი ხალხი, რომელსაც შიმშილით კუჭი უღებოდა, ძლიერ იშვიანათ მოქმედებდა ტვინათ და სრულიადან არ იფიქრობდა, არ წარუწავდა თავის ძეგომარეობას და მომავალზე? რა გასაკვირველია, რომ ის უმეტრათ, უკუნუთი და უსიტყვა-სუნხო იყო, ისე რომ არც კი შეეძლო თავისი საკუთარი უბედურების გაგება და თავიდან მოშორება, თავისი ძეგომარეობის ცოცხადნათ გაუმჯობესება?... სიღატაკის ნამყოფი — უმეტრებ — თავისი მსართ სიღატაკეს ბადავდა, და ხალხი თან და თან უფრო და უფრო უბედურდებოდა.

VIII

იუვენს, მართალია, ისეთი ზირები, რომელ-
 თაც კარგათ ესძოდათ ამნაირი მდგომარეობის
 უმსგავსოებს და გნე, და რომელნიც სასოგა-
 დოებს სხვა და-სხვა საშვალებას ურჩევდენ,
 საქმის უკეთ წასაყვანათ. ასე მოქმედებდენ
 მწერლები, რომელნიც სასოგადობის ცხოვ-
 რებას აკვირებოდენ და სწერდენ. — დასაკვირ-
 ველია, რომ მათ თხზულებასში ქება ვერ მოი-
 ძენებოდა, ამიტომ რომ საქები იმ ქვეყანაში და
 იმ დროს არა იყო და. დასაკვირველი კიდევ, რომ
 ჭკვიანი და ნასწავლი კაცი მაშინდელ სასოგა-
 დო განყოფილებას რომ დააკვირდებოდა, შივ
 ძლიერ ბევრ ისეთ უმსგავსობას და უხეირო-
 ბას შენიშნავდა, რომელთაც სული ვაჯა დიდ-
 კაცობას, მაგრამ რომელნიც, სამკვიფროთ,
 ხაღბს საქმეს უჭირვებდენ. — ეს ყოველივერი
 მწერლებმა ნათლათ და ზირდებარ თავიანთ
 თხზულებასში გამოხატეს.

ამასთანავე ისინი ამ უხეიროების მოსასპობელი საშვალეების ძებნას შეუდგენ. მათი ზნე და გონება იმ საგნის გამოკვლევასზე იყო მიქცეული, თუ საიდგან მადის ხალხის უბედური მდგომარეობა, რას ამის მიზეზი და რა რიგით შეიძლება ისეთ ნაირი საზოგადოების გამართვა, რომელშიაც უგელა ერთმანეთის დაუჩაგრელათ და ერთი მეორის თავზე წაუჯდომელათ სცხოვრობდეს...

ბევრი იმ საშვალეებთან, რომელიც მამინ ამ მწერლებმა გამოძებნეს, ეხლა ასრულებულია, და მათი საჭიროება, მათი სარგებლობა ეხლა უგელასთვის ცხადია.—მაგრამ მამინ, როცა ეს საშვალეები პირველათ გამოითქვა, წიგნებს, მთავრობის განკარგულებით, მკედანზე, ჰალაჩის ხელით სწავდენ და წიგნების დამწერს ადგილამძემულს და შემოსავალს ანთმეკდენ... და ჰატიოსანი მწერალი ისე გამკირდა, რომ მთელ საუკუნეში იქნება ხუთი ექვსიც არ უფილიყო...

ეს იყო პირველი მიზეზი, რომ მათ მწერლობას დიდი და პირდაპირი გავლენა არ შეე-

ნია. მეორე და უმთავრესი მიზეზი ის იყო, რომ თუ თან ხალხს, რომლისთვისაც წიგნები დანიშნული იყვნენ, არც მათი წაკითხვა შეეძლო უმეტრებისგან, არც წაკითხვის დრო ჰქონდა, და არც სურვილი. ამას გამოძწერლობა დიდ ხანს იყო «ხმა ძვალადებულისა უდაბოში.»

IX

ძველი საეკლესიო განმავლობაში საოჯანგეთის მთავრობა უხრმლოთ ფუნქციონირებდა, უძიებოთ და უთავბოლოთ აცხადებდა რძს, — ასე რომ დადარბებული საოჯანგეთის შემოსავალი სახელმწიფოს ხარჯს არ უყოფიდა. და რადგანც რძს და სახელმწიფოს ხარჯს თელი სჭირებდა, მმართველობამ ვალის აღებას ხელი მიჭყო და საოჯანგეთი უელამდი ვალში ჩაივლო.

ერთხელ რომ ვატი ვალში თქვის ჩადგამი, მის ამოსლვას დიდი ბედი უნდა: ის თან-და-

თან უიერო და უიერო ითულებს, და ვალი იმას უიერო და უიერო აძიბებს. სწორეთ აძგვარი საქმე შეეძთხვა სათრანგეთსაც, რომელიც იმრიგათ შეგიდა ვალში, და ისე მიჭიუნტა რაც შემოსდიოდა, რომ ერთ მშვენიერ დილას მისმა მძარტებლობამ აშკარათ დაინახა, რომ არც იუული ჭქონდა სახარჯო, არც საკმაყო შემოსავალი, არც ნდობა, რომ ახალ ვალის აღებით ძველები გაესტუმრებინა და ცოტა ჯიბის იუულათაც დაენარჩუნა.

ეს საქმე მოხდა ოთხმოცე წლის წინათ, როცა სათრანგეთის საკაროლო ტახტზე მეოვეთლი მეთექვსმეტე იჯდა.

X

ლუი მეთექვსმეტე კეთილი გულის კაცი იყო, რომელსაც მხურვალე გულით სურდა — ან ეგონა რომ სურდა — თავისი ხალხის სიკეთე. მისდა საუბედროთ, იმას არც ერთი დონისძიება არ ჭქონდა, თავისი სურვილის ასახუ-

ლებლათ. ერთი რომ ის სრულიად უნიჭო და უხასიათო კაცი იყო, რბილი, წივილი და მოშიში. ძეგრეთ—ის ისეთ რიგათ იყო გაზდილი და ნასწავლი, რომ არც თავისი საღხის ისტორიას და მდგომარეობას იცოდა, არც სახელმწიფო საქმეებში იყო გაჩვეული, არც საზოგადოების საჭიროების და მოთხოვნილებების გამოკვლევას შეეძლო, არც კაცების გაცნობას და ამოწიევას...

მისმა დაახლოებულმა პირებმა, ერთხელ, შეასმინეს ლუი ძეთექვსმეტეს, რომ მთავრობისთვის ძლიერ სასარგებლო იქნება სახელმწიფო წესში ზოგიერთი ცვლილებების მოხდენა. იმან დაიჯერა ეს, და იმავე დაახლოებულ პირებს ამ ცვლილებების მოხდენა მიანდო. ცვლილება (რეფორმები) იმაში მდგომარეობდა, რომ ზოგიერთი თავად-აზნაურების (ქეოდალური) უფლებები უნდა მოეშალათ, სახელმწიფოს მმართველაში უმეტესი რიგი და წესი შეეტანათ, სამხედრო ნაწილი გაე-

უძჯობესნათ და სამართლის წესი გაეადგი-
ლებიათ.

მაგრამ, ლუი მეთექვსმეტეს და მის დას-
ხლოებულ ზირებს სურდათ შეეხებლათ დაე-
ტოვებიათ საზოგადოთ უწინდელი საზოგა-
დობის წყობილება, უწინდელი ხალხის ცხოვ-
რება, ესე იგი ხალხის ორ ნაწილათ განყოფი-
ლება, რომლიდგანაც ერთი მუშაობდა და შიშ-
პილით კვლეობდა, მაშინ რომდესაც შეიძლე-
სესაქმით იყო და ქეიფს სწევდა... იმათ სურ-
დათ უწინდელივით ხალხის სიმდიდრე და ძალა
წინაების შთამომავლების და სამღვდელთების
ხელში დაეტოვებინა, და მხოლოდ იმნაირი ცვლი-
ლებები მოეხდინათ, რომ ხალხის უკმაყოფი-
ლება დამცნაელიყო და მით სახელმწიფოს
ძმართვა გაადგილებულიყო. მხოლოდ ეს გა-
ადგილება ჰქონდათ აზრში ლუი მეთექვსმეტეს
და მის დასხლოებულ ზირებს.

ამას გამო, ლუი მეთექვსმეტეს ცვლილე-
ბები მარტო იმისთანა მხარეებს შეეხებოდენ,
რომელნიც ძმართვის სუსტს ადგილებს შეად-

გენდენ, და მათი შეკეთებით, მათი გაახლებით მძარბობლობას ძალის მოპოება სურდა, რომ უფრო ადვილათ და მტკიცეთ შესძლებოდა ძველი წესის დატვა, რაც კი სამღვდელთების და რაინდების უფლებას შეეხებოდა. მაგრამ ხალხი, თავისი მხრით, უფრო-და-უფრო მეტად მანძე მოდიოდა, როცა ხედავდა, რომ უწინდელი წესის შეტვლა შეძლებული უყოფილა.—როცა ის ხედავდა, რომ ერთბაშად ბოლოს უღებდენ ისეთ დაწასებულებას, რომელიც, სამღვდელთების სიტყვით, თვით ღვთის დახსენებული იყო, მაშინ ხალხს, რასაკვირველია, აზრში ის თეორიულ მოდიოდა, რომ იქნება ღმერთს არც ის დაეწესებოდა რომ მთელი მიწა-წყალი და ცხელი რაინდობას ეკუთვნოდესო. და ეს აზრი, უეჭველია, თან-და-თან უფრო-და-უფრო ინერგებოდა ხალხის გონებაში...

ამასობაში მძარბობლობას იგივე შემოეღია; უგელა მხარედან მთავრობაზე უკმაყოფილება და სანდურავი ისმოდა, და მინისტრები დღეში

ათ-ათს გადაწვეტილებას იღებდენ, თულების საშოვნელათ და ხალხის უკმაყოფილების მოსასწავლათ. ამ დროს პარტიის სამსჯავროს წევრებმა საქვეყნოთ გამოაცხადეს, რომ ხალხზე ბეგრის და გადასახადის შეწერვის უფლებას ძმართებლობას არა აქვსო; ეს უფლებას მხოლოდ ხალხის ამოწიეულ პირებს, ხალხის წარმომადგენლებს (დეპუტატებს) ეკუთვნისო.

ამ გამოცხადების აზრმა ერთბაშით მიუღლი საოტრანგეთი მოიარა, და იმჟიათათ იზოებოდა ისიი კაცი, რომელიც ამ აზრს არ დათანხმებოდა. თვითონ ძმართებლობა, იქნება, უერს არ აღეგნებდა იმისთანა უსიამოვნო აზრს, თულის გასაჭირი რომ არ შექონდა. მაგრამ, რადგანც თუელი არსიიდგან შემოდიოდა და ხარჯს არაგინ იხდიდა, საოტრანგეთის ძმართებლობამ «ერთ ძმუენიერ დილას» გამოაცხადა, რომ ხალხის წარმომადგენლების შეკრების თანახმა ვარ, იმ პირობით, რომ ამ კრებამ ხაზინის მდგომარეობას გაშინჯოს და მისი გაუმჯობესების საშუალებას გამო-

მეზნოსო. ამ გამოცხადების თანახმად, მაისის თვეში 1789, ვერსალს (პარიზის ახლო; იქ მამინ საერანგეთის მეუკეების სსსახლე იყო) ხალხის წარმომადგენლები შეიკრიბენ; მათ კრებას—მთავრობის აწრით—მთავრობისათვის თუელი უნდა ემოვნა და მმართველობა გასაჰირიდან უნდა გამოეხსნა. მაგრამ ამოწრეკვის დროს, ამოწრეკლებმა სულ სხვა ნაირი საქმე დაახარეს თავიანთ ამოწრეკულ ჰირებს.

*
* *

მესმის, მესმის სანატრელი
 ხალხთ ბორკილის ხმა მტკრეკისა!...
 სიძარტლის ხმა ქვეყნათა ქვესს
 დასადრგუნვად მონებისა!...

ადმიტაცებს სოღმე ის ხმა
 და აღვიძებს იმედს გულში:
 ღმერთო, ღმერთო! ის ხმა ტკბილი
 გამაგონე ჩემს მამულში!... *)

29 ივლისს 1860.

*) ეს ლექსი გლეხების გათავისუფლების დროს
 ეკუთვნის.

მორიგის ჯაშქრობას განჩინება

მეორე ერეკლე მეფისა

გადმოღებული ნაშრომი განხილვისა, რომელიც
გადმოგვცა ტაინი სოვეტნიკმა მ. ი. ჩილაძემ
ეკმს. *)

ქ: ლუთით ეს მორიგობის ჯაშქრობის განჩინი
დაიწერა, ხკენ მეორე, ერეკლე მეფისაგან, თან
დასწრებითა ძისა ხკენისა უფლის წულისა გიორ-
გისათა, ჭ ყოვლად სამღუდელოთა საქართველოთა
ეპისკოპოსთა, ჭ ბრწყინვალეთა თავადთა, ჭ ეკ-
რეთვე ყოველთა კარისა ხკენისა მოკვლეთაგან, ჭ
შემდგომთა დაწმინდის ერთა, ჭ ყოველთა სამღუ-
დელოთა დასთაგან, ჭ ეკრეთვე ყოველთა ჩინე-
ბულთაგან. რადგანც საქართველოს ქვეყანა ლეკთაგან

*) ეს განჩინება იბეჭდება იმავე მართლ-წერით,
ხიტყვას სიტყვათ, როგორც ნაშრომი.

ამდენს ხანს, ამასთანას მოუსკენებელის მტკობით შეიწრდა, & მოუთქენელს ჭირს მიეცა. ჩვენს მრავალ გზის ბევრ რაგის გარჯილობით ვეცადენით მაგრამ არ იქნა, რომ ასეთი წამალი & საქმე გვეზოვნა, რომ ჩვენის ქვეყნისათვის გვერგო რამე, & ამ სანად ლუთით ვეკლასხავან უმჯობესად & უკეთესად ეს გამოვარჩიეთ, & საერთოდ ვეკლამ გამოჯობინეთ, რომელიც ამათს ქვემოთ დაგვიწერია:

ა. ქ: შირველი ეს არის რომ თუ დიდი მტერი რი & სამი ათასი კაცი, & კიდევ მეტი არ შეიყაროს, & ამასთანას ძალით, ჩვენს ქვეყანაში შემოსულა არ მოინდომოს, ათასის კაციისათვის, & მეტი ხაკლებისათვის & კიდევ ასიისა & მეტი ხაკლებისათვის ეს გაგვიჩიგუნია. რომ რაც თავადნი & ან მოკლე ან არ მოკლე. ან აზნაურნი მოკლე ან არ მოკლე, გლეხნი მოკლენი თუ მსახურნი თუ მოყალსენი. თუ ხინასნი. ჩამდენნიც რომ იქნენ, ერთს სანლხა & რჯახში. თუთოს თვის მოაივობაში ჩაგვიგდია & დაგვიწერია. & სხვას დავთარში გაგვიჩიგუნია, სარდრებსა მინზაშებსა & უზბაშებს, გარდა. ყოველი კაცი თორმეტს თვესად გაგვიგდია, & რაგორადაც გაგვიგუნია. ერთი დიდი საერთოდ დავთარი, ჩვენის მოკლეებისათვის მიგვიჩიგუნია. & თუთოდ დავთარი უზბაშებისათვის მიგვი-

ცია, ჭ სხვა სოფელ ჭ სოფელ მებატონეებისათვის
 ჭ მოკლევებისათვის მიგვიცია, ჭ ასე გაგვიჩვენა
 უკუღასთან, როგორც ამაში დაგვიწერია:

ბ. ქ: რომელიც აქამდის ჩვენგან გლესს კაცს,
 კოდის ზურის მაგიერი სურსათი ჭ ღვინო ჯარის-
 ნათვის ეთხოვოდით, ის აგვიღია აღარა ვსთხოვოთ,
 რომ ეს თავიანთს მორიგობის ღაშქრობაში თვი-
 თან მოვიძარონ, და მეტი ჭ ნაკლები, ამ ღაშქ-
 რობაებში თვითან შესრულონ. ჩვენ ამისნი მოხრე-
 დნი აღარა ვართ. ჭ ჩვენს სასახლას უძას კოდის
 ზურსა ჭ კულუსს გარდა, ჯარისათვის სურსათს
 რომ ვსთხოვდით, იმ სურსათს აღარ გამოვართ-
 მევთ:

გ. ქ: როგორც თვე ჭ თვე დაგვიწერია კაცნი,
 რომ თვეცა ჭ კაცაცა სასულდობს სწავრია, იმ თვის
 ზირვედის დღის წინა დღეს მოვიდეს, სადაც ჩვენ-
 გან დახარებულნი იქმნება სწორედ, თავადია, ასწავ-
 ურია, თუ გლესი. თვარემ თუ არ მოვიდა თავი-
 სის ერთის თვის სურსათის თადარიგით, რომე-
 ლიც ამათს ქეზოთ დაგვიწერია განდაკდევინება
 სწორედ ის დაქმნათება:

დ. ქ: ღუთით მადესაც ეს ჯარი იმ ვადაზედ
 ეს ქადაგნი შემოგვიყრება, მასც სურსათს ჩამო-
 ტანს, ვან იცნა ამ ჩვენ ქართლსა ჭ ვასეთში,

თუ უაზრს ბოროტად, ან არაკვებ, მიშველება და მდევრობა მოგვიგდა თუ თავისი სურსათისათვის იმ კაცს თეთრი წამოუღია, ხომ ის თავის სურსათს, როგორც უნდა ისე თადარიგს იქნ, და რომელსაც პური ღვინო და ქერი ექნება, თავადის შვილსა და აზნაურშვილს გარდა, გლეხს კაცს ჩვენ უნდა წაღების გზა მივსცეთ. მარამ იმ ერთისთვის სურსათი საკსნილო და სამარხო, პური ქერი და ღვინო, როგორც შეუძლიან, თავადსაცა აზნაურსაცა და გლეხსაცა სრულებით უნდა ექონდეს. თვარემ რადგან ჩვენ სურსათს აღარასფრისას აღარას გამოკარბოვით. ჩვენ რომ ჯარს სურსათს დაუწყეთ ძლევა დიად პური ექმნება, და ჩვენს სარქარს სურსათის მიცემის ბინა არ ექმნება ასევე ყველამ იცოდეს, იმ ერთისთვის სურსათს რომ წამოიღებს, მაშინც თავისს სასლშიაც ჭამა და სმა მოუნდება, და ხარებდაც, თავისის წმიდის სარწმუნოებისა, და სჯულისათვის. და თავისის მტრის შეშინებისათვის, და ქვეყნის დამშვიდებისათვის, ღუთისა და ჩვენის სამსახურისათვის, ამ ერთს თვეს აქვს დახარჯოს თავისს თავზე:

ე. ქ: ღმერთმან აშოროსთ თუ ვინმე ავად კავდეს, და ან სასიკვდილოდ ძნელად ავად მყოფი, ან მამა უვანდეს ან დედა. ან ცოლი ან შვილი, ან

ქმა ან და, რომელსაც თვეში წამოსასვლელი იყოს, ღმერთმან კიდევ აშორებს ან მოუკვდესთ რაჟი, იმისი ამბავი იმისმა შეხატონემ და მოკვლემ, და იმისმა სოფლის ჯარის კაცმა უნდა მოგვიტანოს და დაგვაჯერებინოს, იმას კერას უხაყედურებთ, მაგრამ თუ ტყუილად მოიგონა ავად მყოფობა, რაც გარდასდევინება არის განწესებული, ერთი ორად მიადგება, თუ კიდევ სოფლის ჩვეულებრივ შემკვიდრე თუ სიზახი კაცი აიყაროს და სსვკას წავიდეს იმ სოფლიდამ უნდა შეგვატყობინოს, შეხატონემ და მოკვლემ, და იმ სოფლის ჯარის კაცმა, რომ ესე და ეს აყრილი კაცი, ამა და ამ სოფელში წავიდა, რომ იქიდან ვითსოთ ის კაცი, თვარემ რომელსაც სოფელზედ წსწერია, იმასვე დაუწყებო დასოვნას, და იმათ უნდა გვიზღონ:

გ. ქ: სადაც სოფელში მივიდნენ ეს ჯარის კაცნი, თუ იმ სოფელში წაადინეს რაჟი, შური ქერი ღვინო, ქათამი ბატო ღორი, ძროხა ცხვარი, ბალი თუ კენახი, ღობე, ჭიგო თუ მოსავალი და რაც ჭირნახული, ამისთვის თავისი საჩქარდა და მიწაში და უნდაში ავად მოეპურას, და გარდასდევინოს, თუ ღუთით ჩვენ ვიქმნებით იქა ჩვენ გარდავაკვდევინებთა მაგრამ სოფლის კაცი, ბზესა შეძასა და თივას იგი გერ დაუძლის, და თუ ხასლის გამოსაყენებელი,

ღ ხის იარაღი იყოს რამე, არც ის უნდა დააწკე-
ვინოს:

ზ. ქ: ღუთით როდესაც ეს ჯარი შემოგვეყრე-
ბა, იმ პირველს დღესაც, ღ გასტუმრების დღესაც
ჩვენ უნახავათ სანსა, ღ ამათ გარდა თავისი სარ-
ქარდა, ღ მინბაში უნახევდეს ყოელს კვირას სანსა, იმ
მოწიგში მოსულს კაცს, იმ ერთის თვისა სამეფ-
ოი ტყვია ღ წამალი სრულად უნდა ქქონდეს, რო-
მელიც არ მოიტანს იარაღს გავუხსრკეთ სანს
რომ უნახავთ, ღ ავად მოვეპყრობით:

ც. ქ: რომელიც ამ ჯარს ეჭირება ყველა გა-
გვიწიგებია რომ იქმნება, აქიმი, ჯარა, ღ ურდო-
ბ: სარი:

თ. ქ: რომელიც ქართლისა ღ კახეთის აღუ-
შიცემის კაცნი არიან ღუქნის პატრონნი, ქართვე-
ლი სომეხი, ფიანგი, თუ თათარი ღ ჭურია, თუ
რისაც მილათის კაცი იყოს, ამათს ბადალს ვიყაბუ-
ლებთ. მწყემსისა, მებაღისა, სებაზისა, მზარაულისა,
გუთნის დედისა, ღ რომელიც შემქლებელი მეწის-
ქვილე არის, იმათს ბადალსაც ვიყაბულებთ. მაგრამ
ამათი ბადალი რომ არ მოვიდეს არ იქმნება. ღ
კიდევ გარდაკდებათ. რომელიც კაჭარი გზას წავა,
რომ ქართლისა ღ კახეთის მამულში არ იქმნება
ამისთანას კაცს თავისის თავისას ამ მოწიგის ღაშ-

ქრობაში ვერას უსაუკუდურებთ, ჩვენს საბრძანებულში
გი არ მიგვიცია მურასხსი თავისის. მორიგობის
თვისა:

ი. ქ: რადგანაც მართებული არის რომ სუთის
თავი, გინა ათის თავი, უნდა მივართვათ ღმერთსა,
და ჩვენ ყოველმან კაცმან ჩვენის თავისა, და ჩვენის
ქვეყნის სასარგებლოდ, წელიწადში ერთი თვე მივარ-
თვათ ღმერთსა და ვმსახუროთ:

ია. ქ: ამ საქმეში თუ პირველმან თავადმან და-
აშაოს რამე, რომოცაა ათი თუმანი წაერთოს, თუ
თეთრი არა ქონდეს ჯინსი გამოერთვას, და ჩვენის
ბძანებით, სხვას სასარდლოს ჯარს მიეცეს:

იბ. ქ: ამას გარდა, რომელიც და რომელმაც,
წინა აღმდეგი თავადმან თუ იკადროს რამე. ან
ლაშქარს აკლდეს, ან კაცი დააკლოს, და ან სხვა
რეგი რამ საქმე დაიჭიროს წინა აღმდეგი ამ ლაშ-
ქრობისა, ამას ოცი თუმანი წაერთვას, რომელსაც
თეთრი არა ქონდეს, მამული გაესყიდოს, და ის გა-
მონართმევი ჯარშია, ჩვენის ბძანებით სხვას სასარ-
დლოს ჯარს გაეყოს:

იგ. ქ: აზნაურშიელი თუ თავისს რიგზედ და-
აკლდეს, ან ლაშქრობაზედ ერთი რამ დააშაოს
ათი თუმანი ჯარშია წაერთვას, ეგრეთვე მისი

გამორთმეული ჯარიმაც ჩვენის ბძანებით, სხვას სს-
სარდლოს ჯარებს უნდა გაეყოს:

იდ. ქ: სოფლის მოკელემ, ნაცვალმა ქემსამა, თუ
მამსასხლისმა, წინა აღმდეგი ჰმ დაშქრობისა თუ
დააშაოს რამე. ექვსი თუძანი წაერთვას ჯარიმა.
ღ ჩვენის ბძანებით. სხვას სსსარდლოს ჯარს მიუტეს.
თუ თეთრი არა ჰქონდეს. მამული გაესყიდოს:

იე. ქ: თუ თავადი ღ ან აზნაური, ახალი თვე
რომ დადგებოდეს, იმ თვის პირველის დღის წინა
დღეს. რომელიც წინაზ თვის გასული დღე იქნება,
მზას ჩვენთან ჰმ გამოცხადდება, და მზას არ გვი-
ჩვენება, რაც ჯარიმა ღ გარდასდევინება დაგვიწყობის
ის გარდასდება, თუ იმ ერთს დღეს დააკლდა ერთი
ჯარიმა იქნება. თუ ორს დღეს დააკლდა ორი ჯარი-
მა იქნება, ღ რამდენსაც დღეს დააკლდება იმდენი
ჯარიმა გამოერთიევა, ღ თუ განზარა, ღ ან კაცი
გააზარა, ან ამ დაშქრობის წინა აღმდეგი რამ ქმნა,
ამას სამად ღ ოთხად გარდაქიდეს. თავადის შვილს,
აზნაურ შვილსა, და მოხელეს:

ივ. ქ: ღ თუ გლეხის კაცისა კიდევ ამ რიგად,
ერთი თვე რომ გავა, იმ გასულის თვის დღეს თუ
ჩვენთან მზას არ იქნება, ღ თავისის მორიგობის თვი-
სა ერთი დღე გაიყვანა, ერთსელ გავატაროთ რუ-
ხულათ წიკვლში, თუ ორი დღე გაიყვანა, ორჯელ

გავატარეთ. & რამდენიც ღლე დაიგვიანოს იმდენ-
 ჯერ გავატარეთ. & თუ გაგვეზაროს. ოთხჯერ გა-
 ვატარეთ წიკვლში. თუ ურძობით შინაღამ იმ
 თვეში რომელიც იმისი რიგი იქნება ან წაპოვიდეს,
 & არც მოკვლეს შეებოლოს არც მებატონეს, & მად-
 ვა დაიწყოს აქ & იქი ტყეებში & სოფელში. ამის-
 თანა ვაკი იმავე სოფელმა. ან იზოოს მოგვცეს. &
 ან ექვსი თუძანი ჯარისა წაერთვასთ. & ის გაჭტოუ-
 ჯი რომელინაც დასტისა ან იყოს ჩვენის ბძანებით.
 ის ჯარისა სხვას დასტებს გაეყოს, & თუ იმ გაქ-
 ტიქლმა კაცმა. სხვას სოფელში ბუნაგობა დაიწყოს
 & დამაღვა, & ან კიდევ ერთს კომლს კაცთან ნა-
 თესავთან თუ მოყვარესთან იმალებოდეს. & ან
 თუ სოფელი ძალეკდეს. ბძათ ან ის კაცი გვიზოოს
 მოგვცეს, & ან ის ექვსი თუძანი ჯარისა გასწიოს.
 & ეტრეტე თუ ერთი კომლი ჯაცი ძალეკდეს, იმა-
 ნაც ექვსი თუძანი ჯარისა გასწიოს. & ის ჯარისა
 რეგორც სეკით დაგვიწყოს, იმ რიგად იმ ჯარებ-
 ზედ გაიყოფოდეს ჩვენის ბძანებით. & თუ ის გა-
 ჯტოული ჯაცი ცოლშილით იმ სოფელს გაეზარა, ეს
 ჯარისა კიდევ იმ სოფელს გამოერთვას, თუ რ-
 ძელმაც კაცმა იმისი გაზარვა იცოდეს & არ გააძნი-
 ჳა, ეს ექვსი თუძანი იმას გამოერთვას. თუ არ შე-
 კძლოს სახლი ვარი მამული დედული გაესყიდოს &

ჯარში მიეტყვეს ესეც განწესებისაგან, ჩვენი ბრძანებით სხვას სასარდლოს ჯარს გაეყოს, & თუ ის გაქცეული კაცი სოფელმა თუ ერთმა თავისმა მეზობელმა, ან ნათესავმა & მოყვარემ მოგვეგვაროს, მაშინ ამ წინას სამართლების მისეფულობით გავსინჯათ. & იმისი შესაფერი სასჯელი მივაგოთ:

იზ: ქ: ეს ყველაყამდიდმან & მცირემ შეიტყუებით, როგორცდაც სჯულის კანონის შეცვლა არ იქნება ისე ამისი შეცვლა არ შეგვიძლიან, & არც ამ დაშქრობისა & განწესებისა ცოტას ჩისამე დაკსნა & დაკლება არ შეგვიძლიან. გერც ჩვენ მოვინდომოთ ვერც ჩვენმა შვილებმა. არც დიდის კისგანმე შუამავლობით ამისი მცირის ჩისამე შეცვალება იქნება, რომელიც ამაში დაგვიწერია, & თუ ან სამღვდელთ კაცი გაერიოს ან დიდებული თავადი, ან აზნაური ან გლეხი კაცი თუ დედაკაცი, ვინც უნდა ჰატეოსანი ბძანდებოდეს & იმყოფებოდეს, კანონსა & ბრალსა ქვეშე იქნების, & სიტყვის მიცემა ჭმართებს ღმერთთან სულითაც & კორცითაც:

იზ: ქ: რომელსაც თავადის შვილს მამულისა, & საქონლის ილაჯი არა ჭქონდეს. ის სატუსალოში ერთი თვე დაებას ბორკილით. & ცარიელის პურისა წყლისა, & ღვინის მეტს ნურას მიაღებინებენ ჭამითა & სძით ზედა მდგომელნი. & თუ იმ სე-

დაძვრულთ შუეტუკით რომ ამის შუტი რაც არ დაგვიწერია, სასძლისა და საჭმლისაგან მიუტანინებიათ რამე, იმისს გარდასასდევინებულს ზედა მდგომელს გარდაკადევინებთ:

ით: ქ: გვრეთვე აწნაურ შვილი, რომელიც ვაწმინდის უილაჟო იყოს. ასი ფარეშის გამორჩეული ჯობნი დაქვან. და ერთი თვე იმავე დასტურით რომელიც თავადი შვილებისა დაგვიწერია, იმისთანა ტუსალობა გასწიოს საზურობილეში, მაგრამ მნასავი სურც ერთთან სუ მივა. თავიანთის მოსამსახურისა, ზურისა და წელის და ღვინის მიმტანის მეტი, იმ ერთს თვეს ზურის თავისი ჭამოს, და ღვინოც თავისი დალიოს. და თუ ის ტუსადი ავად გაკდეს, ჩვენის ბძანებით აქიმმა ნასოს. და ფიცით დაგვიმტვიცლოს, იმისი ავად ყოფა და გაუშვას თუ ტუილად მოიგონოს ავად ყოფა, ათი დღე კიდევ მოკმატოს ტუსალობა, მაგრამ ეს დამნაშავენი ქალაქს უნდა დატუსაღდეს, და აქ აღასრულოს თავითი გარდასაღი სასჯელი:

კ: ქ: ამისს ზირზედ გარდასწერი დავთრები, სოფელში, რომელიც ზირველი ძღველი არის იმას უნდა ეხაროს. და კარგად შეინახოს. თუ წააკდინა და კარგად არ შეინახა. ორს კარს წავართმევთ. თუ იმ სოფელში წიგნი კარგად არავინ იცოდეს, არც

მღუდელმა & არც სხვამ კაცმა, რომელსაც ასლანს
სოფელში კაცგი მწიგნობარი იყოს, იქ მიიტანონ
წაიკითხონ & შეიტყონ:

კა: ქ: თუ ერთს სოფელში, ორისა & სამის კა-
ცის ყმა იყოს, თვითონ მებატონემ კაცმა, ამ დაკ-
თარის პირი ამოსწეროს, & თავთავის ყმისა შეინა-
სონ, & მიუდამ იკითხევენ & აესოდესთ, რომ ამ
ჯანაჩენებს არავინ გარდაქნდეს. თვარემ რაც დაწერი-
ლია ჩვენ ამას ვერას მოვაკლებთ, დამნაშავე კაცსედ
ყველამ დაჯერებით იცოდენ. ეგრეთვე სხასსაც მო-
კლევებმა, & ეკლესიის მოკლევებმა, გარდასწერონ
& შეინასონ:

კბ: ქ: რომელიც კაცი, რომელსაც მინაშს. & რომ-
ელსაც უნაშს ახარია იმის წინააღმდეგი რომ ქმნას.
უნდა გარდაკდეს დანაშაულობის მსგავსად. გალან-
სონ & ახან ბორკილით, & ეგრეთვე გუნდით. თუ
ასეთი დანაშაული ქონდეს ჩვენი გასასინჯავი იყოს,
ჩვენთან მოიყვანონ:

კგ: ქ: ამ სარიშტისა & საქმისათვის, წელს ქარ-
დლი & კასეთი რომ ავსწერეთ, & იმ აწერაში, რომ-
ელსაც ჩვენის მწერლებისათვის კაცი დაუძალავს &
არ დაუწერინებია. თავისმა ბატონმა & მოკლემ, ამ
ჯდგომამდღეს თუ არ გამოაჩინა, & მასუკან სხვი-

საუკუნე ვიბოეთ, ის კაცი იმას წაერთმევა, ან სასახლად დაიდება, & ან სხვას კაცს მიეცემა:

კდ ქ: რომელიც გლეხი კაცი, სასახლეში თუ ეკლესიის ემასში, თუ სათავადოსა, & საწინაურში-ლოში, შეძკვიდრე თუ ხიზანი იყოს, ასეთი რომ ერთს თვეში უქონლობით & სიღარიბით ლაშქრობას არ შეეძლოს, იმ კაცს იმისმა მეზატონემ, რომლისადაც იყოს, თვეში ხუთი თუნგი ღვინო, & ერთი გოლი ჰური მისცეს, & საყოფი მარნელი ერთის თვისა, & ისე გამოგზავნოს შეუძლებელი თავისი შემკვიდრეცა & ხიზანიცა, ჩვენ ბრალი აკვისდია & შეგვიტყობინებია იმის მეზატონისათვის, & სამართლიანის საქმით გააჩივონ ხოლმე თავის ემიდამ & სასჯელადამ:

კე ქ: საცა რომ ღვინო & კენკი არ იყოს, იმისთანას სოფლის მეზატონემ & მოკელემ & გლეხმა კაცმა, სადაურით ის კაცი იყოს, იმ სოფლიდამ ღვინის ფასით ჯინსით შეიჯერონ იმ კაცის გული, თავთაჟისმა მეზატონემ & მოკელემ:

კვ ქ: აქამდის რომ სოფლებს, სამასხინძლოს შეგაწერდით ხოლმე, საჩვენოდ, & ან ვინც ჩვენ გვიასლებოდენ ხოლმე. უცხოს სტუმრის სამასხინძლოს გარდა, ის სამასხინძლოც ამოგვიკვეთია, ამ მიზეზით როდესაც ქართლს & კა-

ხუთს წავიდოდით ხოლმე სხვა მრავალი შეუღოევი კაცი გამოგვეკებოდა და ამ გზით სოფლის კაცნი შეწუნდებოდენ კოლმე. ჭ რადგანც ეს ღაშქრობა ასე განწყობდა ეს ხარჯიც მორიგეთა კაცთ თვითანვე მოვიძარახე:

ეს ქ: ვანიცის ასეთი საქმე გამოხნდეს, რომ ერთს მხარეს ჩვენს ქვეყანაში ჩვენ წასვლა დაგვიჭირდეს, მეორის საქმეს გარდა, მაშინ ამ განწყობულის ჯარის კაცისაგან, რაერთიც გვინდოდეს. ჭ ჩვენის ძალისაგან ვინც ჩვენ გვინდოდეს ჭ რამდენიც გვეწადოს თან ვიასლოთ, და ეგრეთვე ჩვენის კარის მოსელენი, მდივანბეგნი, სასლთსუცენნი, ქეშიკ ჩინაში, ბაზიერთ სუცენი, ნაზირაბი, მდივანები, ეგრეთვე ეშიკაღასნაშები, ყოფა იასაუღბაში, მოღარეთ სუცები ჭ ბუშობები, ეგრეთვე კელჯოკიანები, და იასაულები. რამდენნიც და რამდენნიც ვამჟობინოთ, ისინი წავიყვანოთ მცირე-მცირის კაცით, ამისთვის რომ გუფანდელსავით ჩვენ რომ მრავალნი ვიასლოთ, არც ჩვენს ხარჯადს, ჭ არც სოფელს შეეკლებათ იმათი ხარჯი ღაშქრობის მიხედვით, ვინაც უწინ ოცი და კიდევ მეტი კაცი ჭყოლოდეს, დახჯერდეს ექვსსა. ჭ ვინაც ათი ჭყოლოდეს დახჯერდეს სამსა ორსა, ვინა ერთსა. ამათის საქმისა და ვამლებისა სანამდის ღუთით ჩვენ მოვბრუნდეთ ჭ მან მოვიდეთ. რითაც. იქნება ღუთით ჩვენ რაგო

უნდა მივსცეთ, მაგრამ რომელსაც სოფელში მივი-
დეთ, იმ სოფელმა ძღვენი ღვინითა, და კსნილში
შექლებით სჯესნილოთ და მარსვასში შექლებით სჯეს-
ნოთ, და ცხენის ქეჩისა ასე განგვიწესებია, აზრილიდამ
ნასეკარი ენკენისთუკმდინ. ქერს ძღვსად ვერ გამო-
კართმევთ. სტუმარს გარდა, და ნასეკარ ენკენის-
თვიდამ მოკიდემული გასუღს მარტამდინ. რჩის სამის
ლიტრით, და ერთის ლიტრით ქეჩით, ძღვენი
მოგვართვის შექლებით, თუ რჩი ღამე დაგრჩეთ,
კიდევ ამავე რიგათ ძღვენი მორიგონ და მორიგის
ჯარი რომელიც გვასლდება, იმას თავისის განწე-
სებისაებრ გასძღოს, მაშინც სამ იმას ერთის თვისა
თან ასლდება, არც იქნება რომ არა ჰქონდეს:

კმე ქ: რომელსამე კუთხეს ან ჩვენ, და ან რომ-
ლისამე ჩვენის შვილებისაგან. მტრის მიწესით
მიშველება მოგვისდეს, რაერთითაც კაცით მივეშველ-
ნეთ, მაშინ იმ ასლო-მასლო სოფლებმა როგორც
მართებულა და შექლება იყოს, რომელიც მაშინ
მორიგე კაცნი იქნებიან, იმათს გარდა ჩვენთვის და
სხვას ჩვენის ჯარისთვის სურსათი უნდა მოგვცენ.
კომლის კაცით მივალოთ, თუ ნაკლების კომლის კაცით:

კოქ: რომელსაც მორიგე კაცი მოძსვლელი იყოს
ვინიცის ასეთი ავი დარი იყოს, ქარი და თოვლი
დაუდგეს, და ან წყლის სიდიდის დრო იყოს,
რომ წყალმა დაიჭირა, იმას ვერას უსაუკედურებთ,

რომ ვადასუედ ვერ მოვიდეს, მაგრამ სადაც გაუკვლადეს, იქავ ახლოს სოფელში უნდა მოიტყალოს, და იმ სოფლის კაცნიც მოწამედ უნდა იყოლიოს, რასაც დღეს მოსუდიყოს იმ სოფელში იქიდან შინ ნულარ გა-
მობრუნდება, როდესაც რომ გზა ვერ დაუჭიროს, ვერც ჭარმა, და ვერც წყალმა, მაშინვე ხვეთან წამოვიდეს, თუ იმ სოფელს ლეკი მოუსდეს, და მდეკარობაში დაესწრას, თავის სოფლის მოწმობით იმასაც ჩაუგდებთ:

ლ ქ: რადგანც ეს განახენი ასე მტკიცედ დაგვიწერია, და საქართველოში ხვენ ყოველთა დიდთა და მტირედთა დაგვიმტკიცებია, რომ ამ საქმესკედ დამ-
ნადკეთ უნდა გარდაკდეს, ესეც დიდი გათხილუ-
ბისათვის გაგვიჩენია რომ დაუნაშაკებელი კაცი არ წაკდეს. თუ შემო ქართლში ვიყოფოდეთ. და ან არაკვსედ, ან თანბაკში, ან ყასასში. და კასეთის მორიგე თავის ვადასუედ ქალაქს ჩამოვიდეს. თავისის რიგის აღსრულებისათვის, და რადგან ხვენ ქალაქს არ დაკვსდებთ, რომელსაც მკარეს ვიქნებით, იმ ქალაქიდან მაშინვე წამოვიდეს ის მორიგე კაცი, და რამდენისაც დღის სავალია ხვენამდე. იმას ხვენ ჩაუგდებთ და არას უსაუგედურებთ:

ლა ქ: გვრეთვე ქართველთაც ასე უანგარიშებთ. კასეთს ვართ, ყასასსა სოფელში თუ თანბაკში, ვგების ხვენ უფრო მარჯვენ გზასუედ დავიბაროთ, ქალაქს ნულარ მოვა. რასაც გზასუედ დავიბაროთ ის მორიგე იმ გზასუე წამოვიდეს უგელგნიდამ:

დბ ქ: თუ ერთ სოფელში, ერთი მკვდლის მეტი

არ იყოს. იმისი წამოსვლა არიქსება, ზადალი დაიჭიროს ის გამოგზავნოს. თუ ორი იყოს, თავ თავკეთს რიგზედ ჩამოვიდნენ:

ღგ ქ: გუთნისდედისა რომ დაგვიწყრია. რომ ზადალი უნდა წამოვიდეს. როდესაც კვხის დრო არ არის. მაშინ თვითან უნდა წამოვიდეს. ზადალს არა კჯკრვართ:

ღდ ქ: არიან ყოვლად სამღვდელთნი ეპისკოპოსნი. არქიმანდრიტნი, წინამძღვარნი, და მათის ყმის მოკელენი და თავადნი, და ეგრეთ სხსხსოს სოფლების მოკელენი და მოურავნი, რომელნიც ამათგანნი შექმლესენი არიან, თავკეთის ყმირს, და სხსელოსას გამოყვანას ზოგისას, და ზოგისას კი ვერა. მაგრამ ამ ლაშქრობაზედ ის დამნაშავე კაცნი კელში რომ ვერ ჩაიგდონ. იმისის სხსლის კაცისას, და მამულიისას და დედულიისას, და საქონლისას, შექმლესენი არიან, რომ კელში მოგვცენ, და არც იქნება რომ ორში ერთი არ მოგვცენ, რომლისაც რომ შექმლესენი არიან მოცემისა, და არც რომელიც იმისს სოფელზედ, და ან ერთს იმ დამნაშაოს კაცის დამძალკელს კაცზედ დაკაკლებთ რამე გარდაკდეკინებას, თუ ის კაცი კელში ვერ ჩავიგდეკით.

ღე: ქ: და რომელთაც ყოვლად სამღვდელთთა ეპისკოპოსთა, ან არქიმანდრიტთა წინამძღვართა და

მათი მოკვლეთ, და კიდევ თავადთ და აზნაურთ.
და ეგრეთვე ამათ მოკვლეთ. და კიდევ ჩვენი სხის-
სოს ყმათ მოკვლეთ, ყველას ვინცნათ შუქმღებელ-
თა ამ საქმეში. და ეგრეთვე შეუძლებელთაცა, რომ-
მელსაც იმ უარშიოს და დამალუღის კაცის მოყვანა
ძალით არ შეუძლიანთ, იმას არას უსაყვადურებთ.
და ამ დამნაშაოს კაცის სოფელს, რომელსაც ზეკით
დაგვიწერია ისე გადავკადვებისთ. და ეგრეთვე კიდევ
იმიხს დამალუღელს კაცს. თუ ის კაცი არ მოგვცეს
ვადამდის:

ლვ: ქ: და რომელსაც მეტეტონეს, სამღუდელო.
თუ საეროს და მოკვლეთ, და ეგრეთვე სოფელს
თუ ერთს კაცს შეუძლიან, იმ დამნაშაოს კაცის
მოყვანა, და არ მოყვანა, იმ ზემო წერილის გან-
ხილებისათვის გარდაკადვას იტოდეს:

ლზ: ქ: ვინ იცის სამისა და ოთხის დღის ავად
ყოფა გამოიაროს ერთმა კაცმა და ძალით მოწიხეს. და
წამოსვლაც შეეძლოს, მოწიხომის შემდგომად, კან-
გი მგზავრი იქონოს და წამოვიდეს, თავის თავის
რიგში, თვარემ არც გარდახსადკვირებელი დაგვიწერია,
ნახევარი უსათუოდ გარდაკადვას და გარდაკადვას იტო-
დეს. აღიწერა განხიხება ესე. თვესა იახვანსა, ა,
სიტყვის დღისასა განხორციელებიდან წელსა
ხ დ ო დ, ქართულს ქორონიკონსა ყდს:

სასწავლო

(საუბარი მკითხველთან)

6. სკანდელისა.

Будущее свѣтло и прекрасно. Любите его, стремитесь къ нему, работайте для него, приближайте его, переносите изъ него въ настоящее сколько можете перевести: на столько будетъ свѣтла и добра, богата радостью и наслажденіемъ ваша жизнь, насколько вы умѣете перевести въ нее изъ будущаго. Стремитесь къ нему, работайте для него, приближайте его, переносите изъ него въ настоящее все, что можете перевести.

დღეს სკალ იანვარი დადგება, ჩემო საყვარელო მკითხველო. როცა ეს წიგნი შენ მოგივს, იანვარი კიდევ დამდვარი იქნება.

*) მომავალი ბრწყინვალე, მშვენიერია. შეიყვარეთ იგი, გაეშურეთ იმისკენ, იმუშავეთ იმისთვის, დაიასლოვეთ იგი, წამდენიც გადმოღებაც შეგიძლიანთ, გადმოიღეთ იქიდგან ამ ცხოვრებისთვის. თქვენი ცხოვრება იქნება იმდენათ ხათელი, საჯნე სიკეთით, მხიარულებით და სიამოვნებით, წამდენათაც უფრო სიკეთის გადმოღებას მოახერხებთ მომავალი ცხოვრებისადგან აწინდელში. გაეშურეთ იმისკენ, იმუშავეთ იმისთვის, წამდენიც შეგიძლიანთ გადმოიღეთ იქიდგან უოკელივე ესლანდელ ცხოვრებისთვის.

ძველი ჩვეულებისამებრ, ამ თვის დასაწყისი
ახალწლათ ითვლება, და ხალხი იმის პარკელ
დღეს ისე შეჭხარის, როგორც ახალი დროს
და ახალი ცხოვრების დასაწყისს.

მიღებულია, რომ ამ დღეს ყველამ ერთმან-
ერთს ახალი წლის დადგომა უნდა მიულო-
ცოს, და ერთმანეთისთვის ახალი ბედნიე-
რება და სიკეთე ისურვოს. და რაკი მე შენ
ამ ბედნიერ დღეს ხელახლავ გხედავ, მეც ამ
ჩვეულებას უნდა დავემორჩილო, და ახალი
წელიწადი მოგილოცო, ახალი ბედი გისურვო.

∴

წარმოიდგინე, ეხლა, რომ ამ ჩვეულების
დასასრულებლათ, შეხვდენის დროს, მე ამასთანა
სიტყვები გითხარი: «მაძილოცავს ახალი
წელიწადი, ღმერთმა ესეც ისე გაგაცხარებინოს,
როგორც ძველები, და სწორეთ იმისთანა
ბედი მოგცეს, როგორც ამდგინხანს გქონია.»

ამასთანავე წარმოიდგინე, რომ ამდგინს ხანს
შენ, ვთქვამთ, უბედური წელიწადები გაგიცხა-
რებია და უხეირო ბედის უყოფილხარ. რა-

გორ გგონია, მიღობვას იქნება შენთვის ჩემი
სატყუები?

ამას რაღა ბეჭი ლაპარაკი უნდა,
შენ გაჯავრებული გულით შეტყუი, ან თუ
არა და, მაინც ითქვამს: «შე რხეო, თუ
ნატვრა გინდოდა, ახალი რამ ვერ ინატ-
რე, — ძველიდან ხომ უშენოთაც თავი მობეჭ-
რებული მაქვს, ის ხომ უნატროთაც არ მტვილ-
დება...»

∴

თუ გინდ ძლიერ ბედნიერად ყოფიდი იყო
შენთვის ძველი წელიწადი, შენ ხომ ადამიანის
გული გაქვს, არა? და ადამიანის გული ისეთი
რამეს თავისი ბუნებით, რომ რაგინდ კარგ
მდგომარეობაში იყო, ახალი, უკეთესს მდგომ-
არეობას უნდა ეძებდეს. ამის გამო ადამიანი
რცხელში უჭირავს, იმის ნატვრას კი არა,
დაიუანსებას და შეირიანათ მოკლასაც არ კადრუ-
ლობს.

მაშასადამე, ბედნიერი იყო შენთვის ძველი
წელიწადი თუ არა, შენ მაინც იმას თხოულობ

და იმას უნდა თხუელაბდე, რომ მოძღვრებად-
ნა შენთვის რაიმე სახალი ისურვოს, ძველზე
უკეთესი, ისეთი, რომ ძველს არ ჩამოგავდეს.

∴

ეს „ახლის“ სიუჯარული და ახლის წადილი
გსათუძლავ მიხელობათ როდი უნდა ჩათვალოს,
რემო ძკათველავ. ამ გრძნობას ძალიან მტკი-
ცა და შეგრევიელი სასუძვეელი აქვს, რომე-
ლიც ბუნებას გნონებზე დაძეარებული.

რადგანც უოკელიოგერი ძველანაზე აზრებ-
ხეცრებთ და გედებთ, ბუნებადიდი ხანია დაღებო-
და და გაქრებოდა, გამცხოველებელი და გამახ-
ლებელი ძალა რომ არ ჰქონდეს, რომელიც განუ-
ჭებელი და დძველებული ნაწილების ძაგიერათ
ახალს, უკეთესებს რმზადებს და აძლევს. და
უოკელ ძალას, რომელიც ბუნებში აწსებობს
და მოქმედობს, კაცის ცხოვრებაზე დაც ჰარდა-
ხირი ზედ მოქმედება აქვს.

იმას გარდა, რომ ეს ძალა ბუნების თვი-
ლებასზე დაძეარებული, იმას ჩვენ ჰატოვს ცე-
მით იმიტომაც უნდა ვიხსენებდეთ, რომ კა-
ცის ცხოვრების გაუმჯობესობასზე და კაცის

ბედნიერებებზე იმას უოკელთვ ს უზარტესი ზედმოქმედება ჰქონია. შეუძლებელია წარმ. იდგინოს კაცმა, რა მდგომარეობაში იქნებოდა ეს ქალაქი დაძინი, რა ნაირი გაწყობილი იქნებოდა ეს ქალაქი სარეგულაციო, რა იერით იცხოვრებდა ეს ქალაქი, მის გულში ნიანდაგ ახლის წადილი და უძჯობეს ს სეზონი არ ღვიოდეს. უფრო მეტად შეუძლებელია ამ გრძნობის შემრტყუოვა ან მიხეობათ ჩათვლა, რატო კაცი გაიხსენებს, რა გზით და რა ნა რათ გაუძჯობეს ამ გრძნობამ კაცის ცხოვრება და ხასიათი.

რეგორ გგონია, მკითხველო, თავს ხომ არ მოგაწყენს, ახალი წლის კარზე ეს გზა რომ გავახსენოთ!

ჩვენ მხარეში იშვიათი უნდა იყოს ი' კოთი მკითხველი, რომელიც ჩვენ მთქმლა და ცხეში კლდის ქვაბები, ღვიძეები, მრძეები და დაღრუბული ხეები არ ენან-ის. წარმოადგინეთ ეს ქალაქი, რომ ამისთანა მრძეში და ქვაბ-

ში სცხვრებს კაცი, თავის ყჯახათ. წარმოდგინეთ, რომ ეს კაცი სრულიად ციოკველიან, აკრეთვე რეგორტ მისი ცალ-შილი, რომ ის—მხალად იშუიანათ, ხანდისხან, თავს მესით ცეტსლ-მკვიდებულ ხეებზე ითბობს და ნეღლი ხორცით და ნამყოფებით ირჩენს თავს. წარმკვიდგინეთ, ამ მხიარული სურნათის დასაგვირგვინებლად, რომ იმას ქვების და ჯიხის მეტი ანათეობი იარადი აწა აქვს, და მხეცებიდგან თავ დასაფარავათ მხალად მარდათ ხეზე შესტომს შეუძლიან. დაუმტკოთ ამას, რომ ხშირათ მის გვერდით ქვებში ტურნ და სხვა-და-სხვა ცხვრელები ბუდიან,—და ჩვენ გვეტადინება რა რაგათ სცხვრეებდენ პირველი კაცები.

∴

გადის დრო. მხეცების ნადაგა მივარდნა ქვებში და თრმებში კაცს თავს აბეზრებს. ის ცდილობს უკეთესათ თავი დაითვაროს, უმჯობესათ სახლი გაიწყოს. და რამდენიმე ხნას შემდეგ ჩვენ ვხვდებით, რომ კაცს მეუღ-

რთ მდინარე წყლებში და ტბებში დიდ-
 რიხი ხეობა ჩაუერთა, ერთხან იუკრავს, სედ
 ხის ტოტებდგან კარკები გაუკეთებია, და ამ
 ნაირი ტივის სახლიდგან ნაშარაძლი ადვილათ
 ასადები ხადე გაუდვია. ამ გვარ კარკებზე იმას
 ტუის მხეტი ვერ მიეკარება, და თუ წყალზე
 მავალი რამ დაეცა, ის ხმელეთზე გასვლით
 თავს უშველის.

⋮

ეს სადგომი იმისთანა ვაცს რომ დაანა-
 ხათ, რომელსაც მთელი თვის სიტოტხლე
 ბნელ და ნოტიო ქვებში გაუტარებია, ის,
 რასაკვირველია, ტივის კარკებს სასუთიველათ
 ჩათვლის, — და უკეთესი თუ იქნება რამე ქვე-
 ყანაზე, ვერ მოიარებს. მაგრამ ვაცს ტივი-
 ბიც ძალე მოსწონდა, და მისმა «ახლის სურ-
 ვილმა» იმას უკეთესი სადგომები გაქოგონე-
 ბინა. ჯერ გაკეთდა კარკვი დამალულ ადგი-
 ლებში, შემდეგ კარკვის მაგიერათ ხეს შერო-
 ბაები მოიგონეს, და მათ დასადგამათ ამდ-
 ლებული, მთიული ადგილები აჩრდეს; შემდ-
 გომ მოიღეს ქვიბ შერობა, ამას კარკის და სა-

ლას ხმარება მოყვას და ბოლას ჩვენ ისეთ ქვითვირის შენობაებს ვხედავთ, რომელნიც ჩვენებურს სახლეს ემსგავსებიან.

∴

სადგომი ხომ ამ რიგათ უმჯობესდება. ეხლა ვნახეთ ტანსაცმელს რა და რა ცვლილებებია მაადგა.

ჟერ, კაცის სხეული ტიტკელს იყო, და ზედ ბაღნის მეტი აჩა ძიძიძებნებოდა რა.— შეიძგომში, — რაღა მონადირე კაცმა, მოკლე-ლი ნადირის მხარზე გადაების დროს, ნადირის ტყავას სათოფო გაიწინა, — შემოიღეს სხვა და-სხვა ცხოველების ტყავის მოსხპა და ჩაც-რა... მაგრამ, რადგანც უბრალოთ მოსხმული ტყავი ქარს მაინც ვერ აკაკებდა და სიტვივეს მაინც ვერ აცილებდა კაცს, შემოიღეს ტყავების შეკერვა ისე, რომ ტყავს ყველა მხრიდან კაცას სხეული დაეფარა. ამ გამოგონებას მოყვას ნაბდას და შალის კეთება, მოყვას ტილო, ბაზის ნაქსოვები და სხვ. და ეხლა საქმე იქნაძღი მიანა, რომ აბრეშუმით და

ძვით კაცს თბობას ნაქელის გაკეთებაც
კი შეუძლია.

⋈

იარაღი?

წელანაც ნათქვამი იყო, რომ თავდაჯერ-
ებთ კაცს ქვისა და კტის მეტი იარაღი
არაა ჭქონია რა. მაგრამ შემდგომში, როცა
ქვის ხმარების დროს იმან შენაშნა, რომ თხე-
ლი და ჰირ-ბასრა ქვა გვრალზე უფრო გა-
მოსადეჟა იყო ზოგიერთი საგნების ჭრაში
და ზობაში, იმან თუითონაც ქვას განგებ გა-
ლესვა და გათლას დაეწყო, რომ მჭრელია, ბას-
რი ქვა გაკეთებინა. მერმე, რაკი ქვა ძლიერ
ადვილათ ცუდებოდა და თუჭდებოდა, გაძო-
მებნეს სპალენში, და დიდხანს, მთელი საუ-
კუნეების განმავლობაში, კაცს მეტი იარაღი არა
ჭქონია.

მაგრამ სწილენში რბალი მანუელია, და
მისი შემწეობით კაცი ბევრს ვერც კი გასჭრის,
ამასგამო, როცა კაცი უცაბედათ წკინას წა-
ატყდა და მასი სიმკრე და მომხადება გა-

იგო, სწალენძის იარაღმა ძაშინვე თავისი ადგილი ჯერ რკინასას და მეტე თოლადისას დაუთმო.

⋈

ჯერ იარაღი მარტო ერთი მხრით გალესილი ნაჭრიდგან შედგებოდა, ანა და ბასრი ისარიდგან. მაგრამ თანდათან სხვა-და-სხვა საჭრელი, სახვრეტი, საჭობი, სახერხი, საჩანდკელი და სხვა იარაღი მოგონეს; და რატ უფრო მეტი დრო შიდიოდა, მით უფრო და უფრო მოხერხებულ იარაღს იგონებდენ და შრომას აადვალებდენ.

⋈

უნდა ნახოთ, კაცია რა რიგით გეზავრობდა უწინ! კაცია რომ ეხლა თავის კნუტს დაათრევს, სწორეთ იმ ნაირათ აიკიდებდა კაცია რატ რამე გაჩინდა, და მიათრევდა სადაც წასვლა დასჭირდებოდა; რისიტ წადებს ის ვერ მოახერხებდა, ის იქვე უნდა დაჩრენილიყო. — და ეს, მაშინ, სრულ დაკარგვას ნიშნავდა. კაცია ჩაანი ხანი გაკიდა, მინებ კაცმა სხვა და სხვა

ცხოველები. შეიჩვიან, დაიმორჩილან და იმ
 რიგათ განსწილან, რომ თავის საჭირებებისათვის
 მათი სძარება შესძლებოდან. რაგონიც იქნა მო-
 შინაურდნა ხაჩი, ცხუი, ვარი, და გამარჯვებუ-
 ლი კაცი დიდხანს გულ ამკათ ათრევდა ამ
 ცხოველებზე თავის ქონებას და თავს. რა გამარ-
 ჯვებით, რა განდვილებით მიაჩნდათ მამინ-
 ცხოველების დამონება! მაგრამ შემდგომში, რო-
 ცა კაცის ქონება გადაიდდა, როცა იმან გვარ-
 ხანთ მოშორებულ ადგილებთან მისვლა-მოსვლა
 გამართა, ხაჩი და ცხენი იმას ნამეტნათ გვიან
 და სუსტ ცხოველებათ ერვენა, და მისმა და-
 უცხრომელმა აზრმა ხომალდი, თრთქლის გემი,
 რკინის გზა და სხვა მოაზრდა.

ცხენით და ხაჩ-კამბეჩით მოგზაურობა
 ხომ ძლიერ ძნელი და გასაჭირი საქმე იყო,
 ასეთი, რომ ვისაც გასაჭირი არ ადგა, ვისა-
 თავის დღეში არ შეუდგებოდან. — მაგრამ ამასვე
 უფრო ძნელი საქმე ერთი ადგილიდან მუდრე-
 ში ამბის გადატემა იყო. კაცს ან ჯინმე უნდა
 გაეგზავნა, და მისთვის ამბავი დაუბარებინა, ანა

და თვითონ უნდა წასულიყო, რაოდენ სიტყვის სათქმელათ, რამდენამე დღის სავალზე და ერთი წუთის საქმესთვის მთელი თვე და ხანდისხან მეტრეტ უნდა დაეკარგნა. ეს ძლიერ მნელი საქმე იყო, და კაცია, რაგორც იქნა, ერთი მეორეს შეჰმდეგ, სხვა და სხვა საშვალეებს იგონებდა, ამ გასაჭირის თავიდან ასაცილებლათ. ჯერ მოიგინეს გზებზე, ხეებზე და ქვებზე უხეირო ნიშნების სმა, — ვინიცობა, იქნება ვისთანაც მე მიიწიდა მოლაზარაკება გამოიაროს, ნიშნის თვალი მოჰქრას და ჩემი აზრი გაიგოსო. მეტე მოიღეს თიტარზე, ცხვრის ტყავზე, ან ბეჭზე, ანა და ერთნაირ მტენარის იოთოლზე ნიშნების სმა და მოსამსახურის ან მგზავრის ხელით გზავნა, დანიშნული ზარისთვის გადასაცემლათ. უნდა იცოდეთ, რომ ასოების მაგიერათ მაშინ საკვირველ ნიშნებს ხატავდენ: დანიშნავდენ რგოლს — და წამკითხველი ამით უნდა მიძხვდარყო, რომ დამწერს მზის დახატვა ნდომებია და ალბათ ახრში დღე ან წელიწადი ჰქონია. — ამ რგოლს

გვერდში ვთქვათ გველს დაუხატავენ—ეს მოხერხებას თუ რსტატობას აჩვენებდა. ამაზედ დაამატებდენ ბუს, ან მელას, ან კრუსს,—და მთელი აზრი გადატეხული იქნებოდა. მართლაა, მიძღებლები ხშირათ არც კი იგებდენ მაგ ნაირ ბარათებს, მაგრამ დამწერს მეტი მაინც რა უნდა ექნა? თანდათან გამოიგონეს სლოები, ანბანი, გამოიგონეს წიგნის წერა, მოსამსახურის გზავნა და ბოლოს ეგეტ მოხერხეს, რომ როცა რომელიმე ქალაქიდან მეორეში ბევრ ზირს ექნებოდა გასაგზავნი წიგნები, მრავალი მოსამსახურის მაგიერათ, ერთს რომელსაჲმე გზავნიდენ, და უკელას წიგნებს მარტო იმას ატანდენ.

∴

როგორც განსაჯიერი იყო სხვა ადგილში აშბის გაგზავნა, ისე ან უფრო მეტათ სჯიდა და ერთი თაობიდან მეორეში აშბის და მოთხრობის გადატემა. მთელი საუკუნოები, მთელი ხალხები გაქრენ ისე, რომ მათ შთამომავლებისთვის სანიადგოთ დათვარულა მათი

ცხადკრებს და მოქმედებები. როგორც იქნა მო-
იგონეს უზარმაზარი პირადიდების ამგებთა და
ზედ შესანიშნავი ამბების ძვაზე ამოტოხნა,
ჟერ ნიშნებით, მერმე ასრებით. ბოლას გა-
მოძებნეს წიგნების წიგნი, რომელთაც თავდა-
პირველათ ძნელი და უძალი სქმე იყო, ამი-
ტომ რომ წიგნი გადაწერისგანთ ძვირითაღ-
ჯდებოდა, და შეტდომებითაც სავსე იყო.
მერმე გამოიგონეს თივარზე ასრების უკუღმს
ამოჭრა, ზედ შერის წასმა და ქაღალდზე და-
ჭირება, რომ ასრებზე წაცხებული მური ქა-
ღალდზე პირდაპირ გადასულიყო.

ეს მუშაობა ჟერ მანტ ძნელი იყო, ამი-
ტომ რომ უოველი ხალი წიგნის დასახეჭ-
დათ ხალი გვერდები უნდა ამოეჭნათ. ამ
სიძნელის მოსაშორებლათ შემდგომში ისეც
მოიგონეს, რომ ცალ-ცალკე ასრებს ერთათ
დაწეობდენ, როგორც საჭირებს მოითხოვდა,
მერმე შეკრავდენ, და დაბეჭდავდენ; დაბეჭდვის
შემდეგ კი იმ ასრებს გადაწერდენ, რომ
ისინი შემდგომში სხვა წიგნებისთვისაც გა-
მოდგომი რდათ.

:

რა საგანაც უნდა ავიღოთ, ჩვენ უპუკუნ
 ამ გვარსკე ჰირვანდელ უგუნერებს და იმასშემ-
 დეკ გუმიჯობესობას დაუინახავთ. ავიღოთ,
 თუ გინდათ, დღეს ანგარაში. თავდაპირველად
 კაცმა ისიც არ იცოდა, თუ რა იყო დრო. მეტეკ,
 დღეს და ღამეს შუა აშკარა განსხვავება მის
 ტვინში ჩაიბეჭდა, და იმან დრო არ ნაწი-
 ლად გაცო: ბნელ და ნათლად, ესე იგი ღამეთ
 და დღეთ. მეტეკ გააჩრია დალა, შუადღე და
 საღამო. მაგრამ რა თვსათ უჯდება იმას ეს
 განჩევს!.. მეტეკ კაცი ნიშნავს, რამე კაცის
 თვალის ბაია დალას ვაძლივით რეკალი და
 თვართა და შუადღის ხანს კი მათესავით
 ვიწრო და გრძელი, — შენიშნა იმან კიდევ
 რომ სწორეთ დასობილ საჩს დილა-საღამოს
 გრძელი ჩრდილი დაუკება, შუადღის ხანს კი
 მოკლე და შეუნიშნავი, და ეს ორი შენიშვნა იმას
 დიდ ხანს საათის მაგიერობას უშვებდა. კაცის
 თვალის ბაია და სწორეთ ჩასმულა კეტი იმას
 დროს გამოცნობაში ესმებებინ. შემდგომ კაცი

ნიშნავს, რომ ვიწრო ჭურჭელიდგან წყალი ან სილა ერთ რიგი სიჩქარით გამოდის. ამ შენიშვნის ძალით კაცმა წყლის და სილის საათები გამართა და მასსავე ბეჭრი საუკუნე გავიდა, სანამ კაცმა ის ჩინებული მანქანა მოიგონა, რომელსაც ეხლა ადვილათ მოკნულობ და დაატარებ—საათი.

∴

ამდენ ხანს მე ისეთ გაუმჯობესობას და ცვლილებებს ვსთვლიდი, რომელიც მხოლოდ გარეგან ცხოვრებას შეეხება. მაგრამ სხვა გაუმჯობესობაც რომ გავიხსენოთ, მაგალითად წირის გადასხვატუერება, გონების გასხნა და სხვა, ჩვენ იმავე ნაირ უკეთესობას დავინახავთ. თავდაპირველათ კაცი თითქმის სრულიად არ ჭიუქობს,—ის პირ დაღებული გარშემო იხედება, და უბრალო ცხოველსავით ხელს ავლებს ყველაფერს, რასაც კი ძასი მეცლის გაძლება შეუძლია. თანდათან მისი ცვინი მუშაობას იწყებს, კაცი აკვირდება იმას, რაც მის გარშემო ხდება; და ცოცხლად მოაჩრებს,

ფიქრს ერეკვა. მაგრამ როგორია მისი ჰირ-
ველი აზრები! მისი აზრით, მზე, მთვარე და
მთელი ქვეყანა მხოლოდ მის გულისთვის გა-
ჩენილან, და მისი ტქერის მეტი საქმე
არა აქვსთ რა; მთვარე ადვილათ გაიგონებს
რასაც კაცი აქ დანიუჩრულებს, ადვილათ დაიძა-
ხსოვრებს მის მოქმედებაებს, და სხვა.—წვიმას
მზე გზავნის: ის ჰირის ბანის დროს, წყალს
აქტევს, და წვიმა—ეს წყალია. ვინც მზეს ან
მთვარეს ერთგულათ ემსახურებს და თაყვანს სტემს,
ის ნეტარებას ეღიწსება, ვინც არა და—არა.

ამ გვარი აზრები მკითხველს ძლიერ ბევ-
რი უნდა ახსოვდეს, ასე რომ მე საჭიროთ არ
ვრატხ ამ საგანის გაგძელებას...

∴

აზრის შეცვლა, რასაკვირველია, კაცის ცხოვ-
რების წესსაც შეცვლიდა და გაუმჯობესებდა.
მართლაც, არც ერთი დაწესებულება, რომ-
ელიც კი კაცს ჰქონია, ამ გაუმჯობესობას
ვერ ასტილებია. ავიღოთ, სამაგალითოდ, სა-
კუთრება. პირვანდელი კაცი ყველაფერს, რი-

სიტ ალებს და დაკავება შეეძლო, თავის საკუთრებათ სთვლიდა. ცოლი და შვილი რომ მისი საკუთრება იყო, ამას წაღა თქმა უნდა. აქ შესანიშნავი ის არის, რომ თავდაპირველათ კაცს, თავის ძნელში, კაცის, არსებზე თავის საკუთრებათ ჩაეწერა და მისი სიტყვებზე თავის სრულ უფლებებში დაეტყუებინა. «საკუთრებას» უფლებით იმას მონის მოკვლა შეეძლო, და კანონი იმას ხმასაც ვერ გასცემდა. მერვე მონის სიტყვებზე უფლებს ვატყონს ჩამოაკლდა, და მის საკუთრებათ დარჩა მხოლოდ გლეხკაცის შრომა, მაგრამ, რამდენიმე ხნის შემდეგ, ძალდატანებითი შრომის ვალდებულებაც მოისპო, ასე რომ კაცს ნება არა აქვს სხვა ძალდატანებით ამუშაოს. როგორც უწინ კაცის სიტყვებზე უფლებს გამოირიცხა კაცის საკუთრებისაგან, ისე გამოირიცხა შემდეგში კაცის შრომასზე უფლებაც. ესე იგი, მონების შემდეგ მოდის გლეხობა, და გლეხობას მოჯანაგირება, მოქონება მოსდევს.

ქალის მდგომარეობაც სწორეთ ამ რიგათვე შეიტყვალა, ან, უფრო სწორეთ რომ ვსთქვათ, შეიტყვალა კაცის ახრი, შეხედულობა ქალის დანიშნულებასვე; შეიტყვალა კაცის უფლება ქალსე. პირველ საზოგადოებაში ქალი აკეჯათ ძი-
 აჩნიათ; იმას არც ხმა, არც ძალა, არც უფლებ-
 ბა აქვს. შემდგომში, ის თავისა მხართი ცუ-
 ტა რდენს გაკლენას ჭეხულობს, და კაცი იმას მხოლოდ მისი სილამაზისთვის, სიამოვნების-
 თვის ფასებას უწეებს. ქალის მდგომარეობა
 კეთდება, მისი ხასიათიც იცვლება, და ქალი
 კაცობრიობას საქმეებში მონაწილეობას იღებს,
 ამ მდგომარეობაში მისი ბედი უწინდელს რა-
 დილა ჩამოგავს. უწინ რომ იმას ცხვანსავით
 ან სბოსავით სცვლიდენ და ჭეიდდენ, მის და
 უკითხავათ თხულობდენ და აგდებდენ, შემ-
 დგომში იმას თავის თავზე ცოტა ხმა მიეც
 და კაცი, მისი აღერსის მოსაპყობლათ, მის
 ნებადაყოლკას ეძებს. შემდგომში ქალის ბედი
 უფრო მეტათ უკეთესდება: იმას მარტო ერთ-
 გვარ სიამოვნებისთვის კი არ აფასებენ — მის

სიტ აღებს და დაკავება შეეძლო, თავის საკუთრებათ სთვლიდა. ცოლი და შვილი რომ მისი საკუთრება იყო, ამას წაღა თქმა უნდა. აქ შესანიშნავი ის არის, რომ თავდაზიარებულათ კაცს, თავის აზრში, კაცის აზრება თავის საკუთრებათ ჩაეწიჭა და მისი სიტყვებზე თავის სრულ უფლებებში დაეტოვებინა. «საკუთრებას» უფლებით იმას მონის მოკვლა შეეძლო, და განი იმას ხმასაც ვერ გასცემდა. მეტე მონის სიტყვებზე უფლებს აზრებს ჩამოაკლდა, და მის საკუთრებათ დაჩია მხოლოდ გლეხკაცის შრომა, მაგრამ, ჩამდენიბე ხნის შემდეგ, ძალდატანებითი შრომის ვალდებულებაც მოისმა, ასე რომ კაცს ნება არა აქვს სხვა ძალდატანებით ამუშაოს. როგორც უწინ კაცის სიტყვებზე უფლებს გამოიჩინა კაცის საკუთრებისაგან, ისე გამოიჩინა შემდეგში კაცის შრომასზე უფლებაც. ესე იგი, მონების შემდეგ მოდის გლეხობა, და გლეხობას მოჰყვამაგირობა, მოქირაობა მოხდეს...

ქალის მდგომარეობაც სწორეთ ამ რიგათვე შეიტყვალა, ან, უფრო სწორეთ რომ ვსთქვათ, შეიტყვალა კაცის ახრი, შეხედულთა ქალის დანიშნულებასზე; შეიტყვალა კაცის უფლება ქალზე. პირველ საზოგადოებაში ქალი ავეჯათ მიანიათ; იმას არც ხმა, არც ძალა, არც უფლება აქვს. შემდგომში, ის თავისი შნათი ცუტად იდენს გაკლენას ჭეჭულთს, და კაცი იმას მხოლოდ მისი სილამაზისთვის, სიამოვნებისთვის ფასებას უწებს. ქალის მდგომარეობა კეთდება, მისი ხასიათიც იცვლება, და ქალი კაცობრიობას საქმეებში მონაწილეობას იღებს. ამ მდგომარეობაში მისი ბედა უწინდელს როდიდა ჩამოგავს. უწინ რომ იმას ცხვანისავით ან ხბოსავით სცვლიდენ და ჭეიდადენ, მის და უკითხავათ თხოულობდენ და აგებდენ, შემდგომში იმას თჳის თავსე ცუტა ხმა მიეცა და კაცი, მისი აღერისის მოსაჩვენებლათ, მის ნებადაუფლავს ეძებს. შემდგომში ქალის ბედი უფრო მეტათ უკეთესდება: იმას მარტო ერთგვარ სიამოვნებისთვის კი არ აფასებენ — მის

ზნრას ზატვიის ტემას უწიებენ, მის გონებას
 ათვასებენ, და სწავლად თუ სწავლად საქმეში
 უიძინებთ აღარას შერებთან. და ქალი, მონის-
 გან, «თანამემცხედრესგან,» ერთი წუთის სია-
 მკვნების ჭურჭულიდგან, კაცის თანასწორე ამ-
 ხანაგი, მისი დამხმარებელი ხდება...

∴

ჩვენში დღესაც ძლიერ ბევრია ისეთი
 ზარება, რომელნიც თავისი საკეთარი თვალთ
 დასწრების უწინდელ დროში კაცის უბედურს,
 თითქმის ველურს მდგომარეობას. იმათ ადვი-
 ლათ შეუძლიათ ძველი დროს მოგონებით დაა-
 მარწმონ ჩვენა სურათების სისწორე და გამე-
 ხატონ, ზოგიერთ საგნებში მანტი, კაცობრი-
 ობის მდგომარეობა გაუმჯობესდა რა გზით.

რა ლაზარაკა უნდა, რომ მათი სიტყვები
 და მოგონება ყველათვერში დაამტკიცებს, რომ
 თავდაპირველში კაცია სწავლად ტუდ მდგომარე-
 ობობში ყოფილა, რომლისგან ის გაუმჯობ-
 ბესობის სურვილს და ახალის წადილს ამო-
 უყვანია. უწინდელი მისი მდგომარეობა და

ახრი თან და თან ნელახელა შეტკლილა, გაუმჯობესებულა, და დღევანდელი მისი მდგომარეობა ერთი ათასათ და ათი ათასათ სჯობის უწინდელს...

:|:

მართლაც, რაგინდ მხერკალეთ უყვარდეს მოხუტებულ კაცს «ძველი» დრო და ძველი ჩვეულება, რაგინდ გულწრფელათ სტიროდეს ის წასულ დღეებს და დაკარგულ საზღვარდობას, დღეს იმას აჩაფრის ნაირათ არ შეუძლია სახლი დროების უკეთესობა დამალოს და ძველი სახლს ამჯობინოს. წედან რომ ზოგიერთი უწინდელი მდგომარეობები ჩამოვთვალეთ, ეხლანდელი მათი სურათი რომ დაკმატოთ, მან ეს უმჯობესობა ისე ნათელი და ცხადა იქნება, როგორც დღე.

:|:

წედან რომ კაცის უწინდელი სადგურები მოგივთვალეთ, იმათ რომ ეხლანდელი ქვითკირის სახლები შეკადართ, რა საშინელ განსხვავებას ვნახავთ! რა ჩინებულათ დახურულია ეს

სახლი წვიმისაგან და ქარისაგან, რა საუცხო-
ვით იცავს ის კარს სიტხიდან და სიტაუიდან,
რა ძუეფრით და წუნარათ შუემლის კაცს შიგ
თავის შეთარება და ცხოვრება!...

შეადრეთ ეხლა ამ უბრალოქვიტკიანის სახლს
რომელიც გინდა ეხლანდელი სასახლე, — მშვე-
ნიერათ და საკვირველათ შემარგებელი კა-
ტის უფკელ ნაირ მათხოვნილებისთვის, და
თქვით, ვისი ტკინი, ვისი მდგომარეობა, ვი-
სი დრო უნდა სჯობდეს, იმ თაობის, რო-
მელსაც ამისთანა სახლები და სასახლეები
სინამარძევე არ მოლანდებია, თუ იმის, რო-
მელმაც თვითონ გამოიგონა ან და გააქმჯო-
ბესა და გაამშვენიერა ეს საკვირველი შენობები?

⋈

ტანსაცმელზედაც ჩვენ ამ გვარათვე დავი-
ნახავთ, რომ უწინდელი ხამის თუ ტყავის სა-
ძოსლის მაგიერათ, ეხლა უბრალო კაციც იმ-
ნაირათაა ჩაცმული, რომ უწინ მისი ტანისა-
ძოსი დიდ კაცებისთვისაც სადღესასწაულათ
ჩაითვლებოდა. რა და რა რიგი ტანსაცმელი არ

გამოეგონია ეხლა კაცს, ნიკოსავით მსუბუქი გინ-
დათ, თუ აბანოსავით თბილად, თავიდაც ბო-
ლომდი გამსჭვერის; ისეთი, რომ მისი ჩამ-
ცმული კაცს ტიტველათ მიანდეს, თუ იმ
გვარათ გაიფიქროს და შეიძლება, რომ შიგ
ვერთოვრობა წვიძამ და სუტევეამ ჰერ გაატანოს?
მიადარეთ ეს რანისაძვლები თუ გსურთ შეივ-
სოლომონ ბრძენის ტანსაცმელს, და მათსა-
რით, რომელ თაობას უფრო მოსურნებს და
მიგნებს უნდა შეჩანდეს, რომლის დრო და
შდგომარეობა უკეთესია, და რომელს უფრო
უნდა შენატყვიდეს ეცდი?...
:|:

შეადარეთ ზგროთვე დღევანდელი დანები,
იარაღი, თოფ-ზარბაზანი, დღევანდელი საე-
ქიმო გაწყობილება და ყოველგვარი ჩარხები
იმ უბედურ კალესილ ქვას, რომელიც პირველ
კაცებს საუკუნეების განმავლობაში ყოველნაირ
მუშაობაში უნდა გამოეყენებინათ, შეადარეთ მისი
სიძარღე და მუშაობის ცოდნა უკანასკნელი
ეხლანდელი მოსწავლე ქაჩგლის შდგომარეო-

ბას და ცადნას, და თქივთ, ცოცა გზა გა-
მოუკლის კაცს, და რა ძალა, რა შრომა რა
სურვილი დასჭირდებოდა იმას ამ გზის გა-
საკლელათ.

∴

ეხლა სამკნავროთ, ხარ-კამბერიის მაგიე-
რათ ორთქლის გემი და რკინის გზა აქვს
კაცს, რომლის შეუმწეობით საქართველას
ერთი ბოლოდგან მუცრემდი დილიდგან შეა-
დღემდი გაკლა შეიძლება, და რომლითაც
შესაძლებელია შეუვიწროებლათ ასი უღელი
ხარ-კამბერიის ერბაშათ და იმავე ვადით წა-
უვანს.—ამბის გადასატემლათ, მოსამსახურის
გაგზავნის, ან საკუთარი თუხით წასვლის მა-
გიერათ, კაცს ეხლა, ერთი წუთის გან-
მავლობაში, შეუძლია თავისი აზრი ამერიკაში
გაგზავნოს, და მუცრე წუთში ჰასუსი მიიღოს
იმისთანა მხარედგან, სადაც წასასვლელ ცხე-
ნოსან კაცს ხუთი წელიწადი მინტ დასჭირ-
დებოდა. აზრის გადატება რა? ტელეგრაფში
ეხლა ისეთი ჩარხები და გაწეობილებაა მი-

ღებული, რომ ერთი წუთას განმავლობაში ხუთი წლის სავალზე შეიძლება თქვენი ხელნაწერი ბრძანთის, თქვენი დახატული სურათის თქვენი საკუთარი სახის გადაცემა. — წადით, და მოახსენეთ ეს აშხავი რომელიმე ძველი დროების ბრძენს, — თენდ, ვთქვანთ, ნახლელონ ზირველს — მაგრამ გაუფთხილდით კი, რომ გიჟთ და ცრუთ არ ჩავთვალეს და გიჟების სახლში არ ჩავსვას, ან სიძრუვისთვის დახვრეტა არ გადაგიწუვიტოს.

∴

ერთი სიტყვით, საითაც უნდა გადავალთ კაცის თვალთ, უფლიდგან შეუდარებელ უკეთესობას და უმჯობესობას დაინახავს. კაცს რომ უწინ წინააღმდეგის მოქმედება არ შეეძლოს, და ყველასი უნდა შინებოდეს, და ალერსით მოპყრობოდეს, ესლს იმან თავისი ჰატვი იგრძნოს, და შეუძლია მხოლოდ იმას გაუცინოს, მოეპყროს კარგათ, კისზედაც გული აქვს. უწინ რომ ათასს კაცში

ნახევარზე მეტი ხუთ წლამდი კედებოდა, და მხოლოდ ერთი ორმოც-სამოც-წლამდი სძლებდენ, ესლას, ას კაცმა ორი მანტ აწევს ამ ხანამდის, და კაცის სიცოცხლე—საზოგადოთ—ერთი ორით გაგრძელდა. უწინ რომ ამის უამო და ვაი-უბედურობა იმ რიგით ლეწდა, რომ მთელი მხარე ერთბაშით უკაცოთ რჩებოდა, ესლას ეს რისხვა თანდა-თან უიორო და უიორო მტირდება და კაცის გონების და ცოდნის წინ იკარგება. ერთი სიტყვით ყველაფერში, ყოველგან,—რაც კი უნდა ავიღოთ შესადარებლათ, დავინახავთ, რომ ესლანდელი მდგომარეობა ესლანდელი ტყინა და მოხერხება უწინდელზე შეუდარებლათ უიორო მაღლა დგას და უიორო სადიდებელია...

∴

ეს ყოველივერი ითქმის და უნდა მაიღებოდეს მხოლოდ წასწრულთან შედარებით, რეჟო მკითხველს. ჩვენ ბედნიერ მდგომარეობაში ვართ, თუ ჩვენ ესლანდელ სიცოცხლეს უწინდელს შევადარებთ და უწინდელ ჩვენ უბე-

დობას თუ გაკისსენებთ. მაგრამ, როგორც კი წარსულს დაკვირვებთ, ან მოძაულისკენ თვალს მივაქცევთ--ოჰ, რა ბნელი და ნაკლულევანი გვეჩვენებს ჩვენ მასთან ესლანდელი მდგომარეობა, რამდენს უსერიობას და ვინასავთ ჩვენ შიგ, რამდენს უმზგავსობას, და რამდენი ცვლილება გაძოგვიჩნდება მასთან აუცილებელ საჭიროთ!...

რასედაც უნდა მიაქციო მასთან ურადდება, უოველგან ნაკლულევანებს შენიშნავ: აქ მთელი მხარე თიტრულ სახლებში დგას, რომელშია ცქცქცა გაჭკრავს-გამოჭკრავს და წვიბა. როგორც გარეთ, სახლში ისე ჩადის. იქ მთელი ხალხი მიწის ორბოში, კვამლში და ჭკარტლში ატარებს თავის სიტოცხლეს. ერთ ალაგს უანას ხარ-კამბუჩით ამუშავებენ, მეორეს -- ბარით და თოხათ. ზოგან კაცი ქალს სწოგადო საქმეებას განხილვას და წაყვანის ნებას არ აძლევს, მამა შვილის აღზდას ვერ ახერხებს, ქმარი ცოლს ჯოხით სტემს, ცოლი ქმარს ბტერისავით ეჭურობა და ატყუებს, მეზობელი მეზობელს ეჭიშვება და ერთი მეო-

რის დაცემით და დაჩაგვრით სცხოვრებს, ხალხი მთელ ხალხს თავზე ეტემა და ბრძოლის კელი ასი ათასობით მოკლული ადაძიანებით ივსება, ერთი სიტყვით — ყოველგან ჩვენ სწავრელი რამე წინ გვიდევს, ყოველგან რომელიმე ძველი უმეტრებისა და ბოროტების კვალი შეგვაჩერებს, და — თუ ჩვენი გული წრფელია — გაუმჯობესობის წადილს აღძრავს ჩვენში.

მაგრამ, როცა გონიერი და პატიოსანი კაცი ამ გვარ უხეირობას ან უმეტრებს ხედავს, და მის მოშლას, მის მაგიერ ხეირიანი წესის ან საგნის შემოღებას მოინდომებს, ძველი დროების კაცი მას წინ უდგება, და გულ ბრახათ, ამხუათ ეუბნება: რა ნება გაქვს, ადაძიას წლიდან დაარსებული საქმე შესტვალა, ვისი რა ხარ, ჩვენი წინაპრების ჯგუფ რომ არ მოგწონს, მათ დაწესებულ ჩვეულებას არსდეკ და მაგიერათ შენს საკუთარს ახალ რიგს აწესებო. ამხირი შეურაცხყოფა ძველი ჩვეუ-

ლები, ძველი წესისა, და მამა-პაპური გონების გმობაზე, უარესი ცოდვა რამ არისო! ამას შენ უგნურებით, ცუდკაცობით შერები, თუ შენ ეაცობასო!»

დახს, ჩემო მკითხველო, ამ სიტყვებით შეეხება ყოველ ახალ აზრს, ყოველ გაუმჯობესებას ის კაცი, რომელიც წელან თანხას იყო, რომ ეხლანდელს დროში კაცი უწინდელზე უკეთ ცხოვრობს და უმეტესი მოხერხება აქვს, — ამ სიტყვებს ესერის ყოველ ახალ მოგონებას ის კაცი, რომელიც წელან ტყუებოდა, რომ თრთქლის გემზე მოგზაურობა მამა-პაპურ ჯარს სჯობია და დეპეშის გაგზავნა შიკრიკზე უფრო ადვილათ შეიძლება და იაფათაც ჯდებაო!

∴

ახს მიბრძანდით, მიეკარეთ ამ კაცს, და მუსიაივი გაახბით მასთან.

— ჩინებული მოგონება არ არის, ბატონო, რკინის გზა? საუზმეს რომ თთვილისში მაირობეგოთ, სადილათ თქვენ დისწულთან წა-

ბრძანება შეგეძლებათ ქეთისს და ვასშმათ ისეკ გოჩს ან თივილასს დაბრუნება.

— უცხო რამეა თქვენმა, ხატოცხლემ!

— ძალიან არ ჩამოგავს, თქვენი რისხვა არა მაქვს, ამ ჩვენ დალოცვილ ურემს! სანამ თივილისიდან დუშეთს რჯახს მაიუკანდი, სულ კი ამოგძვრებოდა... ეს მამაცხონებული ჩვენი ძველები რადიგათ სძლებდენ, საკვირველია!

— ნუ იტყუით, ურე კაცები იუვნენ, საბრალონი.

‡

დაიხ, მკითხველო, სწორეთ ამ სიტყვებს გეტყვის: ჩვენი ძველები «ურე კაცები იუვნენ.»

კარგი და კეთილი. შესტვალეთ მამანვე საუბარის საგანი, და თქვით, პეტერბურგში ქალებასთვის თანამდებობა მიუციათ, სამსახურში მიუღიათ და ანგარიშების წიგნები მიუბარებია-თქო. დღეს თუ ხვალ მათთვის იქნება მძალი სასწავლებელიც გამართონ, რომ ქალმაც იმდენი იტოდეს, როგორც კაცმა უნდა

ნახოთ მაშინ, ჩანაირათ შეხტება და შემოტ-
რიალდება ეს თქენა მოსახურე.

— წახდა, თქვენმა სიტოცხლემ, ეს ქვეყ-
ნა! ანა, თუ ღმერთი გწამთ, ეს ვისღა უნა-
ხავს, ქალი რომ დარბახიდან გამოჰქეკვდეთ და
ანგარიშის წიგნებს ახარებდენ? რაკქნა, ეს ჩვენა
წინაჰარები, ის დალოცვილები, სულელ კაცათ
არავის მიაჩნია, და თუ ქალს სამსახური მო-
უხდებოდა, ისინი კი ვერ მისტეოდენ ადგილს?
თუ არ მიუჩიათ, ცხადია, რომ სამსახური ქა-
ლის საქმე არაა.. ღმერთო ჩემო, ეს რა ტეცლია!.

∴

საუცხოვრო ჩემო ბატონო, მაგრამ ჩანგა-
ლი გამოსადეგი იარაღია თუ არა? ან ექვს
ლულიანი დაძიარა სჯობს თუ არა ვენეტოკის
დაძიარას? ანა და ქალამანი სჯობია, თუ
კარგი ჩექმა-კალოში? სომ ჩანგალი, რეკოლ-
კერი, კალოშები კარგი რემეს? მამ რატომ ამ
ჩვენ ძველებს (ღმერთმა საუკუნო განსვენება
მიანიჭოს) არ სტოდნიათ და არ ჰქონიათ ეს
იარაღები? და თუ არ ჰქონიათ, ცხადია თუ არა,
რომ იმათ ბევრი სსარგებლო საგნების ცნობა
არ ჰქონიათ, რომ ისინი ბევრ საგნებში, ბევრ
საქმეებში—თქენი წელანდელი სიტყვის არ

იუეს—«ურე კატები» ყოფილან? რა ჭკუა უნდა ვკითხო, დღევანდელ დროში გამოსადეგია, იმ კატს, რომელსაც ეს სკანები არ სტოღნის? გიჟი არ ვიქნები, იმას რომ ვკითხო, მიბრძანე, თქვენი ჭარბი, ჩანგალი ხელში რომ გორ დავიჭირო ან რეკლავერი სანიდგან გაკტენო მეტი?

—ჩანგალი რაა, სასმელია თუ საჭმელია, მკითხავს ის, ლაპარაკი რომ შეემლოს, ან და მეტყუის—შენც შეგარტხვინა დემრთმა, და შენი რეკლავერი არის თუ რადეცაო!... ამ რი ჰასუხის მეტს თუ რასმე გამოდნებით, კარგ და მარჯვე ბაჭს დაგიძახებ.

⋈

მაშ ქალბის მდგომარეობის გაწეობში, ან ახალი წესის შემოღებაში, ან ახალი აზრის გარკვევაში რათ ენდა დავემორჩილეთ ჩვენ ჩვენ ძველების გაურკვეველს და გაურკვეველს აზრს, რათ უნდა გვიდგეს ნიადაგ ჩვენ წინ მათი გათეარებული და დაჩარბიებული ძველები, და რასიმართლით უნდა გვიძლიდენ ისინი ჩვენ ცხოვრების დამდგომარეობის გაუმჯობესებას?

განა თვითონ ამ ძველებს, მათი ძველების ძველებმა შვილდ-ისრის მაგიერათ თაღის

შემოდება დაუშალა? განა ამ ჩვენმა ძველებმა რამ დანახეს თავიანთი ძველებს შეტობა, და ურუ კერძ „თაყვანისცემ. ს ჩაგიერათ ქრისტიანობა ძიილეს, ცუდი საცემე მქნეს, რამ ძველების ჭკუას არ დაეკითხენ და თავიან რზე გაიარეს?

∴

არა, ჩემო ბატონო, ეცობრიობას არც ერთი გაწეობილება, არც ერთი ჩვეულება არ მქონია, და არც ესლა აქვს ისეთი, რამ სარუდამთ კეთილი და შეუტკლელათ გამოსადეგი ყოფილიყოს. ყოველივეს ნიანდაგი გაუმჯობესება ეჭირებოდა, უჭირს და ყოველთვის ეჭირება, ყოველივენი ნიანდაგ უნდა იტკლებოდეს, ახლდებოდეს და უმჯობესდებოდეს. ამას თხოულობს ბუნების მოთხოვნილება. კაცთ ვერას ოდეს ვერ ეწინააღმდეგება, ან თუნდ წინააღმდეგობა შეეძლოს, არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს.

∴

მამასადაბე, ჩემო ძვირფასო, რე მავა-ქტევთ უურადლებს იმ ზარების გოდებას, რომელნიც ძველებს ხან „ურუ კტებს“ ეძახიან, და ხან ბრძენათ სთვლიან. ვიყოთ სამართლიანი და გონიერები: პატარავისცემით

მკვიდრსუნით ჩვენი ძველების გმირობა, მათი თავგანწირული სიუკანრული საზოგადო საქმიანობის, მათი მხურვალე და ზატოისანი გული, ვეცადეთ ამ საგნებში მათ შევედარეთ და მათ მაგალითს ვსდევდეთ. მაგრამ ნუ დავივიწყებთ, რომ კაცის გონების გზსნა თან და-თან მატობდა, და ჩვენი ძველების ჭკუა, მათი ზნეობები და ჩვეულებები იმნაინათვე გამორდგანნი აჩიან ჩვენთვის, როგორც ჩვენი შვილებისთვის და შვილის-შვილებისთვის ჩვენი საკუთარი სწავლა და გონება იქნება...

∴

თუ ასეა და, ვეცადეთ მოძევალს წელიწადში, რომ ახალი წელიწადი მანთლად ახალი იყოს და ძველებს სჯობდეს. ვეცადეთ რომ იმან ჩვენ სიტყვებში ახალი ბედი, ახალი სინათლე შეიტანოს, რომ ჩვენმა სიტყვებში იუუჭათ არ ჩაიაროს და კაცობრიობის ისტორიაში, ჩვენ ცხოვრებაში ერთ სათქმურათ გამადგეს იმ კიბისა, რომლითაც თან-და-თან მადლდება კაცობრიობა.

29 დეკ. 1870.

5 825
1871

